

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo

**VPLIV KRIZE NA ZAPOSLOVANJE MLADIH
V REPUBLIKI SLOVENIJI IN PRIMERJAVA
Z REPUBLIKO HRVAŠKO**

Tjaša Petrišič

Ljubljana, junij 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO

DIPLOMSKO DELO

VPLIV KRIZE NA ZAPOSLOVANJE MLADIH V REPUBLIKI
SLOVENIJI IN PRIMERJAVA Z REPUBLIKO HRVAŠKO

Kandidatka: Tjaša Petrišič
Vpisna številka: 040 37838
Študijski program: Visokošolski študijski program Uprava I. stopnje

Mentor:izr. prof. dr. Aleksander Aristovnik

Ljubljana, junij 2015

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisana Tjaša Petrišič, študentka visokošolskega študijskega programa Uprava I. stopnje, z vpisno številko 040 37838, sem avtorica diplomskega dela z naslovom: Vpliv krize na zaposlovanje mladih v Republiki Sloveniji in primerjava z Republiko Hrvaško.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je priloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo, in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerimi so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS, št. 21/95), kršitev pa se sankcionira tudi z ukrepi po pravilih Univerze v Ljubljani in Fakultete za upravo;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in moj status na Fakulteti za upravo;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Diplomsko delo je lektorirala: Tatjana Caf, prof. slov. in mat.

Ljubljana, 12.6.2015

Podpis avtorice:

POVZETEK

Zaradi neugodnih gospodarskih gibanj je brezposelnost velik problem sodobne družbe v Sloveniji in celotnem območju Evropske unije. Ob tem je opazna brezposelnost mladih, ki po vedno daljšem obdobju šolanja relativno pozno iščejo prvo zaposlitev. Vstop na trg dela jim poleg kriznega obdobja otežujejo tudi pomanjkanje izkušenj, negotovost, nezaupanje v zelo prožen trg dela in nenaklonjenost delodajalcev v primeru direktnega prehoda iz izobraževanja v zaposlitev, saj izkušenj, pridobljenih preko študentskega dela, ne vrednotijo enakopravno z drugimi konkretnimi izkušnjami v delovnem razmerju.

V diplomskem delu smo najprej predstavili področja zaposlovanja, izobraževanja in brezposelnosti na splošno, potem pa smo se posvetili vplivu krize na trg dela v Sloveniji, Evropski uniji in na Hrvaškem, kar smo opredelili s statističnimi podatki iz uradnih podatkovnih baz ter prikazali na statističnih prikazih.

Ugotovili smo, da so mladi tako v Sloveniji kot tudi na Hrvaškem v najbolj kritičnem položaju na trgu dela, saj zaradi podaljševanja šolanja vedno bolj pozno vstopajo na trg dela, kjer zaradi posledic krize primanjkuje delovnih mest. Ob tem se kažejo problemi velikega obsega študentskega dela, ki zaseda številna potencialna delovna mesta, po drugi strani pa povzroča pomanjkanje praktičnih izkušenj mladih pri prehodu iz izobraževanja na trg dela, zaradi česar so delodajalci bolj skeptični pri zaposlovanju diplomatov.

Aktualni ukrepi na področju zaposlovanja mladih sicer kažejo pozitiven vpliv in spodbudne rezultate, vendar se ob tem poraja vprašanje dolgoročne učinkovitosti. Mnogi so namreč mnenja, dačasne zaposlitve in usposabljanja v okviru omenjenih ukrepov ne vodijo v stalne zaposlitve, ki bi mladim zagotavljale samostojnost in socialno stabilnost. Posledično lahko mladi po nekem omejenem obdobju, ko jih delodajalci lahko izkoristijo zaradi subvencij in drugih ugodnosti, zopet pristanejo brezposelni na zavodu za zaposlovanje, pri tem pa je zopet oškodovana njihova samopodoba ter ogrožena njihova socialna varnost. Menimo, da bodo za dolgotrajnejše rezultate potrebni drugače strukturirani ukrepi, zasnovani tako, da bodo v večji meri zagotavljali stalne zaposlitve za mlade.

Ključne besede: gospodarska kriza, brezposelnost, mladi, prva zaposlitev, izobraževanje, aktivna politika zaposlovanja, jamstvo za mlade, trg dela, Slovenija, Evropska unija, Hrvaška.

SUMMARY

IMPACT OF THE CRISIS ON YOUTH EMPLOYMENT IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA AND COMPARISON WITH THE REPUBLIC OF CROATIA

Unemployment is an increasingly burning issue of the modern society in Slovenia and the entire European Union due to unfavourable economic trends. Youth unemployment is particularly problematic because young people study longer and search for their first employment rather late. Their entry into the labour market during the crisis is even more difficult because they lack experience, feel unconfident, do not trust the flexibility of the labour market, and face employers that are reluctant to employ them immediately after completing their education. Their experience acquired through student work is not valued equally compared to experience from employment relationships.

The thesis provides a general insight into the areas of employment, education and unemployment, and then focuses on the influence of the crisis on the labour markets of Slovenia, the EU and Croatia on the basis of statistical data from official databases. The data is presented in graphs.

Our findings indicate that young people in both Slovenia and Croatia have found themselves in the most critical position in the labour market because they study longer and enter the labour market much later. In addition, the market is already struggling with the lack of jobs resulting from the crisis. Another issue is the extent of student work, which is replacing many potential jobs, and the lack of practical experience upon transition from education into the labour market, which fuels scepticism in employers who would employ new graduates.

Although current measures in the field of youth unemployment have already yielded positive and encouraging results, their long-term effectiveness remains questionable. Many believe that temporary employment and training as part of the above measures fail to produce permanent employment that would ensure independence and social stability of young people. Consequently, after employers have already received employment subsidies and other benefits, young people once again find themselves at the employment service after a certain period of time, with a vulnerable self-esteem and their social security threatened. We believe that different measures ensuring permanent employment for young people will be necessary to achieve long-term results.

Keywords: economic crisis, unemployment, youth, first employment, education, active labour market policy, youth guarantee, labour market, Slovenia, EU, Croatia.

KAZALO

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA	III
POVZETEK	V
SUMMARY	VI
KAZALO.....	VII
KAZALO PONAZORITEV.....	IX
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	XI
1 UVOD	1
2 OPREDELITEV ZAPOSLOVANJA	3
2.1 POJEM IN OBLIKE ZAPOSLOVANJA	3
2.2 PRVA ZAPOSLOVANJE	3
2.3 PROŽNE OBLIKE ZAPOSLOVANJA V SLOVENIJI.....	5
2.4 IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE	5
2.4.1 OSNOVNOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE.....	8
2.4.2 SREDNJEŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE.....	8
2.4.3 VISOKOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE	8
3 TRG DELA IN BREZPOSELNOST.....	10
3.1 DEFINICIJA BREZPOSELNOSTI.....	10
3.2 VRSTE BREZPOSELNOSTI	11
3.2.1 FRIKCIJSKA BREZPOSELNOST.....	11
3.2.2 STRUKTURNA BREZPOSELNOST.....	11
3.2.3 CIKLIČNA BREZPOSELNOST.....	11
3.2.4 PRIKRITA BREZPOSELNOST.....	12
3.3 MERJENJE BREZPOSELNOSTI.....	12
4 RAZMERE NA TRGU DELA V ČASU KRIZE	14
4.1 GOSPODARSKA KRIZA IN NJEN POMEN	14

4.2	VPLIV GOSPODARSKE KRIZE NA TRG DELA.....	15
4.2.1	VPLIV KRIZE NA TRG DELA NA SPLOŠNO IN V EU	15
4.2.2	VPLIV KRIZE NA TRG DELA V SLOVENIJI	20
4.2.3	VPLIV KRIZE NA TRG DELA NA HRVAŠKEM	21
5	MLADI IN TRG DELA	23
5.1	VSTOP MLADIH NA TRG DELA.....	24
5.2	BREZPOSELNOST MLADIH	26
5.2.1	BREZPOSELNOST PO STAROSTNI STRUKTURI	27
5.2.2	BREZPOSELNOST PO IZOBRAZBENI STRUKTURI	30
5.2.3	BREZPOSELNOST MLADIH PO SPOLU- PROBLEM BREZPOSELNOSTI ŽENSK33	
5.2.4	GIBANJE BREZPOSELNOSTI MLADIH	34
5.2.5	TRAJANJE BREZPOSELNOSTI MLADIH	35
5.3	VZROKI BREZPOSELNOSTI MLADIH.....	36
5.4	POSLEDICE BREZPOSELNOSTI MLADIH.....	37
5.5	PRIMERJAVA STANJA Z REPUBLIKO HRVAŠKO.....	39
5.5.1	MLADI IN TRG DELA NA HRVAŠKEM	39
5.5.2	GIBANJE BREZPOSELNOSTI MLADIH NA HRVAŠKEM.....	43
5.5.3	VZROKI IN POSLEDICE BREZPOSELNOSTI MLADIH NA HRVAŠKEM	45
5.5.4	PRIMERJAVA ANALIZE STANJA BREZPOSELNOSTI MLADIH PRI NAS IN NA HRVAŠKEM	46
6	UKREPI ZA VKLJUČITEV MLADIH NA TRG DELA.....	48
6.1	UKREPI NA SPLOŠNO IN V EU	48
6.2	UKREPI V SLOVENIJI	48
6.2.1	AKTIVNA POLITIKA ZAPOSLOVANJA (APZ).....	49
6.2.2	JAMSTVO ZA MLADE	50
6.3	UKREPI NA HRVAŠKEM	52
7	ZAKLJUČEK.....	55

LITERATURA IN VIRI 57

KAZALO PONAZORITEV

KAZALO SLIK

Slika 1: Delež začasnih zaposlitev po državah EU v skupnih zaposlitvah mladih (15–24 let) leta 2013	4
Slika 2: Izobrazbena struktura prebivalstva (15–64 let) v letih 2002 in 2011	6
Slika 3: Študentje visokošolskega izobraževanja (1997–2011).....	9
Slika 4: Stopnja brezposelnosti po državah EU leta 2008 in 2013	18
Slika 5: Stopnja delovne aktivnosti glede na starost v EU med leti 2002 in 2013	19
Slika 6: Gospodarska rast in zaposlenost med leti 2005 in 2013.....	20
Slika 7: Gibanje števila brezposelnih na Hrvaškem v letih od 2004 do 2015	22
Slika 8: Delovna aktivnost mladih (2005–2011)	27
Slika 9: Stopnje registrirane brezposelnosti po starostnih razredih (februar 2012 in februar 2013)	28
Slika 10: Stopnje registrirane brezposelnosti po mesecih (januar 2010 do januar 2013)..	29
Slika 11: Brezposelni mladi po stopnji izobrazbe 2008–2013	31
Slika 12: Stopnja anketne brezposelnosti po stopnji izobrazbe v Sloveniji in EU v letih 2008 in 2013.....	31
Slika 13: Brezposelni mladi po glavni poklicni skupini, primerjava med leti 2009, 2011 in 2013.....	32
Slika 14: Struktura brezposelnih po spolu (2008–2013).....	33
Slika 15: Brezposelni mladi (15–29 let) v obdobju 2005–2014	35
Slika 16: Struktura brezposelnih mladih glede na trajanja brezposelnosti, 2008–2013	36
Slika 17: Število izseljenih iz RS po letih	39
Slika 18: Mladi na Hrvaškem glede na doseženo stopnjo izobrazbe (2013) (v %)	40
Slika 19: Izobrazbena struktura zaposlenih mladih na Hrvaškem (2013) (v %).....	40
Slika 20: Število delovnih ur mladih zaposlenih na teden na Hrvaškem (2013) (v %).....	41
Slika 21: Povprečna plača mladih zaposlenih na Hrvaškem (2013)	42

Slika 22: Gibanje števila brezposelnih mladih (15–29 let) na Hrvaškem med leti 2005 in 2014	43
Slika 23: Število brezposelnih mladih na Hrvaškem po trajanju brezposelnosti	44
Slika 24: Brezposelni mladi na Hrvaškem po poklicnih skupinah v letu 2015	44
Slika 25: Delež brezposelnih mladih na Hrvaškem po spolu (2008–2013).....	45
Slika 26: Primerjava gibanja registrirane brezposelnosti mladih (15–29 let) med leti 2010 in 2015 v Sloveniji in na Hrvaškem.....	46
Slika 27: Shema, po kateri se bo uresničevalo Jamstvo za mlade 2014–2015	51

KAZALO TABEL

Tabela 1: Stopnja delovne aktivnosti po starostnih skupinah v Sloveniji in EU (%).....	21
Tabela 2: Zaposlitve preko študentskega servisa (2007–2010).....	25
Tabela 3: Stopnja brezposelnosti v Sloveniji in EU glede na starostne razrede 2008–2013 (v %).....	29
Tabela 4: Brezposelnost mladih (15–29 let) v obdobju 2005–2014 v Sloveniji.....	34

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

APZ	aktivna politika zaposlovanja
BDP	bruto domači proizvod
EU	Evropska unija
EURES	European Employment Services
EUROSTAT	Statistični urad Evropske unije
HR	Hrvaška
HZZ	Hrvaški zavod za zaposlovanje
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
MOD	Mednarodna organizacija dela
MVZT	Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo
NPK	Nacionalna poklicna kvalifikacija
o.t.	odstotkovne točke
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PUM	Projektno učenje za mlajše odrasle
RS	Republika Slovenija
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
UMAR	Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje
ZRSZ	Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje
ZUJF	Zakon za uravnoteženje javnih financ
ZUTD	Zakon o urejanju trga dela
ZZZPB	Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti

1 UVOD

Za ključno problematiko diplomskega dela smo izbrali brezposelnost mladih v Sloveniji, do katere je v največji meri pripeljala gospodarska kriza, ki nam vlada v zadnjih letih in nas neusmiljeno krati mnogih pravic spodobnega življenja, med njimi možnosti zaslužka iz naslova zaposlitve.

Z vsakim dnem je vedno več državljanov, ki čez noč ostajajo brez služb zaradi stečajev podjetij in drugih problematik podjetij, ki jim enostavno ne uspe poslovati v pozitivnih številkah pod pritiskom gospodarske krize. Izguba delovnega mesta je travmatičen dogodek, saj delo ni le sredstvo za pridobivanje denarja, temveč predstavlja del posameznikove identitete in pokriva tudi socialne potrebe. Brezposelna oseba izgubi samozaupanje, se sramuje pred družbo in v strahu pred negotovo prihodnostjo sebe in družine pogosto izgublja tudi svoje socialno življenje.

Še toliko huje je, kadar se v brezizhodni situaciji iskanja službe znajde mlada oseba po zaključku izobrazbe. Gospodarska kriza je relativno močneje prizadela mlade, saj je, kot ugotavljajo raziskovalci, brezposelnost mladih bistveno občutljivejša za gospodarska nihanja. Že v času izobraževanja je težko ostati motiviran za zaključevanje študija, medtem ko vsepovsod vsakodnevno opozarjajo na pomanjkanje delovnih mest, prepovedi zaposlovanja in odpuščanja, katerim ni in ni videti konca. Izobražena mladina se zaradi slabih možnosti za poslovni uspeh v Sloveniji množično odloča za iskanje zaposlitve v tujini, kjer so razmere boljše in priložnosti za poslovni uspeh večje.

Poglavitni nameni diplomskega dela so opredelitev pojmov izobraževanja, zaposlovanja in brezposelnosti, raziskava področja zaposlovanja mladih v času krize, njen vpliv na zaposlovanje mladih, predstavitev ukrepov za izboljšanje stanja brezposelnosti mladih in primerjava ocenjenega stanja v istem obdobju z Republiko Hrvaško.

Glede na to, da je bil sam problem vpliva krize na zaposlovanje mladih že velikokrat raziskan in analiziran s strani pristojnih organov, je cilj tega diplomskega dela opredeliti gibanje števila brezposelnih mladih skozi leta trajanja krize in ugotoviti, ali se stanje izboljšuje.

Ukvarjali smo se z vprašanji, ki si jih mladi po zaključku šolanja in v želji po zaposlitvi postavljamo: »Ali lahko dejansko pričakujemo izboljšanje stanja na področju zaposlovanja mladih? Ali bo z ukrepi za izboljševanje stanja možno izničiti oz. vsaj zmanjšati negativne učinke krize na zaposlovanje mladih pri nas, na Hrvaškem in po svetu? Smo na pravi poti?« Z raziskovanjem želimo potrditi ali zavrniti hipotezi, da so mladi v Sloveniji v depriviligiranem položaju na trgu dela glede na ostale generacije in da je kriza bolj prizadela mlade v Sloveniji kot na Hrvaškem.

Pri strokovnem in raziskovalnem delu diplomskega dela smo se posluževali deskriptivne metode dela, pri čemer smo si pomagali z domačimi in tujimi viri iz različnih medijev. Uporabili smo strokovno literaturo iz tega področja in proučili številne že opravljene

raziskave ter analize, pridobljene s strani pristojnih organov in z raziskovanjem člankov in razgovorov, objavljenih na straneh svetovnega spleta. Skozi proces preučevanja stanja problematike brezposelnosti mladih in uvedbe novih ukrepov na področju EU, RS in Republike Hrvaške smo skušali v zaključku strniti splošno analizo trenutnega stanja in oceniti realne možnosti za izboljšanje stanja na omenjenem področju.

V prvem delu smo se osredotočili na osnovne pojme, s katerimi bomo razpolagali v nadaljevanju diplomskega dela, kot so izobraževanje, zaposlovanje, brezposelnost in gospodarska kriza. Omenjene pojme bomo opredelili s pomočjo izbrane literature iz tega področja.

V sklopu konkretnega raziskovanja statističnih dejstev v zvezi z gibanjem brezposelnosti mladih po letih v obdobju krize smo si pomagali z za te podatke pristojnimi spletnimi evidencami (SURs) in analizami, posredovanimi s strani Zavoda za zaposlovanje RS. Za izdelavo primerjave z Republiko Hrvaško smo uporabili podatke s strani tamkajšnjega Zavoda za zaposlovanje in Državnega zavoda za statistiko.

2 OPREDELITEV ZAPOSLOVANJA

2.1 POJEM IN OBLIKE ZAPOSLOVANJA

Prehod mladih iz izobraževanja v zaposlitev se po opredelitvi spreminja: tradicionalni prehod, opredeljen kot zamenjava statusa izobraževanca za status zaposlene osebe, je postal kompleksen in negotov. Mladinska brezposelnost narašča in s tem so se meje med dvema, prej statusno jasno opredeljenima obdobjema začele brisati. Mladi pogosto vstopajo včasne in delne zaposlitve, v obdobju med eno in drugo zaposlitvijo ostajajo za daljši ali krajši čas brezposelni, menjajo službe in se izobražujejo ob delu oziroma v času brezposelnosti. Mešani statusi, v katere stopajo mladi po zaključku izobraževanja, so zabrisali meje med izobraževalnimi institucijami, trgom dela, zaposlitvijo in zaposlovalci. Pri prehodu diplomantov je problem vse večji razkorak med zaposljivostjo in zaposlenostjo. Zaposljivost predstavljajo zmožnosti in možnosti posameznikov za razpolaganje z znanji in kompetencami za ustrezno zaposlitev, medtem ko je zaposlenost rezultat ne le individualnih značilnosti, ampak prepleta in medsebojnih vplivov vseh zgoraj omenjenih in številnih drugih dejavnikov. V obdobju ekonomske krize, se torej namesto odpiranja vedno novih in zahtevnejših delovnih mest pojavljajo vedno nove zakonsko izmumljive oblike zaposlovanja (neustrezna zaposlitev, zaposlitev za določen čas, izobrazbi/poklicu neustrezna zaposlitev, delo na sivo/črno), s skupno značilnostjo, da koristijo zaposlovalcem in morda zaposlitvenim evidencam, sicer pa delujejo v materialno, statusno in preživitveno škodo zaposlenim (Podmenik, 2013, str. 75–80).

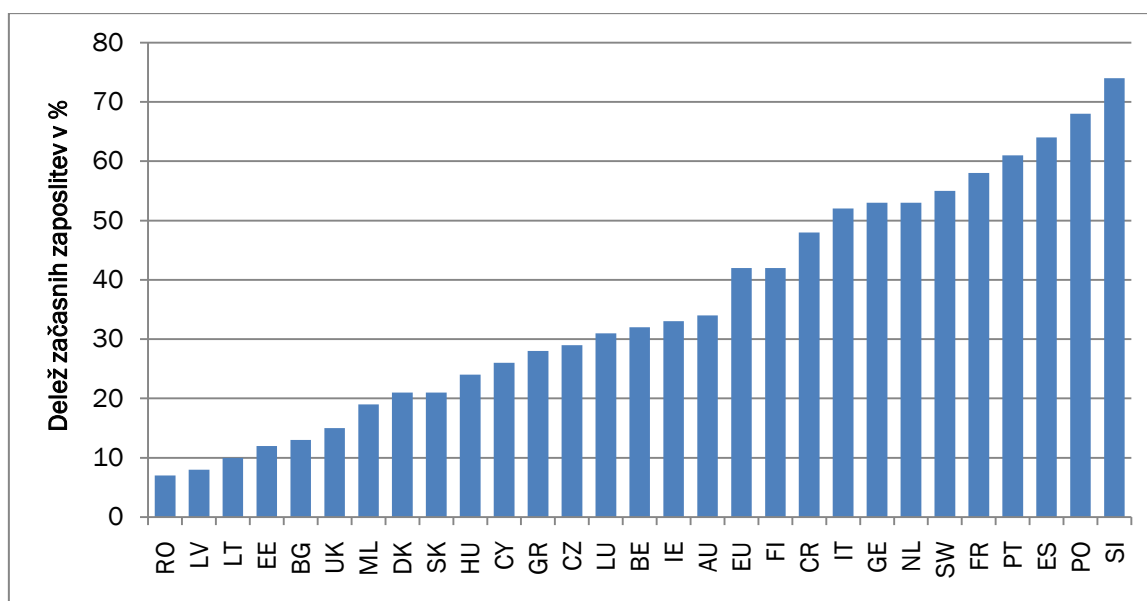
2.2 PRVA ZAPOSILITEV

Mladi so fleksibilnejši pri zaposlovanju in s tem povprečno bolj pripravljeni sprejeti zaposlitev za krajši čas oziroma njihovim poklicnim ciljem neustrezno zaposlitev. To je vzrok, da so mladi v povprečju brezposelni krajši čas kot ostali brezposelni, kar potrjujejo podatki o povprečnem trajanju brezposelnosti pred zaposlitvijo (ZRSZ, 2013, str. 20).

Mladi so tako v večini držav izjemno izpostavljeni začasnim zaposlitvam, še posebej v Sloveniji, ki ima najvišji delež začasno zaposlenih mladih (15–24 let) v EU. V letu 2013 je delež začasnih zaposlitev v skupni zaposlenosti mladih v starosti 15–24 let v Sloveniji znašal 73,2 %, v povprečju EU pa 42,7 %. To je posledica obstoja študentskega dela, ki je davčno in proceduralno privlačno za delodajalce, saj omogoča hitro prilagajanje povpraševanju po delu. Poleg tega smo imeli do leta 2013 relativno močno varovanje redne zaposlitve, kar lahko med državami primerjamo s pomočjo indeksa varovanja zaposlitve, ki so ga razvili strokovnjaki OECD. Študentsko delo v Sloveniji predstavlja pomemben del delovne aktivnosti mladih in povzroča segmentacijo trga dela, saj predstavlja skoraj 80 % začasnih zaposlitev mladih. Podobno tudi močno varovanje rednih zaposlitev, ki je bilo v Sloveniji zmanjšano v letu 2013, praviloma povečuje uporabo začasnih zaposlitev in povzroča segmentacijo trga dela (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 14).

Med brezposelnimi mladi predstavljajo posebno skupino, ki večinoma prvič vstopa na trg dela in se na Zavod prijavlja pod iskalce prve zaposlitve. Med iskalci zaposlitve je delež iskalcev prve zaposlitve visok in se giblje med 30 in 40%. Kljub temu pa je med novo prijavljenimi brezposelnimi mladimi še več oseb, ki so izgubile zaposlitev za določen čas. Delež te skupine novo prijavljenih v zadnjih letih narašča, kar potrjuje, da se mladi pogosto zaposlujejo za določen čas, zaostrovanje krize v zadnjih letih pa je vzrok, da se zaposlovanje za določen čas povečuje, čas zaposlitve pa je vedno krajši (ZRSZ, 2013, str. 11).

Slika 1: Delež začasnih zaposlitev po državah EU v skupnih zaposlitvah mladih (15–24 let) leta 2013

Vir: ZRSZ, 2013

Delodajalci so množično nenaklonjeni zaposlovanju mladih v prvi vrsti zaradi predsodkov o pomanjkanju izkušenj, neodgovornosti in nemotiviranosti. Za slednje je poleg izobrazbe bistvenega pomena tudi, da mladi že ob nastopu na trgu dela že imajo določene delovne izkušnje, a izkušenj, pridobljenih preko študentskega dela, največkrat ne vrednotijo enakovredno konkretnim izkušnjam v delovnem razmerju.

Institucije trga dela naj bi pripomogle k izboljšanju dialoga med delodajalci in izobraževalnimi institucijami ter povečale vlogo delavskih združenj pri sooblikovanju kombiniranih programov izobraževanja, usposabljanja in fleksibilnosti trga dela mladih. Povezovanje formalnega in praktičnega usposabljanja vzpostavlja učinkovit sistem pridobivanja izkušenj, zato bi bilo ob povečanem obsegu visokošolskega izobraževanja treba spodbujati visokošolsko usposabljanje in izobraževanje, prilagojeno potrebam posameznih delodajalcev, ki bi sooblikovali proces visokošolskega usposabljanja. Boljša povezava med terciarnim izobraževanjem in potrebami gospodarstva zahteva praktično usposabljanje mladih kot del formalnega izobraževanja že v času šolanja (Festić, Mencinger, Romih, Brinar & Softić, 2015).

2.3 PROŽNE OBLIKE ZAPOSLOVANJA V SLOVENIJI

Delodajalci vedno pogosteje odklanjajo standardno zaposlitev v obliki delovnega razmerja za nedoločen čas, zato je dobro, če se iskalci zaposlitve usmerijo v iskanje drugačnih prožnejših oblik zaposlovanja, kot so:

- različne oblike podjetij (samozaposlovanje);
- delo za določen čas;
- zaposlitev s krajšim delovnim časom;
- delo na domu;
- rotacija delovnega mesta;
- delo po pogodbi o delu in avtorski pogodbi;
- pridobitev statusa kmeta ali družinskega pomočnika;
- idr.

Samozaposlovanje razumemo kot ustanovitev podjetja ali gospodarske družbe. Najpogostejši obliki opravljanja pridobitne dejavnosti sta samostojni podjetnik in družba z omejeno odgovornostjo. Za dolgoročni uspeh so primerni naslednji motivi za ustanovitev lastnega podjetja: podjetniški dar, izkoriščanje priložnosti, izkoriščanje osebnega dosežka, neupoštevanje dobrih idej v trenutni službi, samouresničevanje ipd.

Zaposlitev za določen čas oz. začasna zaposlitev je zaposlitev za neko določeno časovno obdobje, ki je potrebno, da se opravi določeno delo. Gre torej za trenutno ali začasno opravljanje nekega dela.

Zaposlitev s krajšim delovnim časom je tista oblika zaposlitve, kjer je delovni čas krajši od polnega. Lahko gre za delno zaposlitev v dnevu, tednu, mesecu ali letu ali pa se dela polne delovne dni, vendar le nekatere dni v tednu. Med omenjene štejemo samostojno pomoč v gospodinjstvu, temu podobna dela, vzdrževanje hiš/prostorov in zunanjih površin, varstvo in pomoč otrokom/starejšim/bolnim na domu, izdelovanje izdelkov na domu, nabiranje in prodaja sadežev/zelišč, občasno vodenje skupin/posameznikov, prevozi idr. Pod zaposlitev s krajšim delovnim časom štejemo tudi delitev delovnega mesta (dva ali več delavcev opravlja delo, ki bi ga sicer opravljal en delavec, zaposlen za polni delovni čas) in delno upokožitev (starejši delavec začne delati s skrajšanim delovnim časom na istem ali drugem delovnem mestu).

Delo na domu je delo, ki ga delavec s svojo privolitvijo opravlja na svojem domu ali v prostorih po svoji izbiri, ki so zunaj prostorov delodajalca, in delo na daljavo, ki ga delavec opravlja z uporabo informacijske tehnologije (ZRSZ, 2015).

2.4 IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

Izobraževanje (in usposabljanje) je aktivnost, ki se zajema spoznavanje, sprejemanje, podajanje in/ali ustvarjanje znanja ter razvijanje spretnosti, osebnih in poklicnih zmožnosti ter vrednot. Najpogostejša organizacijska oblika izobraževalnih aktivnosti so izobraževalni oz. študijski programi (SURS, 2012).

Izobrazba je najvišja dosežena javno veljavna izobrazba, ki si jo je oseba pridobila, ko je končala izobraževanje:

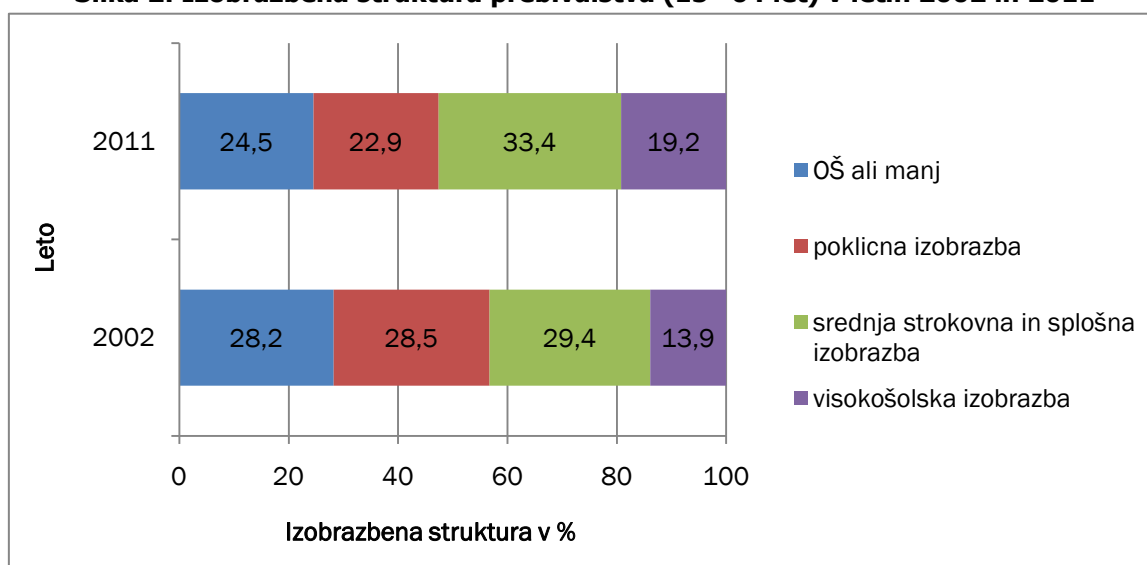
- po javno veljavnih programih v redni šoli;
- v šoli, ki nadomešča redno šolo (izobraževanje ob delu, na daljavo ipd.);
- s tečaji, z izpiti ali na drug način, skladen s predpisi, ki urejajo pridobitev javno veljavne izobrazbe.

Najvišja dosežena javno veljavna izobrazba je izkazljiva z javno listino (spričevalom, diplomo ipd.) (SURS, 2012).

Izobraževanje pomeni ciljno usmerjen proces pridobivanja posameznikovih znanj, kompetenc, sposobnosti, spretnosti, delovnih navad in strokovne sposobnosti za opravljanje poklica, s pojmom izobraževanja pa je tesno povezan tudi pojem učenja. Učenje, ki je širši pojem od izobraževanja, se omenja tudi tedaj, ko le-to ni ciljno usmerjeno. V nasprotju z učenjem je izobraževanje ciljno usmerjen proces, s katerim se večinoma ukvarjajo različne izobraževalne ustanove. Med izobraževalne cilje štejemo predvsem poučevanje in učenje raznih veščin ter razvoj kompetenc (Možina, in drugi, 2002, str. 177).

V sledečem prikazu je predstavljena izobrazbena struktura delovno sposobnega prebivalstva (15–64 let), povzeta po podatkih popisa iz leta 2002 ter na podlagi registrskih podatkov za leto 2011. V tem obdobju je opazen precejšnji porast deleža visokošolsko in srednje strokovno/splošno izobraženih.

Slika 2: Izobrazbena struktura prebivalstva (15–64 let) v letih 2002 in 2011

Vir: SURS, 2012

Po podatkih SURS je bilo med 79.830 dijaki konec šolskega leta 2010/11 največ vključenih v splošno izobraževanje (41,3 %), sledijo področja tehnike, proizvodnih tehnologij in

gradbeništva, družbenih, poslovnih, upravnih in pravnih ved, storitev ter zdravstva in sociale (ZRSZ, 2013, str. 5).

IZOBRAŽEVALNI SISTEM SLOVENIJE

V nadaljevanju je predstavljena delitev izobraževanja v Sloveniji po formaliziranosti (SURS, 2005, str. 14).

Vseživljenjsko učenje vključuje vse namerne učne aktivnosti skozi celotno posameznikovo življenje, ki so namenjene izboljšanju znanja, spretnosti in kompetenc v okviru osebnega, državljanskega, socialnega ali poklicnega razvoja.

Informalno (priložnostno) učenje nas spremlja v vsakdanjem življenju preko vsakodnevnih opravil in različnih situacij. Manj organizirana in neinstitucionirana oblika nenamernega učenja poteka v domačem okolju, na delovnem mestu ali drugje, poteka pa pri posamezniku samem oz. v razmerju s socialnim okoljem.

Neformalno izobraževanje je izobraževanje, v katerem učitelj in učenec nista jasno določena ali pa se učenec uči sam, pri tem pa ni vezan na institucijo, ki ne daje spričevala, diplome ali certifikata. Je torej vsaka namerna, izobraževalna aktivnost, ki ne ustreza popolnoma opredelitvi formalnega izobraževanja. Gre za institucionalizirano izobraževanje, ki lahko poteka v izobraževalnih institucijah ali zunaj njih in vključuje udeležence vseh starosti. Med tovrstne aktivnosti (programe, tečaje in druge oblike) spadajo: opismenjevanje odraslih, izvenšolsko temeljno izobraževanje otrok in spretnosti za življenje ter delo.

Formalno izobraževanje daje formalno, javno veljavno izobrazbo, izobrazbeni ali kvalifikacijski status in javno veljavno diplomo, spričevalo ali certifikat. Gre za namerno, institucionalizirano, sistematično, načrtovano in organizirano izobraževalno aktivnost, ki predstavlja sistem rednega izobraževanja med 5.–7. in 20.–25. letom ter se tradicionalno izvaja v vrtcih, šolah, fakultetah in drugih vzgojno-izobraževalnih zavodih. Praviloma imajo določeno trajanje, hierarhično strukturo s kronološkim zaporedjem letnikov in »stopenj«, jasno opredeljene vstopne pogoje in formalni vpisni postopek.

Izobraževanje je mogoče razumeti kot najširše vseživljenjsko pridobivanje znanja, sposobnosti, spretnosti, osebnostnih kvalitete in vedenja. Izobraževanje je aktivnost, usmerjena v spoznavanje, sprejemanje in ustvarjanje znanja, razvijanje sposobnosti in nekaterih psihomotornih spretnosti. V ta okvir sodi tudi vzgoja, ki predstavlja učinke izobraževalnega procesa na oblikovanje človekovih osebnostnih ali značajskih lastnosti. V nadaljevanju bomo izraz izobraževanje uporabljali v tako opredeljenem najširšem pomenu (SURS, 2005, str. 14).

V Sloveniji imamo tri ravni izobraževanja, in sicer: osnovnošolsko in srednješolsko, ki sta v pristojnosti MIZŠ, ter visokošolsko, za katero je odgovorno MVZT.

2.4.1 OSNOVNOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Svobodno izobraževanje je na podlagi 57. člena Ustave Republike Slovenije opredeljeno kot obvezno osnovnošolsko izobraževanje, ki se financira iz javnih sredstev.

V sklop osnovnošolskega izobraževanja štejemo (MIZŠ, 2015):

- predšolsko vzgojo: izvaja se v javnih in zasebnih vrtcih, kamor se vključujejo otroci med 11. mesecem starosti in vstopom v šolo; vpis ni obvezen; zagotavljanje predšolske vzgoje je ena temeljnih nalog občine, ki vrtce ustanavljajo in financirajo;
- osnovnošolsko izobraževanje: izvajajo ga osnovne šole, osnovne šole s prilagojenim programom, glasbene šole in zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami; traja 9 let in je obvezne narave; skrbijo predvsem za zagotavljanje kakovostne splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu;
- osnovno glasbeno izobraževanje.

2.4.2 SREDNJEŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Poklicno izobraževanje ponuja dvoipolletne programe nižjega poklicnega izobraževanja, triletne programe srednjega poklicnega izobraževanja, štiriletne tehnične programe, dvoletne nadaljevalne programe poklicno-tehničnega izobraževanja in enoletne poklicne tečaje. Spričevalo o uspešno končani osnovni šoli je v Sloveniji pogoj za vpis v programe srednješolskega izobraževanja. V veliki večini po končani osnovni šoli mladi nadaljujejo izobraževanje na sekundarni ravni (Ivančič, 2010, str. 50 in 59).

Po podatkih OECD (2008) je Slovenija v primerjavi z drugimi državami v samem vrhu glede na uspešnost dokončanja srednješolskega izobraževanja in se s tem uvršča med na tem področju najuspešnejše države, kot so Nemčija in skandinavske države (Ignjatović, Trbanc, Rakar & Boljka, 2009, str. 30–33).

2.4.3 VISOKOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

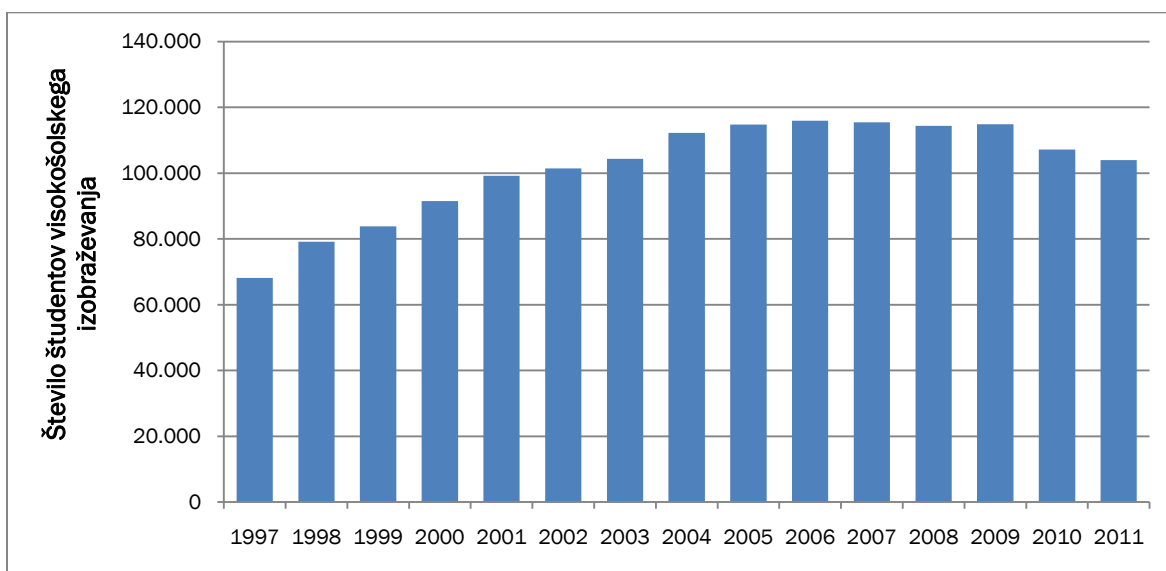
Za vstop v visokošolsko izobraževanje je prvi pogoj maturitetno spričevalo. Pri omejitvah vpisa v posamezen program se upošteva izpolnjevanje kriterijev, ki so večinoma doseženo določeno število točk na maturi, testi sposobnosti, diferencialni izpiti ali uspehi pri posameznih predmetih dosedanjega šolanja. Visoko šolstvo je bilo reformirano leta 1994 ter 2004, ko so bile po visokošolski reformi iz leta 1994 ustanovljene triletne visoke strokovne šole in uvedeni štiriletni ter petletni univerzitetni programi. V obdobju desetih let se je število študentov kar podvojilo. Mladi se vpisujejo tudi na plačljive izredne programe, ki so organizirani tako, da omogočajo opravljanje ob službi (Ivančič, 2010, str. 49–62).

Za izvajanje izobraževalnega procesa na visokošolski ravni so pristojne štiri glavne univerze v Sloveniji (Univerza v Ljubljani, Univerza v Mariboru, Univerza v Novi Gorici in

Univerza na Primorskem) in zajemajo vse fakultete in akademije. Poleg njih obstaja nekaj samostojnih visokošolskih zavodov, ki prav tako opravljajo izobraževalni proces.

Univerza v Ljubljani (s tremi akademijami in triindvajsetimi fakultetami) velja za največjo in najobsežnejšo. Prevladuje vpis na družboslovne študijske smeri, kot so poslovno-upravna ter administrativna in pravna področja.

Slika 3: Študentje visokošolskega izobraževanja (1997–2011)

Vir: SURS, 2012

Število vključenih v visokošolsko izobraževanje je naraščalo vse do študijskega leta 2006/07, ko je redno ali izredno študiralo skoraj 116 tisoč oseb, potem pa je, predvsem zaradi demografskih sprememb, začelo počasi upadati. V šolskem letu 2011/12 je bilo na višje strokovne šole vpisanih 14.403 študentov, v visokošolske programe pa 89.600. Z rastjo števila študentov je posledično z zamikom naraščalo tudi število diplomantov in je tako v letu 2010 na visokošolski ravni diplomiralo več kot 16 tisoč oseb. Naraščanje števila diplomantov, ki po zaključku študija v največji meri vstopajo na trg dela kot iskalci prve zaposlitve, na dolgi rok spreminja izobrazbeno strukturo aktivnega prebivalstva (ZRSZ, 2013, str. 7).

3 TRG DELA IN BREZPOSELNOST

3.1 DEFINICIJA BREZPOSELNOSTI

S pojmom brezposelnost se označuje individualno in družbeno stanje. Brezposelnost v družbi se kaže tako, da v državi v določenem obdobju nimajo možnosti za zaposlitev vsi prebivalci v aktivni dobi, ki so zmožni za delo in iščejo zaposlitev. Individualno stanje brezposelnosti doleti osebo, ki ni zaposlena v delovnem razmerju ali ne opravlja samostojne pridobitne dejavnosti kot samozaposlena oseba in je zmožna za delo ter išče zaposlitev. Brezposelnost med prebivalstvom je družbeni pojav, ki vpliva na raven blaginje v državi in na občutek gotovosti ali negotovosti med prebivalstvom glede možnosti za zaposlitev in ustvarjanje dohodkov z delom. Ekonomska in socialna uspešnost države se ocenjuje tudi po stopnji brezposelnosti v državi (Bubnov Škoberne, 1997, str. 15).

Pogoje, ki jih mora izpolnjevati oseba, da se šteje med registrirane brezposelne, opredeljuje Zakon o urejanju trga dela, in sicer v II. poglavju tega zakona. V 8. členu je navedena definicija brezposelne osebe. Za brezposelno osebo se tako šteje iskalec zaposlitve, ki je zmožen za delo, prijavljen na Zavodu, aktivno išče zaposlitev in je pripravljen sprejeti ustrezno oz. primerno zaposlitev, ki mu jo ponudi Zavod ali drugi izvajalec storitve posredovanja zaposlitve ter (ZRSZ, 2013, str. 8):

- ni v delovnem razmerju;
- ni samozaposlen;
- ni poslovodna oseba v osebni družbi in enoosebni družbi z omejeno odgovornostjo ter zavodu;
- ni kmet;
- ni upokojenec;
- nima statusa dijaka, vajenca, študenta ali udeleženca izobraževanja odraslih, mlajšega od 26 let.

Za brezposelno osebo se po tem zakonu štejejo tudi tujec z državljanstvom države, ki ni članica EU ali EGP ali Švicarske konfederacije in ima osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let ali za nedoločen čas, tujec z osebnim delovnim dovoljenjem, izdanim osebi z začasno zaščito oz. prosilcu za mednarodno zaščito, in tujec, ki na podlagi sklenjenega mednarodnega sporazuma ali ob upoštevanju načela vzajemnosti izpolnjuje pogoje za pridobitev pravice do denarnega nadomestila med brezposelnostjo, dokler prejema to nadomestilo (ZRSZ, 2013, str. 8).

Brezposelnost je torej eden izmed osrednjih makroekonomskih problemov, s katerimi se ukvarja družba danes. Delovno silo predstavlja prebivalstvo, staro med 15 in 65 let, ki se deli na zaposlene in nezaposlene. Med delovno aktivno prebivalstvo štejemo osebe, stare nad 15 let, ki so v referenčnem tednu opravljale neko delo za plačilo (denarno ali nedenarno) ali za dobiček, in tiste, ki so zaposlene ali samozaposlene, a so bile v referenčnem tednu z dela začasno odsotne. Med neaktivno prebivalstvo pa štejemo tiste

osebe, ki jih ne moremo razporediti ne med brezposelne ne med delovno aktivne. Med temi je največ upokoјencev, učencev, dijakov in študentov. To so torej ljudje, ki so z aktivno udeležbo na trgu dela že zaključili ali pa na priložnost vstopa še čakajo (SURS, 2011).

Pri presežku ponudbe delovne sile nad povpraševanjem po njej, ostaja na trgu dela skupina, ki nima možnosti za unovčitev svojih znanj, sposobnosti in spretnosti v delovnem procesu in je s tem prikrajšana za možnost za izboljšanje svojega gmotnega položaja. Brezposelnost povzroča manjšo finančno zmogljivostjo in poslabša kvaliteto življenja, saj so ogrožene osnovne človekove potrebe (hrana, obleka in dom), posledično pa imajo brezposelni težave z organiziranjem svojega dneva in družbenim udeјstvovanjem. S tem pride do napetosti in povečanja razmika med družbenimi sloji, pojavlja pa se tudi nasilje, samomorilnost in kriminal. Prav tako se zmanjša dotok davkov in višjih stroškov v obliki denarnih nadomestil, zato je brezposelnost problematična tudi za državo. Posebno neugodna je pri mladih kadrih, ki ravnokar pridobljeno znanje hitro izgubijo, če ga ne uporabljajo. Zaradi podaljšanega prehoda iz izobraževanja v zaposlitev (in s tem odraslosti) mladi izgubijo osebno in socialno identiteto, s tem pa tudi mnoge družabne stike (Svetlik, 1985, str. 31).

3.2 VRSTE BREZPOSELNOSTI

3.2.1 FRIKCIJSKA BREZPOSELNOST

Frikcijska oziroma začasna brezposelnost se pojavlja med menjavanjem zaposlitve (od odhoda iz starega delovnega mesta do sprejema novega), torej takrat, ko brezposelni iščejo službo ali pa čakajo na prevzem novega delovnega mesta. Frikcijska zaposlitev nastane kot posledica časovnega zamika med začetkom iskanja zaposlitve in pridobitvijo le-te. Najpogostejša je med mladimi iskalci prve zaposlitve in odpuščenimi delavci v iskanju nove zaposlitve (Setnikar Cankar idr., 2004, str. 166).

3.2.2 STRUKTURNA BREZPOSELNOST

Strukturna brezposelnost nastane zaradi sprememb gospodarske strukture in je navadno dolgotrajna. Razpoložljiva so tako delovna mesta kot delavci, ki iščejo delo, vendar zahtevam delovnega mesta ne ustrezajo. Prihaja do neskladij med povpraševanjem in ponudbo, hkrati pa se pojavijo presežki enih in na drugi strani primanjkljaji drugih poklicev. Ločimo regionalno in sektorsko strukturno brezposelnost. O regionalni govorimo kadar brezposelni ne živijo na območjih razpoložljivih ustreznih delovnih mest, sektorska brezposelnost pa se pojavi, kadar iskalci zaposlitve nimajo ustreznih znanj in veščin, da bi lahko zasedli prosta delovna mesta (Svetlik, 1985, str. 46).

3.2.3 CIKLIČNA BREZPOSELNOST

Ciklična brezposelnost nastane vzporedno z zmanjšanjem povpraševanja po delovni sili. Vzrok pomanjkanja delovnih mest je lahko recesija. Vsa gospodarstva na trgu doživljajo nihanja, pri čemer so gospodarski cikli navadno kratkoročni in nihanja manjša, lahko pa so

dolgoročni. Ciklična brezposelnost je v Sloveniji prisotna v času gospodarsko-finančne krize (Svetlik, 1985, str. 46).

3.2.4 PRIKRITA BREZPOSELNOST

O prikriti brezposelnosti govorimo kadar ljudje niso pripravljeni delati, zaposlitve ne iščejo aktivno, a imajo vseeno željo po zaposlitvi. Pri tem je značilno, da te osebe niso registrirane kot brezposelne, a bi želele več ali bolj produktivno delati oziroma se prostovoljno zaposliti.

Ločimo dve obliki prikrite brezposelnosti (Svetlik, 1985, str. 46):

- *podzaposlenost*: podzaposlene so sicer zaposlene ali samozaposlene osebe, ki bi želele delati več ali na zanje bolj primernih delovnih mestih. Obstoječa zaposlitev jim v tem primeru največkrat ne zagotavlja zadovoljivega življenjskega standarda ali pa jim delo ne ustreza po vsebini;
- *latentna brezposelnost*: zanjo je značilno, da posamezniki niso zaposleni in ne iščejo (več) zaposlitve ali pa se iskanje nikjer ne registrirajo. Zaposliti so se pripravljene takoj in pod določenimi pogoji.

Z stanjem brezposelnostjo se pri posamezniku kažejo problemi, kot so zmanjšanje aktivnosti, izguba samospoštovanja in zaupanja, poslabšanje družbenih in osebnih stikov, večja izolacija in občutek manjvrednosti, osebni in družinski problemi, pomanjkanje sredstev in slab dostop do informacij (Svetlik, 1985, str. 46).

3.3 MERJENJE BREZPOSELNOSTI

Pri ugotavljanju brezposelnosti se pogosto vprašamo, kdo se šteje med brezposelne osebe. Najbolj preprost odgovor je oseba, ki nima dela. V Sloveniji in drugih evropskih državah se uporablja dva kazalca za merjenje brezposelnosti, in sicer registrirano brezposelnost, ki jo mesečno meri ZRSZ in anketno brezposelnost, ki je evropsko primerljiva na podlagi metodologije Mednarodne organizacije dela (anketa o delovni sili). Slednja za slovenski trg dela izkazuje nižjo stopnjo brezposelnosti kot registrirana brezposelnost (SURS, 2011b).

Register iskalcev zaposlitve zajema vse osebe brez zaposlitve in na ZRSZ prijavljene iskalce zaposlitve. Stopnja registrirane brezposelnosti diplomantov predstavlja delež registriranih brezposelnih oseb – diplomantov – v aktivnem prebivalstvu. Aktivno prebivalstvo sestavljajo registrirane brezposelne osebe in delovno aktivno prebivalstvo. V delovno aktivno prebivalstvo pa štejemo zaposlene in samozaposlene osebe. Zaposlene osebe so osebe, ki so v delovnem razmerju pri pravnih osebah (podjetjih, družbah, zavodih, drugih organizacijah) ali pri podružnicah tujih podjetij; izvoljeni ali imenovani nosilci javne ali družbene funkcije; matere z otrokom, ki delajo po posebnih predpisih; lastniki podjetij, ki ta podjetja osebno vodijo in ki niso zavarovani iz drugega naslova; fizične osebe, to so samostojni podjetniki posamezniki; pri osebah, ki opravljajo poklicno

dejavnost kot edini ali glavni poklic; osebe, ki uporabljajo dopolnilno delo drugih ljudi (SURS, 2011b).

Tiste, ki opravljajo kakršen koli poklic in za delo prejemajo plačilo v denarju ali naravi (zaposleni) ter registrirane brezposelne, štejemo v sklop aktivnega prebivalstva. Brezposelna oseba je po 16. členu ZZZPB:

- Oseba izven delovnega razmerja, samozaposlena oseba, katere dobiček iz dejavnosti, ki je ugotovljen brez upoštevanja znižanj in davčnih olajšav v skladu s predpisi o dohodnini in povečan za obračunane obvezne prispevke za socialno varnost, ni presegel zneska zjamčenega nadomestila plače, in lastnik/solastnik gospodarskih družb, ki ni zavarovan na drugi podlagi in v katerih dobiček, zmanjšan za plačane prispevke za obvezno socialno zavarovanje, v zadnjem koledarskem letu pred nastankom brezposelnosti ni presegal zneska zjamčenega nadomestila plače;
- lastnik, najemnik, zakupnik ali drug uporabnik kmetijskega/gozdnega zemljišča s katastrskim dohodkom do višine, ki je določena kot podlaga za vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju;
- študent, dijak, vajenec, upokojenec, udeleženec izobraževanja odraslih, mlajši od 26 let, udeleženec izobraževanja v skladu s 53.b členom tega zakona in udeleženec programa usposabljanja na delovnem mestu na podlagi programov ukrepov aktivne politike zaposlovanja iz 50. člena tega zakona. Taka oseba je zmožna za delo, je prijavljena na zavodu, je na razpolago za zaposlitev in je aktivna iskalka zaposlitve.

SURS pa opredeljuje brezposelne osebe kot osebe, stare najmanj 15 let, ki izpolnjujejo splošne zdravstvene pogoje za delo, so prijavljene na ZRSZ in so pripravljene sprejeti zaposlitev ter jo aktivno iščejo. Poleg tega niso v delovnem razmerju, niso upokojenci, študentje, dijaki, vajenci ali udeleženci izobraževanja odraslih, mlajših od 26 let, in niso na prestajanju zaporne kazni, daljše od 6 mesecev. Prav tako to niso samozaposlene osebe, lastniki ali solastniki gospodarskih družb ali lastniki, zaupniki, najemniki ali drugi uporabniki kmetijskega ali gozdarskega zemljišča z dobičkom iz dejavnosti oz. katastrskim dohodkom, ki je v preteklem letu presegal zakonsko določeno višino (SURS, 2011b).

4 RAZMERE NA TRGU DELA V ČASU KRIZE

4.1 GOSPODARSKA KRIZA IN NJEN POMEN

Globalna kriza se je začela v ZDA kot nepremičninska in se nato prenesla na finančno področje, širila pa se je v dveh smereh: prek ZDA v Evropo in druge dele sveta in ter finančnih trgov nazaj v realno gospodarstvo s pomanjkanjem likvidnosti in s tem z manjšo posojilno podporo gospodarstvu. Medtem, ko se je finančna kriza omejila na aktivne na finančnem trgu, je realna recesija prizadela prav vse ljudi (Kramar Zupan, 2014, str. 68).

Konec leta 2008 je bilo več kot polovica držav EU v recesiji ali na poti vanjo. Upad BDP-ja je bil večji od naraščanja stopenj brezposelnosti, kar je značilno za recesijo, ko se trg dela z zamudo odziva na gospodarske trende in se začne prilagajati gospodarskim razmeram s fleksibilnimi delovnimi aranžmaji (krajši delovni čas, začasne zaposlitve ipd.) še preden se v resnici poveča število brezposelnih oseb. Že od »naftne krize« v začetku 70. let prejšnjega stoletja si večina nacionalnih trgov dela v Evropi ni zmoгла opomoči, evropske države pa so imele visoko in vztrajno stopnjo brezposelnosti z vrhom v 90. letih. Po letu 2000 so v večini evropskih držav zavladovali ugodni gospodarski cikli in hkrati manjše letne stopnje brezposelnosti, kar pa je pretrgala sedanja kriza. Trg dela se je v 27 državah EU odzval na obdobje gospodarske stabilnosti v prvi polovici leta 2010 z upadom stopnje brezposelnosti in ustalitev naraščanja stopnje zaposlitve za krajši delovni čas. Vrh omenjenih ugodnih gibanj je bil v letih 2007 in 2008, za tem pa sta brezposelnost in zaposlenost s krajšim delovnim časom znova začeli naraščati (Podmenik, 2013, str. 48).

Nestandardne oblike zaposlovanje (predvsem delne zaposlitve oz. zaposlitve s krajšim delovnim časom), so bile v državah članicah EU prikazane kot način povečevanja stopenj zaposlenosti. Čeprav je zaposlitev s krajšim delovnim časom ali začasna zaposlitev za zaposlene boljša kot brezposelnost, mnogi opozarjajo na povratne učinke tovrstnih oblik zaposlovanja, ki se kažejo v nižjih plačah, pomanjkanju kariernih možnosti, manjši socialni varnosti idr. Zaposlitve s krajšim delovnim časom so namreč učinkovito zmanjševale stopnje brezposelnosti v večini »starih« članic EU že pred krizo, in sicer z namenom prilagajanja zaposlovalnim ciljem Lizbonske strategije. Od vpeljave te strategije do leta 2008 je delež tovrstnih zaposlitev narastel za 14 %. Lizbonska strategija, ki je leta 2010 načrtovala 70-odstotno zaposlenost, je bila označena za ambiciozno, očitna nezmožnost za doseganje njenih ciljev pa kot eden od kazalnikov recesije v Evropi. Zaposlitveni cilji te strategije so bili skoraj doseženi leta 2008 s 65,9-odstotno povprečno zaposlitveno stopnjo v EU-27, takoj zatem pa je zaposlitvena stopnja upadla. Ekonomska kriza je imela nezaželene učinke na zaposlitvene stopnje v skoraj vseh evropskih državah. Brezposelnost je kot posledica krize prizadela naslednje skupine: ženske, nizko izobražene, stare in mlade med 15 in 24 letom starosti. Stopnja mladinske brezposelnosti v državah EU-27 je bila več kot dvakrat višja od stopnje brezposelnosti med celotno populacijo. Veliko naraščanje mladinske brezposelnosti je bilo deloma pogojeno z rigidnostjo trgov dela. Na rigidnih trgih manjše povpraševanje zajezi dotok nove delovne sile, to pa najbolj prizadene mlade iskalce zaposlitve. Največje razlike v brezposelnosti mladih so se

pokazale glede na izobrazbo; pri mladih z višjimi stopnjami izobrazbe naraščanje brezposelnosti ni bilo tako veliko. Izobrazba se je izkazala kot posebno vpliven dejavnik, ki pomembno določa stopnjo brezposelnosti mladih iskalcev prve zaposlitve. Tako močno kot skupina mladih z nižjo stopnjo izobrazbe so bili v EU-27 izpostavljeni brezposelnosti le še delavci iz držav zunaj skupine EU-27 (Podmenik, 2013, str. 50).

Na makro družbeni ravni obstaja vrsta teorij globalne krize (kriza kapitalizma, civilizacijska kriza idr.). Civilizacijska kriza presega zamejitve na družbeno ali gospodarsko področje in se nanaša na drastičen upad obsega človeške populacije in/ali politične, ekonomske in družbene kompleksnosti v daljšem časovnem obdobju na relativno obsežnem prostoru. Posledica civilizacijske krize je vsesplošno nazadovanje, iztekajoče se v propad. V okviru posameznih družb je medtem mogoče govoriti o blažjih oblikah nazadovanja z občasnimi vzponi in padci ter omejenimi gospodarskimi, političnimi in družbenimi preoblikovanji. Prepričanja, da znanje in nove tehnologije omogočajo trajen razvoj ter reševanje družbenih, gospodarskih in drugih problemov, so temeljila le na pozitivnih izidih procesov modernizacije, napredek tehnologije pa zgolj omogoča početi stvari, ki prinašajo tako dobro kot slabo. Vsi izmed naših trenutnih problemov so nenamerne negativne posledice obstoječih tehnologij, pri čemer je hiter napredek tehnologije v 20. stoletju hitreje ustvarjal nove probleme, kot je reševal stare (Podmenik, 2013 str. 58).

4.2 VPLIV GOSPODARSKE KRIZE NA TRG DELA

4.2.1 VPLIV KRIZE NA TRG DELA NA SPLOŠNO IN V EU

Ameriški Urad za statistiko dela ugotavlja, da je brezposelnih 24 milijonov Američanov, kar je približno 15 % delovne sile, to pa je dvakrat več kot pred krizo. Žal pa tudi navedeno merilo ne zajema vse stiske. V sodobni ameriški družini sta v večini primerov zaposlena dva, tako mož kot žena. Take družine trpijo ekonomsko, finančno in psihično, če je kateri od partnerjev brezposeln. Nekateri delavci so se skozi življenje prebijali z dvema službama in imajo sedaj samo eno, kar jim ne zadostuje, ali pa so računali na nadure, ki jih sedaj ni več. Omeniti je treba tudi neodvisne poslovneže, ki se jim je dohodek močno skrčil, in visoko usposobljene delavce, ki so imeli zahtevne in dobro plačane službe, a so bili prisiljeni sprejeti delo, kjer svojih veščin in sposobnosti sploh ne uporabljajo, ipd. Uradnih ocen o številu Američanov, ki so ujeti v breznu brezposelnosti, ni. V anketi, izvedeni junija 2011 med verjetnimi volivci (v skupini, ki je verjetno v boljšem položaju glede na splošno populacijo), je organizacija za raziskave javnega mnenja Democracy Corps ugotovila, da tretjina Američanov bodisi sama trpi zaradi izgube službe bodisi je službo izgubil član družine, še nadaljnja tretjina pa pozna nekoga, ki je izgubil delo. Še več, skoraj 40 % družin je prizadelo zmanjšano število delovnih ur, plač ali nadomestil. Medtem ko je Nemčija ostala razmeroma neprizadeta, se evropska periferija sooča s popolnim zlomom. Če ima Amerika v tem kriznem času za mlade, mlajše od 30 let, 17-odstotno brezposelnost, je to prava mora v Italiji, kjer je brezposelnost med mladimi 28-odstotna, na Irskem 30-odstotna in v Španiji pa celo 43-odstotna. V Evropi situacijo nekoliko blaži dejstvo, da imajo evropske države močnejše socialno varstvo kot ZDA, zato so takojšnje posledice brezposelnosti nekoliko znosnejše. Zaradi univerzalnega zdravstvenega varstva

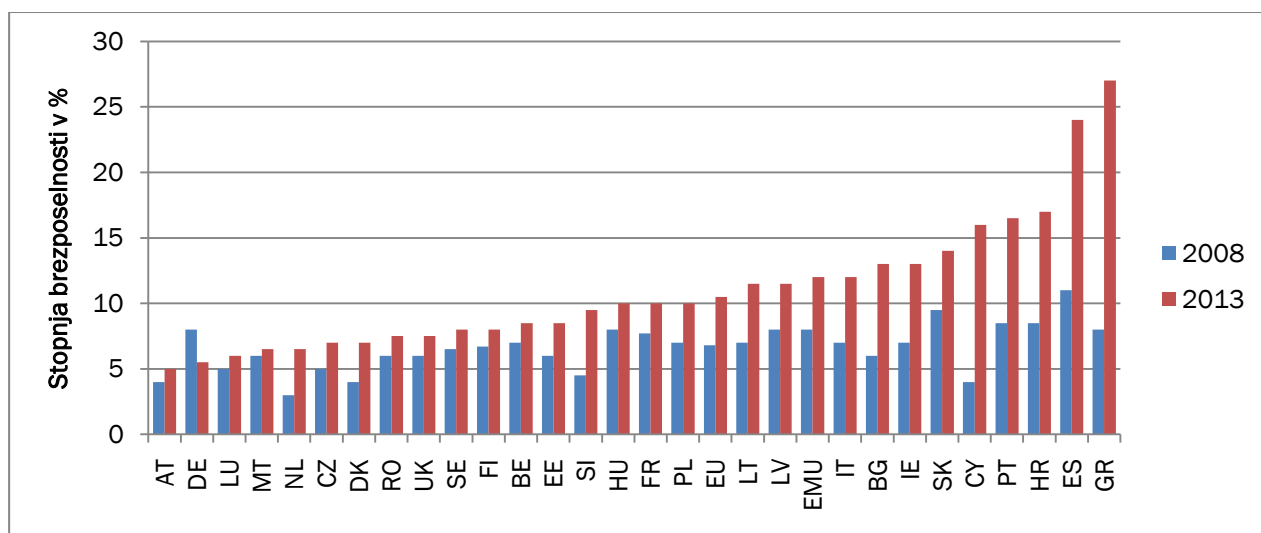
izguba službe v evropskih državah ne pomeni tudi izgube zdravstvenega varstva, razmeroma velikodušna nadomestila za brezposelnost in socialno varstvo pa preprečujejo lakoto in brezdomstvo. Toda okorna evropska kombinacija enotnosti in različnosti ter uporaba skupne valute v večini držav brez politične in ekonomske zveze, ki jo skupna valuta zahteva, sta postali globok vir brezposelnosti, šibkosti in ponavljajočih se kriz (Kramar Zupan, 2014, str. 70).

Čedalje večje število je tistih brezposelnih, ki so brez dela več kot šest mesecev oz. leto dni. To je za ljudi (tako Američane kot Evropejce) skoraj popolnoma nova izkušnja. Tako dolgotrajna brezposelnost je bila pogosta samo še med »veliko depresijo« (gre za največjo gospodarsko in finančno krizo v 20. stoletju, ki je dala velik zgodovinski pečat zlasti 30. letom, pa tudi poznejšim desetletjem). Vse od 30. let prejšnjega stoletja se ni toliko ljudi v razvitem zahodnem svetu ujelo v trajno stanje brezposelnosti. Dolgotrajna brezposelnost močno načne moralo ljudi. V Ameriki, kjer je npr. socialnovarnostna oskrba šibkejša kot v drugih razvitih in naprednih državah, z lahkoto postane prava mora. Ljudje, ki izgubijo službo, pogosto izgubijo tudi zdravstveno zavarovanje. Nadomestilo za brezposelnost, ki že tako navadno pokrije komaj tretjino potrebnega dohodka, se naposled izteče. Ko se brezposelnost vleče naprej, se zrušijo gospodinjske finance; prihrankov zmanjka, računov ni mogoče poplačati, hiše in domovi gredo pod hipoteko in naposled sledi neprostoVOLjna izselitev oz. brezdomstvo. Vzroki za dolgotrajno brezposelnost so v makroekonomskih dogodkih in neuspešni politiki, ki je izven nadzora posameznika. Zato dolgotrajna brezposelnost prinaša tesnobo in depresijo. Brezposelnost med mladimi, tako kot brezposelnost za skoraj vsako demografsko skupino, se je takoj po krizi skoraj podvojila, v nekaterih evropskih državah, npr. v Španiji, pa skoraj potrojila. Ker je celo v dobrih, ne kriznih časih veliko večji delež brezposelnih med mladimi kot med starejšimi, je bil to veliko večji vzpon brezposelnosti glede na celotno delovno populacijo. Mladi delavci, od katerih bi pričakovali, da so v najboljšem položaju, da prebrodijo to krizo, in pravkar diplomirani, ki imajo domnevno veliko znanja in veščin, ki jih sodobno gospodarstvo in družba potrebuje, pri tem niso bili izvzeti. Še več. Postali so največja žrtev globalne gospodarske krize in posledično brezposelnosti. Približno eden od štirih nedavnih diplomantov je bodisi brezposeln bodisi ima službo s skrajšanim delovnim časom. Tistim s polnim delovnim časom so opazno padle plače, tudi zato, ker so bili mnogi prisiljeni sprejeti slabo plačane službe, kjer svoje izobrazbe, znanja in veščin ne uporabljajo. Posledica navedenega je strmo naraščanje mladih v starosti med 25 in 35 let, ki živijo pri starših. To ni odraz nenadne pripadnosti potomcev in generacijskega sožitja, ampak velikega pomanjkanja priložnosti, da bi zapustili družinsko gnezdo in si ustvarili lastno družino. Ta situacija je za mlade ljudi globoko nezadovoljiva in nesprijemljiva. Morali bi si ustvariti lastno življenje, a se namesto tega znajdejo v zaprtem krogu. Zato je povsem razumljivo, da mnoge skrbi za prihodnost, da ostajajo obupani in nezaupljivi ter da je načeta njihova samozavest. Izobraževanje mladih je po mnenju politikov, strokovnjakov in menedžerjev je za 21. stoletje ključno (Kramar Zupan, 2014, str. 72–73).

Dolgotrajna kriza, ki je ustvarila fiskalno krizo v državnih in lokalnih vladah, je privedla do odpuščanja ogromnega števila zaposlenih. Zaradi iste fiskalne krize so državne in lokalne vlade odložile ali odpovedale vlaganja v transportno, vodovodno in ostalo javno infrastrukturo. Javne naložbe so od začetka krize močno upadle. To pa pomeni, da bomo, ko in če si gospodarstvo končno opomore, vse prekmalu trčili ob ozka grla in pomanjkanje. Mednarodni denarni sklad je preučil posledice prejšnjih finančnih kriz v več državah. Njegove ugotovitve so močno zaskrbljujoče. Poleg tega, da take krize povzročijo veliko kratkoročno škodo, zahtevajo tudi precejšen dolgoročni davek, saj rast in zaposlenost trajno ostajata na nižjih ravneh. Dolgotrajna brezposelnost razjeda družbo. Delavci, ki so bili daljše obdobje brez službe, obveljajo kot nezaposljivi, to pa pomeni dolgoročno zmanjšanje delovne sile v gospodarstvu, s tem pa tudi njegove proizvodne zmogljivosti. Pritožbe in očitki diplomantov, ki so primorani sprejemati službe, kjer ne morejo uporabljati svojega znanja in veščin, so podobne. Sčasoma se bodo morda, vsaj v očeh potencialnih delodajalcev, znašli v položaju nizko kvalificiranih delavcev, s čimer bi zapravili svojo izobrazbo. Končna cena velike depresije in trpljenja, povezanega z množično brezposelnostjo, pa je v preteklosti že imela tudi katastrofalne politične učinke. Priča smo vzponu ekstremizma v celotnem zahodnem svetu. Na pohodu so radikalna gibanja proti priseljevanju, radikalna nacionalistična gibanja in avtoritarnost. Ko je to povpraševanje, zahvaljujoč pripravam pred vstopom Amerike v 2. svetovno vojno, končno naraslo, so bili vsi tisti milijoni brezposelnih delavcev povsem sposobni znova zavzeti produktivno vlogo. Danes smo, tako kot takrat, spet priča težnjam, da vidimo svoje probleme kot strukturne, ki jih ne bo mogoče zlahka rešiti preko povečanega povpraševanja in zagona gospodarstva. Nekdanji ameriški predsednik Bill Clinton je v televizijski oddaji 60 minut dejal, da brezposelnost ostaja visoka, »ker ljudje nimajo potrebnih veščin za razpoložljiva delovna mesta«. Podobno je za njim trdil tudi predsednik Obama, ko se je v ZDA po letu 2008 začela velika brezposelnost, in je vztrajno ponavljal, da ima Amerika strukturne probleme na področju zaposlenosti. Če je problem v tem, da ima veliko delavcev napačne veščine ali da so na napačnem mestu, bi se moralo tistim delavcem s pravimi veščinami in na pravih mestih dobro goditi. Morali bi imeti polno zaposlitev in rastoče plače, a podatki kažejo obratno. Od leta 2007 do leta 2011 se je skoraj v vseh kategorijah brezposelnost približno podvojila: med modrimi in belimi ovratniki, v proizvodnji in storitvah, med visoko izobraženimi in neizobraženimi. Visoko izobraženi diplomanti so bili deležni nenavadno velikih rezov pri plačah, ker so bili prisiljeni sprejemati dela, kjer svoje izobrazbe in veščin niso mogli izkoristiti. Če bi bila torej množična brezposelnost posledica dejstva, da preveč delavcem manjka pravega znanja in veščin, bi mnogi delavci, ki to znanje imajo, uživali blaginjo. Pa žal ni tako. Priča smo vsesplošnemu siromašenju, ki se zgodi, ko v gospodarstvu ni zadostnega povpraševanja. Razmišljanja o množični brezposelnosti na globalni ravni le kot o strukturnem problemu posameznih držav kljub brodolomu neoliberalne ekonomske mentalitete v zadnjem času vztrajno generirajo reforme in varčevanje, v okviru katerega je človek žal obravnavan le kot strošek, človeško delo pa kot blago. To pa je v nasprotju z uveljavljenimi civilizacijskimi standardi, ki so tako temeljni, da jih poudarja že splošna deklaracija o človekovih pravicah OZN iz leta 1948, predvsem pa ne rešuje problema dolgotrajnega pomanjkanja delovnih mest (Kramar Zupan, 2014, str. 73–74).

Razmere na trgu dela v EU so se po letu 2008 zaradi vpliva gospodarske krize močno zaostrole. V začetku leta 2009 je od začetka krize prišlo do prve večje prilagoditve na trgu dela. Zaradi znižanja gospodarske aktivnosti je večina držav članic sprejela ukrepe in z njimi začasno blažila posledice krize na trgu dela, kar je nekoliko upočasnilo zaostrovanje razmer. Strmo povečanje brezposelnosti leta 2010 je bilo tako značilno predvsem za države, ki jih je kriza najbolj prizadela in so imele omejen prostor za ukrepanje na ravni države (Grčija) oz. imajo fleksibilen trg dela, ki je omogočil hitro prilagajanje (Irska, baltske države). Po izboljšanju stanja leta 2011 so se v letih 2012 in 2013 razmere na trgu dela na območju EU ponovno poslabšale. Zaradi upadanja oz. stagnacije gospodarske aktivnosti je bilo obdobju 2008–2013 izgubljenih že 6,5 milijonov delovnih mest, s tem se je stopnja brezposelnosti zvišala za 3,8 o.t.. V drugi polovici leta 2013 so se razmere na trgu dela nekoliko umirile, medtem ko so se razlike v stopnji brezposelnosti med članicami v letu 2013 še povečale in odražale različne hitrosti gospodarskega okrevanja ter odzivanja trga dela na krizo. Stopnja delovne aktivnosti je v starostni skupini 20–64 let leta 2013 v povprečju EU znašala 68,3 %, kar je za 2,0 o. t. manj kot leta 2008. Število začasno zaposlenih se je zaradi manjših stroškov prilagajanja zmanjševalo bolj kot število stalno zaposlenih. V obdobju 2008–2013 se se razlike v stopnji brezposelnosti med članicami precej povečale, zlasti znotraj evrskega območja, in tako odražale različne učinke krize na posamezne države ter razlike v mehanizmih prilagajanja trgov dela na zmanjšanje gospodarske aktivnosti (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 7).

Slika 4: Stopnja brezposelnosti po državah EU leta 2008 in 2013

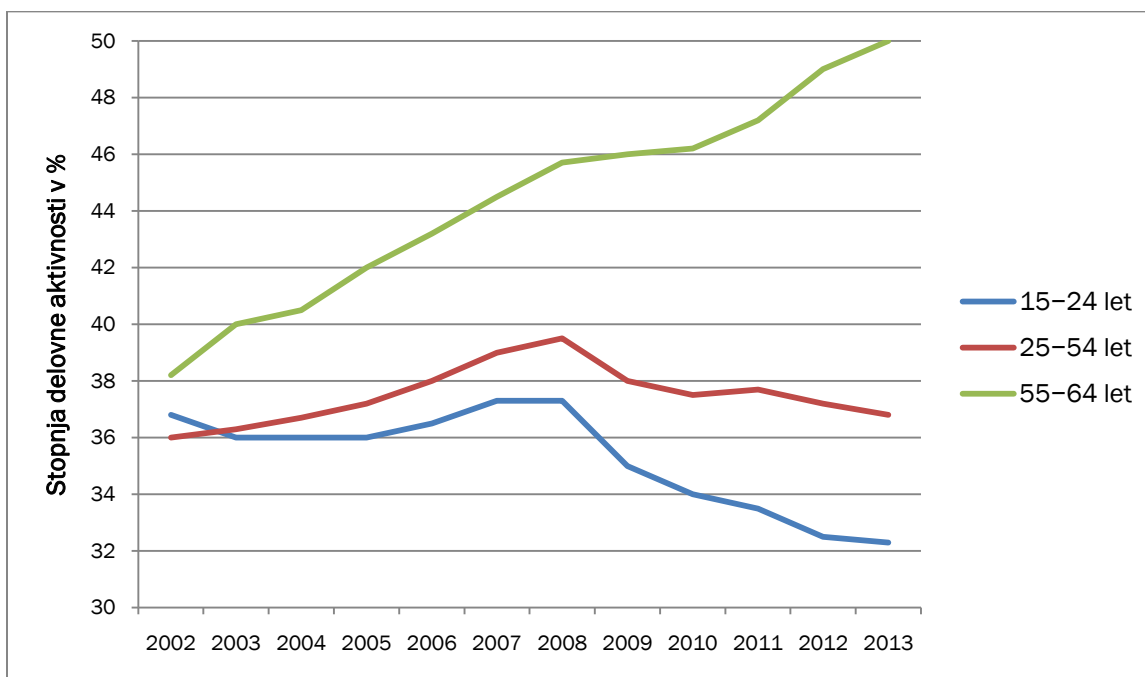
Vir: ZRSZ, 2013

Najbolj so se poslabšale zaposlitvene možnosti moških in mladih. Število delovno aktivnih moških se je zmanjšalo bolj kot število delovno aktivnih žensk. To je bilo v veliki meri povezano z zmanjšanjem obsega v dejavnostih, ki pretežno zaposlujejo moške z nižjo izobrazbo (npr. gradbeništvo). Med starostnimi skupinami je upad gospodarske aktivnosti v celotnem obdobju močno zmanjšal zlasti zaposlitvene možnosti mladih. Povečala se je

tudi stopnja brezposelnosti mladih (15–24 let), ki se je v EU v upoštevanem obdobju zvišala za 7,8 %. V večini držav, ki jih je bančna in dolžniška kriza močno prizadela, in na Hrvaškem se je stopnja brezposelnosti mladih več kot podvojila, v Grčiji in Španiji pa je preseгла 55,0 %. Problem zaposlovanja mladih je praviloma večji pri manj izobraženih, vendar tudi zmanjševanje stopnje delovne aktivnosti mladih z zaključeno najmanj srednjo izobrazbo kaže na vse večje težave pri prehodu iz obdobja izobraževanja v obdobje zaposlitve (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 8).

Kot posledica delovanja pokojninskih reform se je povečala zaposlenost starejših (55–64 let). Še naprej ostajajo velike razlike med posameznimi državami, predvsem med skandinavskimi (Švedska, Danska, Finska) in nekaterimi sredozemskimi državami (Grčija, Hrvaška, Malta) ter Slovenijo, ki ima najnižjo stopnjo med državami EU (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 8).

Slika 5: Stopnja delovne aktivnosti glede na starost v EU med leti 2002 in 2013

Vir: ZRSZ, 2013

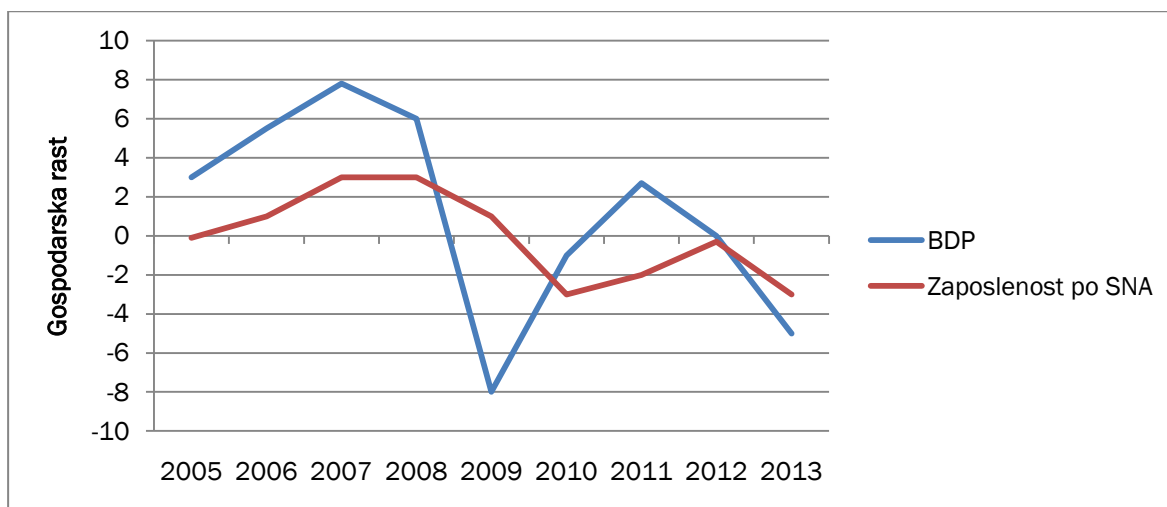
Stopnja dolgotrajne brezposelnosti v EU se je v obdobju 2008–2013 povečala v vseh državah EU, razen v Nemčiji, še posebej izrazito pa je bilo povečanje v krizno najbolj prizadetih državah. V letu 2013 je bilo v EU brez zaposlitve več kot 12 mesecev 5,1 % aktivnega prebivalstva, največ med mladimi in nizko izobraženimi. V celotnem obdobju se je stopnja dolgotrajne brezposelnosti v EU povečala za 2,5 o. t. V skupnem številu brezposelnih v EU se je delež dolgotrajno brezposelnih med leti 2008 in 2013 zvišal za 10,3 %. Na naraščanje strukturnih problemov v več državah kaže tudi povečevanje stopnje zelo dolgotrajne brezposelnosti (dve leti ali več), ki se še naprej povečuje in se je

v povprečju EU skoraj podvojila (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 10).

4.2.2 VPLIV KRIZE NA TRG DELA V SLOVENIJI

Leta 2008 je trg delovne sile v Sloveniji dosegel rekordne številke od osamosvojitve naprej in slika zaposlovanja pa je bila izjemno ugodna (tudi za mlade). Že konec leta 2008, sploh pa leta 2009, so se v Sloveniji pokazali znaki svetovne finančne in gospodarske krize in s tem povezano poslabšanje kazalnikov trga delovne sile. Zmanjšanju povpraševanja po slovenskih izdelkih in storitvah je posledično sledilo zmanjšanje potreb po delu, povečano odpuščanje (kljub ukrepom aktivne politike zaposlovanja in sprejetim zakonom, ki so začasno omejili število odpuščenih in ohranili kar nekaj delovnih mest) in povečanje brezposelnosti. Po letih upadanja je tako brezposelnost znova naraščala, kar se je odražalo tako pri splošni kot pri mladinski stopnji brezposelnosti. Po podatkih ZRSZ se je v obdobju od novembra 2008 do februarja 2009 na novo registriralo 35.806 brezposelnih oseb. Zaustavljeno novo zaposlovanje in težave podjetij najbolj občutijo prav mladi, saj delodajalci problema pomanjkanja dela rešujejo tako, da ne podaljšujejo pogodb za določen čas (prek katerih so zaposleni večinoma mladi) in zmanjšujejo obseg študentskega dela, le redko z odpuščanjem redno zaposlenih (Ignjatović, Trbanc, Rakar & Boljka, 2009, str. 50).

Slika 6: Gospodarska rast in zaposlenost med leti 2005 in 2013

Vir: ZRSZ, 2013

Padec delovne aktivnosti je bil zaradi večjega padca gospodarske aktivnosti in strukturnih slabosti gospodarstva v Sloveniji večji kot v povprečju EU. V Sloveniji se je stopnja delovne aktivnosti od leta 2011 nadalje zmanjševala. Od leta 2008, ko je dosegla svojo najvišjo raven (68,6 % v starostni skupini 15–64 let) in precej presejala povprečje EU, se je do leta 2013 znižala na 63,3 % in se tako spustila pod povprečje EU. Tudi stopnja brezposelnosti se je v Sloveniji povečala bolj kot v povprečju EU (UMAR, *Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize*, 2013, str. 13).

Tabela 1: Stopnja delovne aktivnosti po starostnih skupinah v Sloveniji in EU (%)

	Slovenija				EU			
	15–24	25–54	55–64	15–64	15–24	25–54	55–64	15–64
2008	38,4	86,8	32,8	68,6	37,3	79,4	45,5	65,7
2009	35,3	84,8	35,6	67,5	34,9	78	45,9	64,5
2010	34,1	83,7	35,0	66,2	33,9	77,5	46,3	64,0
2011	31,5	83,1	31,2	64,4	33,5	77,6	47,3	64,1
2012	27,3	83,3	32,9	64,1	32,7	77,2	48,8	64,1
2013	26,5	81,9	33,5	63,3	32,3	76,8	50,1	64,1

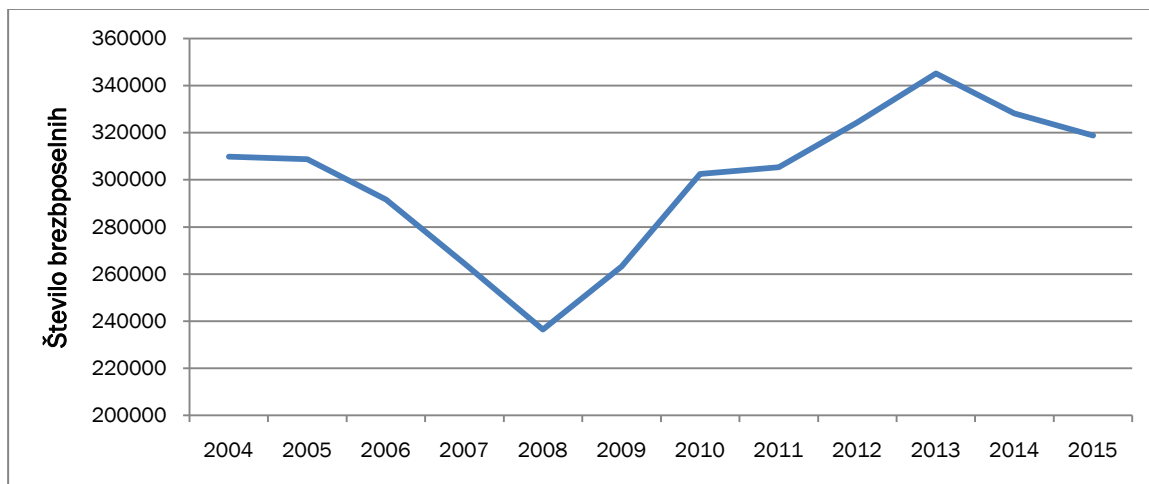
Vir: ZRSZ, 2013

V Sloveniji je med leti 2008 in 2013 prišlo do bistveno večjega zmanjšanja stopnje delovne aktivnosti (za 5,3 %) zaradi večjega padca gospodarske aktivnosti in strukturnih slabosti slovenskega gospodarstva, zato se je Slovenija (kot tudi številne države EU) v omenjenem obdobju oddaljila od nacionalnih zaposlitvenih ciljev v okviru strategije EU-2020. Slovenija se je na slabšanje razmer na trgu dela na začetku krize odzvala z intervencijskima zakonoma za ohranjanje delovnih mest in okrepljenim izvajanjem programov APZ, nato pa je politika blaženja razmer postala bolj pasivna. Po zmanjšanju števila brezposelnih, vključenih v programe APZ, v letih 2011 in 2012 se je njihovo število v letu 2013 povečalo. Slovenija je v tem obdobju naredila več sprememb v zavarovanju za primer brezposelnosti. V aprilu 2013 so bile uveljavljene spremembe v varovanju zaposlitve, ki so pomembne za prilagajanje zaposlenosti gospodarski aktivnosti (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 14).

4.2.3 VPLIV KRIZE NA TRG DELA NA HRVAŠKEM

Kot na vse druge države v EU je tudi na Republiko Hrvaško gospodarska kriza občutno negativno vplivala, sploh ko je govora o trgu dela in gibanju brezposelnosti. Po podatkih HZZ se je v zadnjih letih pred začetkom gospodarske krize leta 2008 število brezposelnih uspešno zmanjševalo iz leta v leto, in sicer v obdobju 4 let skoraj za tretjino. Ko so negativni trendi gospodarstva in recesija začeli vplivati na trg dela, se je število brezposelnih na Hrvaškem strmo zvišalo (iz 236.471 v letu 2008 na 345.112 v letu 2013). Vzrok za slednje je torej v prvi vrsti finančna in gospodarska kriza, zaradi katere je prišlo do manjšega povpraševanja po domačih izdelkih, pomanjšanja proizvodnje in s tem povezanega številčnega odpuščanja in zmanjšanja števila prostih delovnih mest. Leta 2013 se je gospodarsko šibka Republika Hrvaška pridružila državam članicam EU in s tem sprejela ukrepe za izboljšanje stanja na trgu dela, ki jih določa EU, kar se je v roku zadnjih dveh let odražalo tudi na uspešnem zmanjševanju števila brezposelnih (na 318.820 v letu 2015) (HZZ, 2014). Zgoraj opisan vpliv krize na trg dela na Hrvaškem je prikazan na spodnjem grafu.

Slika 7: Gibanje števila brezposelnih na Hrvaškem v letih od 2004 do 2015

Vir: lasten, po podatkih HZZ, 2014

5 MLADI IN TRG DELA

V zadnjih letih v svetu vlada globoka kriza brezposelnosti mladih, 73 milijonov mladih po vsem svetu išče delo, verjetnost, da bodo ostali brezposelni pa je kar trikrat večja od verjetnosti za brezposelnost pri odraslih. MOD že leta opozarja na vpliv visoke stopnje brezposelnosti na generacije mladih delavcev, povečane neaktivnosti ter pretirane ponudbe negotovih oblik dela tako v razvitih državah kot v državah v razvoju. Na območju EU 28 je stopnja brezposelnosti mladih na precej višja od stopnje brezposelnosti celotne populacije. EUROSTAT ocenjuje, da je bilo avgusta 2013 na območju EU 28 brezposelnih kar 5.499.000 mladih, mlajših od 25 let, povprečna stopnja brezposelnosti mladih pa je znašala 23,3 %. Vse do konca leta 2008 je bila namreč stopnja brezposelnosti mladih v EU 27 približno dvakrat višja od splošne stopnje brezposelnosti, najnižjo vrednost pa je dosegala v prvem četrtletju leta 2008, ko je znašala 18,1 %. Leta 2013 je stopnja brezposelnosti mladih v območju EU 28 znašala 23,3 %, stopnja brezposelnosti celotne populacije na istem območju pa 10,9 %. Poleg mladih, ki se soočajo s problemi na trgu dela, tudi zaposleni nimajo zagotovljene socialne varnosti, saj so zaposlitve mladih v Sloveniji v veliki meri začasne in neprimerne. Delež začasnih zaposlitev med zaposlenimi mladimi do 24 let je v zadnjem četrtletju 2012 znašal 71,4 %, kar je daleč največ v EU 28. Med ženskami v tej starostni skupini znaša delež že 84,4 %. Po podatkih SURS-a iz drugega četrtletja 2012 je bilo med 49.000 zaposlenimi mladimi le 30,6 % zaposlenih za nedoločen čas (Cerovšek & Lukič, 2013, str. 5).

V poročilu je MOD izpostavila tri ključna področja zaposlitvene problematike mladih (Cerovšek & Lukič, 2013, str. 9):

- nizka plačila, ki so pri mladih pogostejša kot pri drugih delovno aktivnih segmentih;
- obstoj neformalne ekonomije, ki po razpoložljivih podatkih za vzhodnoevropske države predstavlja kar tretjino vseh zaposlitvenih možnosti. Pojavlja se, ker formalni segmenti ekonomije niso zmožni ustvariti zadostnega števila formalnih zaposlitvenih priložnosti;
- službe nižje kakovosti, saj se progresivno povečuje delež zaposlitev za določen čas, kratkoročnih pogodb in zaposlitev za določen čas. Takšne zaposlitve so redko korak do trajne zaposlitve, saj pogosto predstavljajo past, ki vodi v spiralo kontinuiranega dela za določen čas z vmesnimi obdobji brezposelnosti. Mlajši kot so mladi zaposleni, bolj so ranljivi na trgu dela, saj podatki kažejo na dejstvo, da brezposelnost upada s starostjo. Iskanje dela za mlade ženske je bolj problematično kot za mlade moške, medtem ko se razlike med spoloma zmanjšujejo. Poleg tega zaposlitvene možnosti mlajših zmanjšujejo še nizka pismenost, socio-ekonomski status, raven izobrazbe in odsotnost/nezadostnost pridobljenih veščin.

Mladi, ki izvirajo iz revnejšega okolja, kjer so možnosti za pridobivanje na trgu dela cenjenih veščin manjše, so še bolj nezaposljivi. Negativni vpliv na možnost zaposlitve

imajo tudi tuja nacionalnost in etične manjšine, razni razvojni primanjkljaji ter morebitne posebne potrebe ali bolezenska stanja.

Eden ključnih elementov dostojnega dela je ustrezno plačilo, ki zaposlenemu omogoča dostojno življenje in zadostna sredstva za preživetje, velika pojavnost atipičnih oblik dela v Sloveniji pa ima neposredno posledico v nižjem plačilu za opravljeno delo (Cerovšek & Lukič, 2013, str. 13).

5.1 VSTOP MLADIH NA TRG DELA

Mladi vstopajo v svet odraslosti s pridobivanjem kompetenc in razvijanjem osebnih okoliščin, ki jim omogočajo samostojno delovanje in življenje. Prvi korak v to smer je zaključek šolanja v sklopu formalnega izobraževanja, drugi korak pa je ekonomsko in socialno osamosvajanje, ki ju prinaša zaposlitev. Ker je prehod v zaposlitev otežen, prihaja do težav pri osamosvajanju, kar lahko drastično zaznamuje življenje posameznikov, saj ne dosežejo finančne neodvisnosti in jim je tako onemogočena dostojna ureditev bivanjskih razmer. Posledično mladi odlašajo z ustvarjanjem lastne družine, hkrati pa nimajo priložnosti za vzpostavljanje in krepitev socialnih mrež, zaradi česar so nagnjeni k večji socialni izključenosti. Zaposlovanje mladim omogoča razvoj osebnega dostojanstva, doseganje samostojnosti in uresničevanje življenjskih ciljev (Džidić, Jarc, Milenković Kikelj & Mohorko, 2013, str. 10).

Med mladimi so značilni pogosti prehodi med zaposlitvami ter visoka brezposelnost. Očita se jim pomanjkanje delovnih izkušenj, hkrati pa na trg dela prihajajo s svežim teoretičnim znanjem in številnimi tehničnimi ter socialnimi veščinami. Čeprav so mladi izredno prilagodljivi in izobraženi, so njihove zaposlitve večinoma negotove, slabše plačane in sklenjene s pogodbami za določen čas. Pogosto so odrinjeni iz delovne zakonodaje, saj opravljajo delo kot drugi zaposleni pri istem delodajalcu, a uradno niso zaposleni (avtorske pogodbe, s.p., ipd.). Mladi se med drugim zaposlujejo za nepolni delovni čas, opravljajo občasna dela, honorarna dela ali študentsko delo ter se zaposlujejo v okviru prej omenjenih ostalih negotovih oblik dela. V Sloveniji je značilna izrazita segmentacija trga dela – zaposlitve mladih so v veliki večini negotove in prožne, medtem ko so zaposlitve drugih družbenih skupin bolj varne (za nedoločen čas) in manj prožne (Ignjatović, Trbanc Rakar & Boljka, 2009, str. 55).

Raziskave so pokazale, da gospodarska recesija, razširjenost novih tehnologij, racionalizacije delovnih mest in spremenjene zahteve delodajalcev prizadenejo najmanj kompetitivne iskalce zaposlitve, predvsem mlade in med njimi tudi tiste z najvišjimi stopnjami izobrazbe. V 90. letih je mlade iskalce zaposlitve zaznamovalo pomanjkanje delovnih mest in pogostost zaposlovanja mladih na slabših delovnih mestih v okviru neujemajočih se in negotovih oblik dela. S tem so se zmanjšale možnosti mladih za razvijanje karier, saj so se delodajalci odzvali na tržne razmere z zmanjševanjem proizvodnih stroškov in vlaganj v človeške vire. Velike javne in zasebne naložbe v visokošolsko izobraževanje so se v 90. letih izkazale za nedonosne, zato so se povečali

pritiske na (visoko)izobraževalne institucije v smeri prilagajanja razmeram na trgih dela in zahtevam zaposlovalcev (Podmenik, 2013 str. 51).

ŠTUDENSKO DELO

Zakonodaja tistim mladim, ki imajo statusom dijaka ali študenta, omogoča začasno in občasno študentsko delo, s katerim pogosto pridobivajo prve izkušnje na trgu dela, pri čemer to delo naj ne bi imelo značaja redne zaposlitve. Trg študentskega dela je potrebno preurediti na način, ki bi mladim omogočal pridobivanje dodatnih finančnih sredstev in delovnih izkušenj, primarna naloga dijakov ali študentov pa bi še vedno ostajalo šolanje oz. študij. Prav tako naj delo v takšni obliki ne bi motilo samega procesa zaposlovanja na trgu dela (ZRSZ, 2013, str. 33).

Tabela 2: Zaposlitve preko študentskega servisa (2007–2010)

	Število zaposlenih preko študentskih servisov	Število opravljenih ur na teden	Povprečni zaslužek na mesec (v EUR)
Leto 2007	32.000	26,1	237
Leto 2008	36.000	26,5	280
Leto 2009	32.000	25,2	285
Leto 2010	31.000	24,0	293

Vir: SURS, 2012

Ignjatović, Trbanc Rakar in Boljka (2009, str. 44) na osnovi podatkov SURS ugotavljajo, da je med leti 2000 in 2008 obseg študentskega dela močno narasel, in opozarjajo, da je po podatkih ADS občutno presežek določila začasnega in občasnega dela. Po njihovem mnenju študentsko delo v tem obsegu ne predstavlja le pomoči študentom, ampak gre hkrati za trg obremenjujočo anomalijo. Ob tem izpostavljajo tudi problematiko podaljševanja študentskega statusa mladih od 25. do 29. leta starosti z namenom podaljševanja možnosti opravljanja dela preko študentskega servisa, saj ugotavljajo, da ta skupina s študentskim delom nastopa tudi v poklicnih skupinah, kjer lahko izrabi strokovno znanje, pridobljeno s študijem, in s tem konkurira tudi mladim diplomantom.

Posredovanje začasnih in občasnih del dijakom in študentom urejajo 192. člen ZUTD in določbe ZZZPB, z letom 2012 pa je v študentsko delo posegel še ZUJF. ZZZPB določa, da začasno in občasno delo dijakom in študentom lahko posreduje Zavod ali pooblaščen organizacije, ki jih s pogodbo o koncesiji pooblasti ministrstvo, pristojno za delo (študentski servisi) (ZRSZ, 2013, str. 33). V Sloveniji deluje več kot 40 študentskih

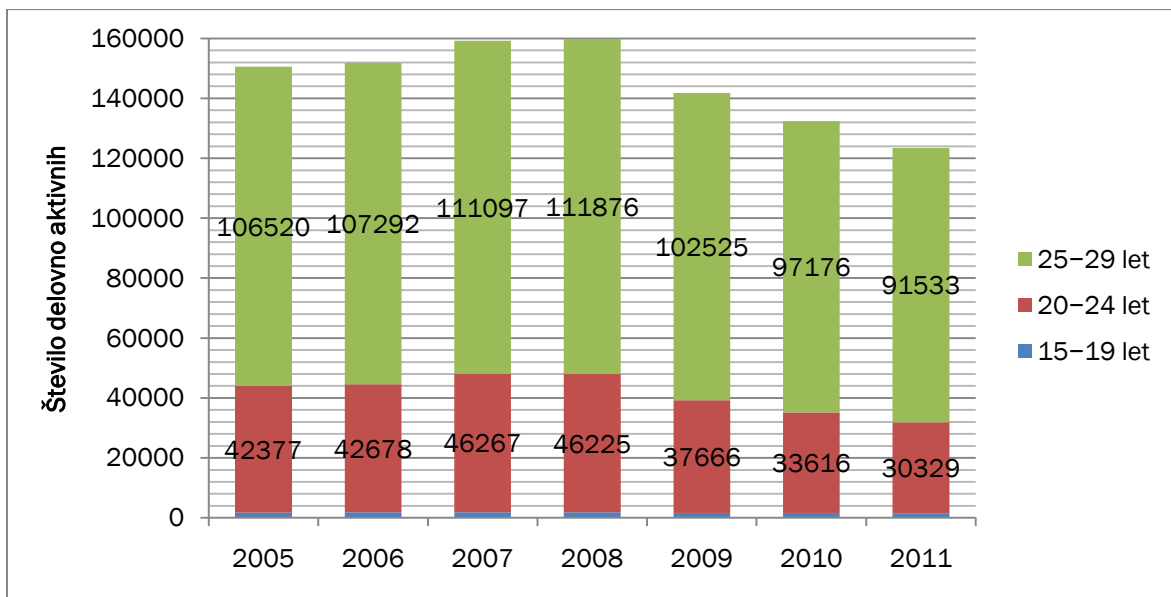
servisov, med katerimi so največji E-študentski servis, Študentski servis Ljubljana in Študentski servis Maribor.

Študentski servisi so agencije za zaposlovanje, katerih glavna naloga je posredovanje del in informacij študentom ter dijakom. Študentsko delovno razmerje temelji na veljavno izdani in potrjeni študentski napotnici, ki jo izda študentski servis. Ti pa rastejo ravno na račun izdanih napotnic, saj so z vsako izdano napotnico upravičeni do provizije. Za svoje delovanje potrebujejo koncesijo, ki jim jo podeljuje država. Večina študentskih servisov ima poleg svojih poslovalnic tudi spletno stran, preko katerih posredujejo informacije o prostih delovnih mestih, omogočajo naročila napotnice in informirajo o obračunu dohodnine. To študentom omogoča samostojno ureditev birokracije in ureditev postopkov, ki so pogoj za začetek dela.

5.2 BREZPOSELNOST MLADIH

Populacija, za katero je brezposelnost še posebej problematična, so mladi odrasli. Mladi iskalci zaposlitve občutijo številne ovire pri zaposlovanju, ki ovirajo njihovo zmožnost doseganja kariernih ciljev. Za mlade je pridobitev zaposlitve še posebej pomembna, saj prinaša socialno in ekonomsko samostojnost ter je bistven element na prehodu iz otroštva v odraslost. V okviru zaposlovanja in razvoja politik na tem področju so mladi že dlje časa široko prepoznani kot ena najranljivejših skupin. Stopnja brezposelnosti mladih je namreč v svetovnem merilu standardno skoraj trikrat večja od stopnje brezposelnosti odraslih; prav tako je v primerjavi z odraslimi položaj mladih pri samem zaposlovanju in kasneje pri delu oz. v povezavi s pogoji dela precej slabši. Ker je brezposelnost med mladimi velik socialni, psihični in ekonomski problem, je pomembno, da lahko identificiramo faktorje, ki vodijo v potencialno zaposlenost/brezposelnost, in na ta način sklepamo o različnih skupinah (Knez, Petrič & Totič, 2014, str. 29).

Slika 8: Delovna aktivnost mladih (2005–2011)

Vir: ZRSZ, 2013

5.2.1 BREZPOSELNOST PO STAROSTNI STRUKTURI

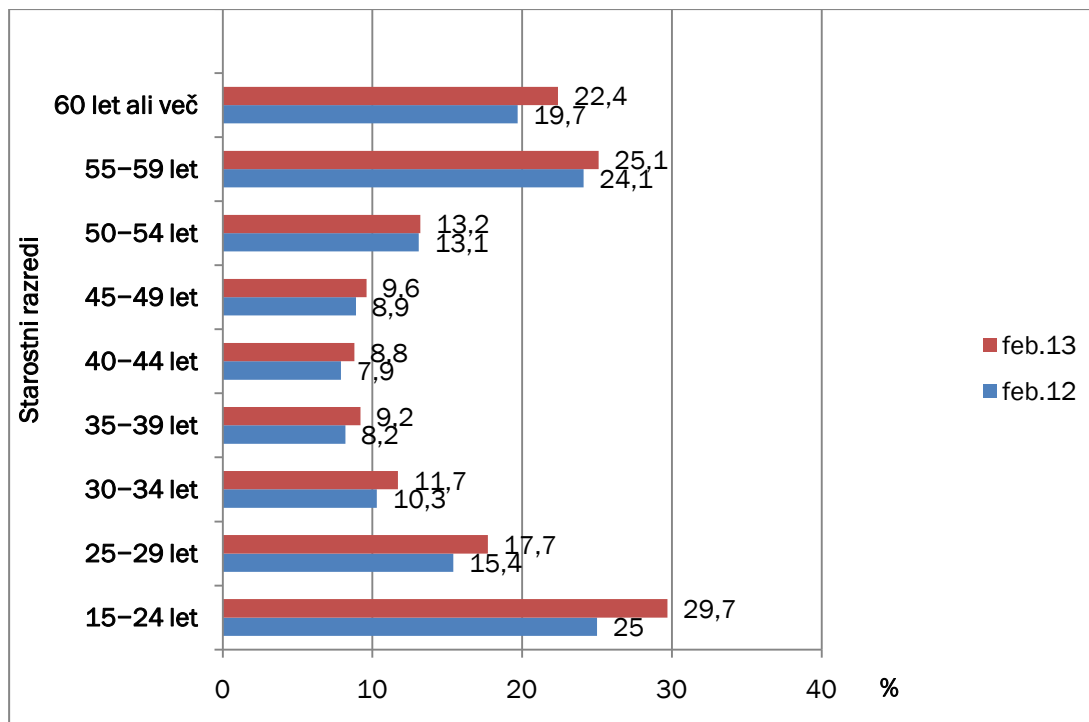
Konec leta 2010 in v letu 2011 je bil brezposeln skoraj vsak četrti mladi v starosti od 15 do 24 let, v februarju 2013 pa že skoraj 30 % mladih. Stopnja brezposelnosti se z naraščanjem starosti najprej zmanjšuje in je najnižja za aktivno prebivalstvo v starosti od 40 do 44 let, po tej starosti pa ponovno narašča. V februarju 2013 je bila stopnja brezposelnosti za stare od 55 do 59 let že 25,1 %, za stare 60 let ali več pa 22,4 %. Ti podatki kažejo, da je brezposelnost praviloma najbolj problematična za iskalce zaposlitve, ki šele vstopajo na ta trg, oz. starejše, ki trg dela počasi zapuščajo (ZRSZ, 2013, str. 20).

Stopnjo brezposelnosti lahko izračunamo tako, da pri izračunu ne upoštevamo velikega obsega študentskega dela. V letu 2013 je bilo brezposelnih 19 tisoč mladih, število aktivnih mladih pa je brez 21.000 delovno aktivnih prek študentskega dela znašalo 56.000. Po tem izračunu znaša stopnja brezposelnosti mladih več kot 30 %. Vpliv študentskega dela na aktivnost mladih je torej zelo velik, zato bodo imele kakršne koli spremembe, ki vplivajo na obseg študentskega dela, tudi v prihodnje velik vpliv na aktivnost mladih in s tem na stopnjo brezposelnosti mladih (ZRSZ, 2013, str. 30).

Zaradi padca gospodarske aktivnosti v letu 2009 in posledičnega prilagajanja trga dela nižji gospodarski aktivnosti v nadaljnjih letih se je število delovno aktivnih v Sloveniji močno zmanjšalo. Leta 2013 je bilo njihovo število za okoli 85.000 oseb (9,7 %) manjše kot leta 2008. Do zmanjševanja števila delovno aktivnih je prišlo v dejavnostih zasebnega sektorja, kjer je bilo leta 2013 delovno aktivnih 13,1 % manj oseb kot v letu 2008, relativno najbolj pa v gradbeništvu in predelovalnih dejavnostih. V drugih dejavnostih je bilo zmanjševanje zaposlenosti glede na padec aktivnosti nekoliko manjše, zaposlenost v dejavnostih javnih storitev pa se večino obdobja 2008–2013 ni prilagajala gospodarskim razmeram in se je povečala. Zaradi ukrepov javnofinančne konsolidacije se je začela

zmanjševati šele leta 2013, a so bili ukrepi bolj usmerjeni v obvladovanje mase plač kot v samo zmanjševanje zaposlenosti (ZRSZ, 2013, str. 31).

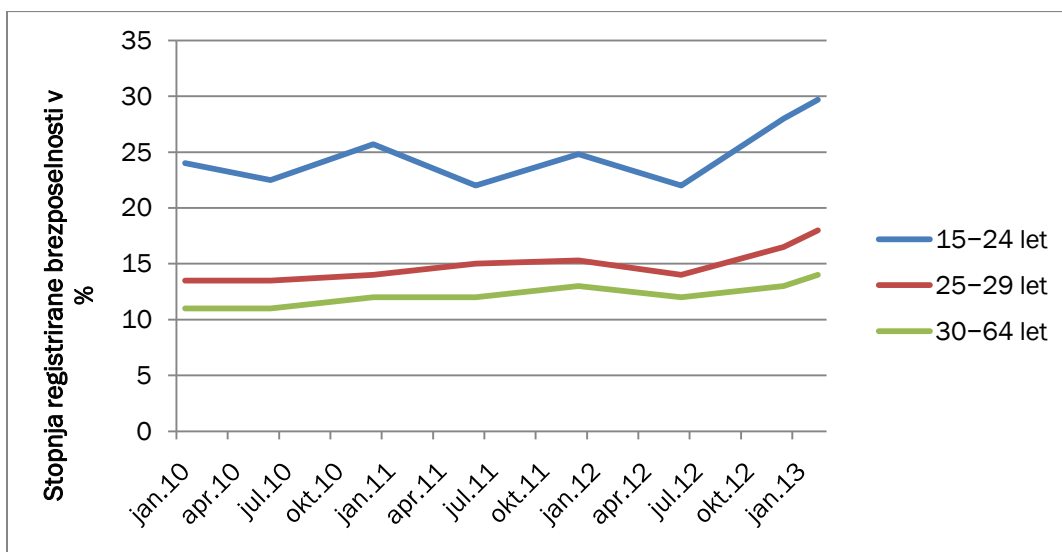
Slika 9: Stopnje registrirane brezposelnosti po starostnih razredih (februar 2012 in februar 2013)

Vir: ZRSZ, 2013

V naslednji sliki je predstavljeno gibanje stopnje registrirane brezposelnosti za obe starostni skupini mladih in za aktivno prebivalstvo v starosti do 15 do 64 let. Stopnji brezposelnosti za mlade sta višji od skupne stopnje. Zlasti izstopa stopnja za mlade v starosti od 15 do 24 let. V triletnem primerjalnem obdobju je vidno, da na gibanje brezposelnosti močno vpliva šolsko/študijsko leto, saj stopnja močno poraste v jesenskih mesecih ob povečanem prilivu iskalcev prve zaposlitve.

Slika 10: Stopnje registrirane brezposelnosti po mesecih (januar 2010 do januar 2013)

Vir: ZRSZ, 2013

Rast stopnje brezposelnosti v zadnjih mesecih nakazuje, da so se razmere na trgu dela proti koncu leta 2012 precej zaostrile, saj je porasla tako skupna stopnja registrirane brezposelnosti kot tudi stopnja za mlade. Ker imajo slednji pogosto precejšnje težave pri uspešnem vstopu na trg dela, je ta rast še nekoliko močnejša.

Tabela 3: Stopnja brezposelnosti v Sloveniji in EU glede na starostne razrede 2008–2013 (v %)

	Slovenija				EU			
	15–24	25–54	55–64	15–64	15–24	25–54	55–64	15–64
2008	10,4	3,7	4,0	4,4	15,6	6,1	5,1	7,0
2009	13,6	5,3	3,6	5,9	19,9	7,9	6,3	8,9
2010	14,7	7,0	4,0	7,3	21,0	8,6	6,9	9,6
2011	15,7	7,8	6,3	8,2	21,4	8,7	6,8	9,6
2012	20,6	8,3	6,2	8,9	22,9	9,5	7,3	10,5
2013	21,6	9,7	7,0	10,1	23,3	10,0	7,6	10,8

Vir: ZRSZ, 2013

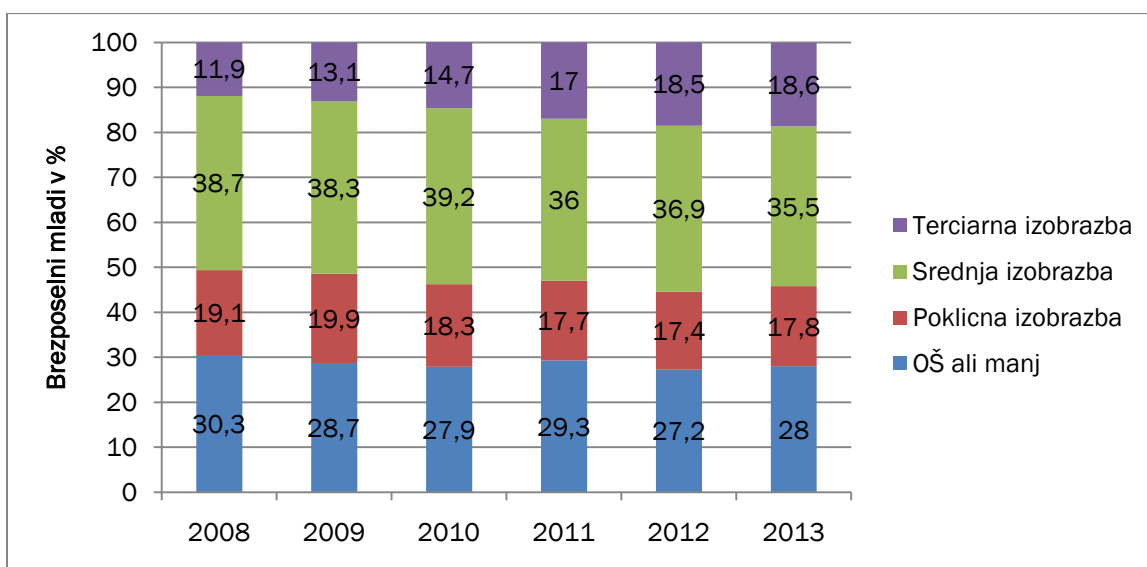
V zgornji tabeli je prikazana primerjava stopenj brezposelnosti v Sloveniji in EU glede na starost. Na podlagi podatkov je možno razbrati, da je imela Slovenija v letih 2008–2013 nižjo stopnjo brezposelnosti, kot je povprečje v EU v vseh raziskanih starostnih skupinah. Opazno je tudi, da je najvišja stopnja brezposelnosti zabeležena med mladimi (15–24 let), medtem ko je najnižja med najstarejšo skupino populacije. Stopnja brezposelnosti se v skupnem številu iz leta v leto povišuje v vseh obravnavanih skupinah.

5.2.2 BREZPOSELNOST PO IZOBRAZBENI STRUKTURI

Pomemben faktor brezposelnosti mladih naj bi bila tudi stopnja dosežene izobrazbe. Še pred nekaj leti je bila posameznikova izobrazba tista, ki je v največji meri vplivala na uspešnost pri iskanju nove oz. ponovne zaposlitve. Višje in visoko izobraženi ljudje so lažje našli zaposlitev (ZRSZ, 2013). Mincer je leta 1991 dokazal, da višja kot je izobrazba, nižje je tveganje brezposelnosti. Do podobnega zaključka so prišli v raziskavi *Ekonomija višje izobraženosti*, kjer je bilo med tistimi, ki so diplomirali, brezposelnih samo 4,9 %, kar je predstavljalo približno polovico manj kot pri tistih s končano srednjo šolo. V Sloveniji se število visokošolsko izobraženih brezposelnih povečuje. To pusti posledice predvsem pri mladih, ki po končanem študiju ne dobijo zaposlitve. Višja izobrazba tako danes ni več zadosten pogoj za zaposlitev oz. za boljši položaj na trgu delovne sile, temveč postaja nujen pogoj. Spremenjene razmere na trgu dela v zadnjih letih so torej dale pomembnejšo težo smeri izobrazbe in v veliki meri tudi pridobljenim delovnim izkušnjam. Kljub temu, da se delež visoko izobraženih med brezposelnimi sicer povečuje, pa je v skupini mladih brezposelnih še vedno največ tistih, ki imajo končano osnovno šolo ali manj ali srednjo izobrazbo (ZRSZ, 2013).

Izobrazbena struktura brezposelnosti se spreminja dokaj počasi, medtem ko te spremembe med mladimi pridejo hitreje do izraza. Iz spodnje slike je razvidno, da se delež brezposelnih mladih, ki imajo samo končano OŠ ali manj, z leti zmanjšuje. Ker se mladi v tem starostnem obdobju še izobražujejo, podatki pokažejo nadpovprečno visok delež mladih v starosti od 15 do 24 let, ki imajo samo končano osnovno šolo ali manj; aprila jih je bilo 39,3 %, 5,6 o. t. več kot v celotni brezposelnosti, vendar pa delež te skupine močno pade med brezposelnimi mladimi v starosti od 25 do 29 (na 21,2 %), saj v tem obdobju na trg dela vstopi tudi večina visokošolsko izobraženih mladih, delež katerih pa z leti narašča in se počasi bliža petini. Konec aprila 2013 je bilo med brezposelnimi v starosti od 25 do 29 let visokošolsko izobraženih že 26,9 % oseb. Hitra rast deleža visokošolsko izobraženih mladih vpliva na zmanjševanje deležev oseb s poklicno in srednjo tehniško, strokovno ali splošno izobrazbo, pri katerih na dolgi rok beležimo zmanjševanje deleža (ZRSZ, 2013, str. 13).

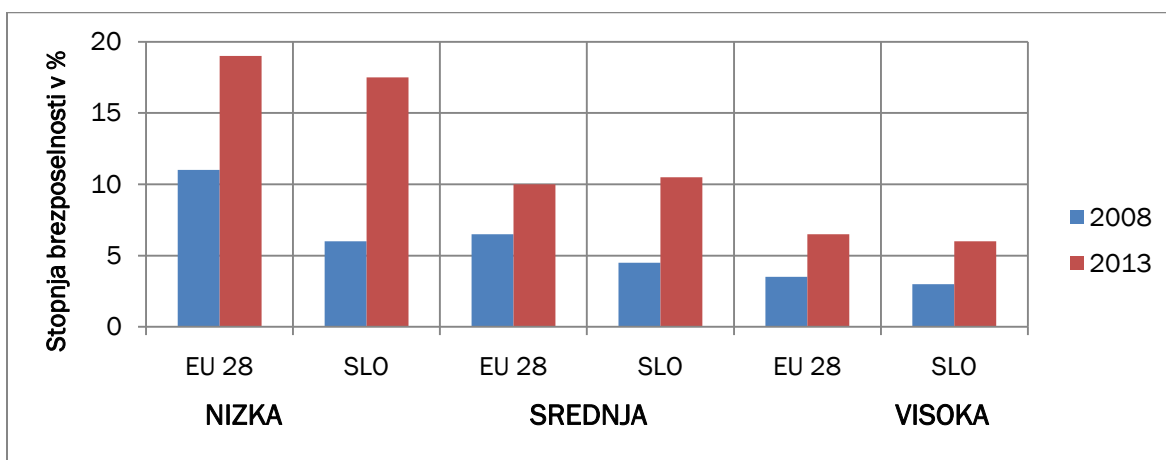
Slika 11: Brezposelni mladi po stopnji izobrazbe 2008–2013

Vir: ZRSZ, 2013

Stopnja delovne aktivnosti se je v obdobju 2008–2013 močno znižala med nizko izobraženimi, kar je predvsem posledica padca aktivnosti v predelovalnih dejavnostih in gradbeništvu, kjer je zaposlena skoraj polovica nizko izobražene delovne sile. Podobno je bilo z znižanjem stopnje delovne aktivnosti srednje izobraženih, medtem ko se je stopnja delovne aktivnosti visoko izobraženih v omenjenem obdobju znižala najmanj, kar lahko pripišemo tudi manjšemu padcu aktivnosti v panogah, ki zaposlujejo visoko izobraženo delovno silo (javne storitve, strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti), in ohranjanju zaposlitev v teh panogah (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 9).

Slika 12: Stopnja anketne brezposelnosti po stopnji izobrazbe v Sloveniji in EU v letih 2008 in 2013

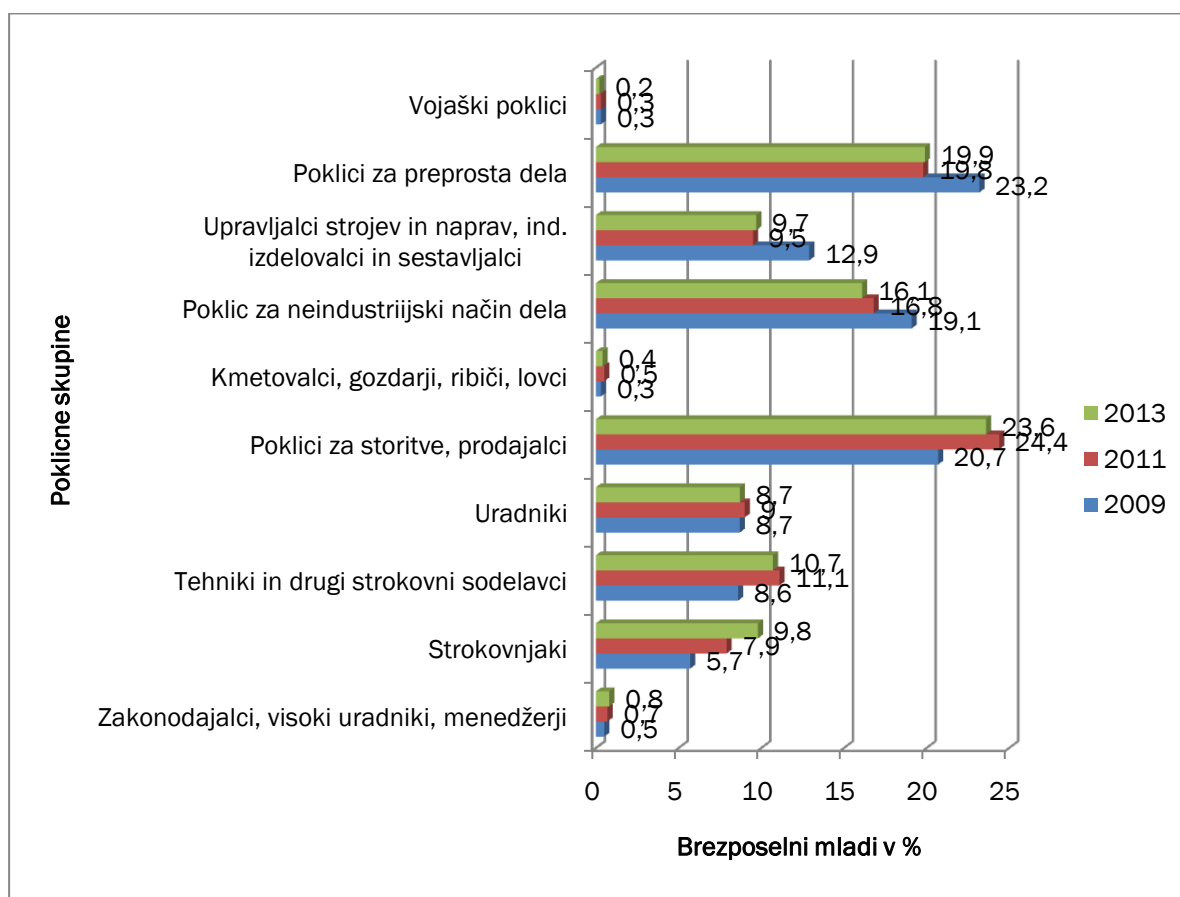

Vir: ZRSZ, 2013

Med mladimi v starosti od 15 do 29 let, ki so bili konec leta 2012 brezposelni, jih je pred brezposelnostjo največ opravljalo poklice, ki spadajo v naslednje skupine poklicev (ZRSZ, 2013, str. 16):

- prodajalci;
- delavci za preprosta dela v predelovalnih dejavnostih;
- natakarji;
- tajniki;
- drugi delavci za preprosta dela;
- čistilci, strežniki in gospodinjski pomočniki ipd.;
- strokovni sodelavci za zdravstveno nego;
- komercialni zastopniki za prodajo ipd.;
- delavci za preprosta dela pri nizkih gradnjah;
- skladiščniki in uradniki za nabavo in prodajo.

Slika 13: Brezposelni mladi po glavni poklicni skupini, primerjava med leti 2009, 2011 in 2013

Vir: ZRSZ, 2013

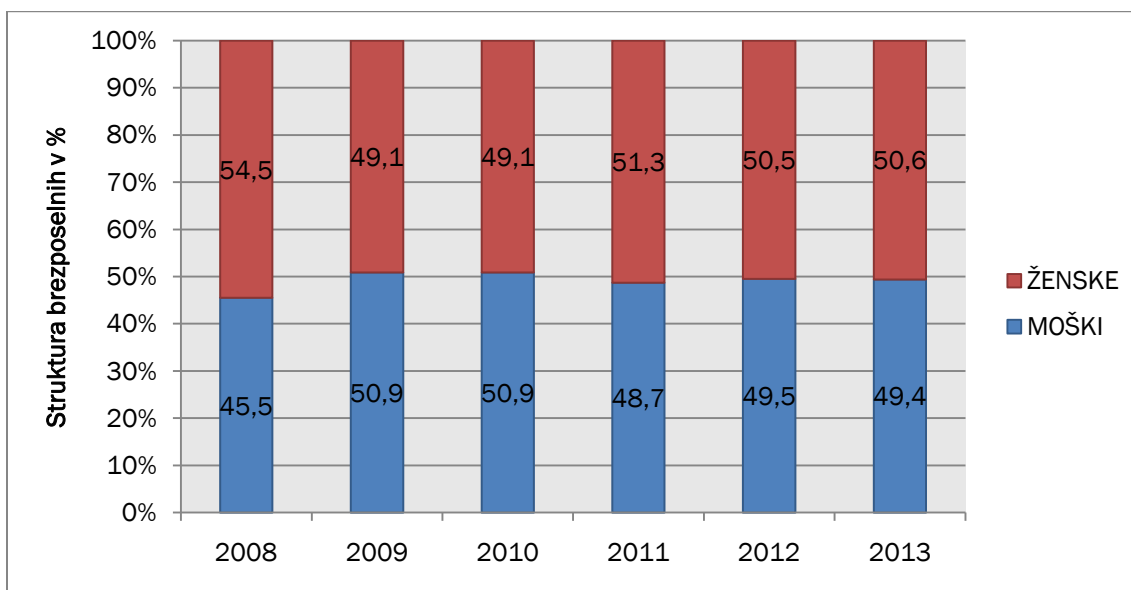
S starostjo narašča tudi število mladih, ki opravljajo zahtevnejše poklice. Upoštevati moramo, da se z naraščanjem zahtevnosti poklica zmanjšuje delež zaposlitev za določen čas. To pomeni, da je večja verjetnost, da zaposlitev izgubijo osebe, ki opravljajo manj

zahtevne poklice, poleg tega pa imajo osebe, ki opravljajo zahtevnejše poklice (strokovnjaki, tehniki, uradniki) in so hkrati zaposleni za določen čas, praviloma tudi daljše obdobje zaposlitve za določen čas (ZRSZ, 2013, str. 16).

5.2.3 BREZPOSELNOST MLADIH PO SPOLU – PROBLEM BREZPOSELNOSTI ŽENSK

Kriza je imela vpliv tudi na spolno strukturo mladih brezposelnih, saj je delež brezposelnih moških med mladimi je porasel, kar lahko pripišemo predvsem na močnemu odražanju krize na nekatere dejavnosti (predelovalne dejavnosti, gradbeništvo, promet itd.). Moški imajo v povprečju nižjo izobrazbo kot ženske, ki pogosto zaključijo visokošolsko raven izobraževanja. Tako se na trgu dela pojavijo v drugi polovici dvajsetih let. Podatki za zadnjih nekaj let kažejo, da je delež moških med brezposelnimi mladimi narasel na začetku krize, ko so moški predstavljali več kot polovico med brezposelnimi, leta 2010 pa se je začel zmanjševati in padel pod 50 %. Delno to zagotovo lahko pripišemo tudi počasnejši rasti brezposelnosti in sami izobrazbeni strukturi mladih ter razpoložljivim delovnim mestom. Zaradi povprečno nižje ravni izobrazbe v primerjavi z ženskami, je logično dejstvo, da je bilo aprila 2013 med brezposelnimi v starosti od 15 do 24 let 56,9 % moških, v starostnem razredu od 25 do 29 let pa le še 44,8 % moških (ZRSZ, 2013, str. 17).

Slika 14: Struktura brezposelnih po spolu (2008–2013)

Vir: ZRSZ, 2013

Pomemben faktor, ki vodi v potencialno zaposlenost/brezposelnost je torej spol. Mnogi trdijo, da se zaposleni bolj zavedajo spola njihovih sodelavk/sodelavcev kot katerega koli drugega atributa (npr. religije, rase, starosti itd.). Obstaja mnogo študij, ki kažejo, da obstajajo statistično pomembne razlike pri pridobivanju zaposlitve med moškimi in ženskami. Več raziskav je pokazalo, da se ženske v splošnem, še posebej pa v specifičnih poklicih, soočajo z nižjo verjetnostjo pridobitve intervjuja ali zaposlitve kot moški.

Brezposelnost in pogostost pojavljanja zaposlitev za določen čas sta signifikantno višja tako med ženskami in mladimi kot pri moških (Knez, Petrič & Totič, 2014, str. 29).

Pri zaposlovanju mladih žensk so delodajalci pogosto zelo skeptični, kar lahko v prvi vrsti pripišemo možnosti za odsotnost iz dela zaradi porodniškega dopusta. Tako so tudi ženske zelo previdne na tem področju in se pogosto bojijo zanositve, saj se zavedajo, da je v tem primeru lahko ogrožena njihova zaposlitev, sploh če gre za zaposlitev za določen čas.

5.2.4 GIBANJE BREZPOSELNOSTI MLADIH

Večina mladih začne z aktivnim iskanjem zaposlitve po dopoljenem dvajsetem letu starosti ali pa v drugi polovici dvajsetih let oziroma po zaključenem šolanju. V obdobju 2008–2011 se je število delovno aktivnih mladih nadpovprečno zmanjšalo za 38.000 (približno 38 %), kar je bilo posledica demografskih sprememb, zmanjševanja mladih generacij in gospodarske krize. Mladi se ob vstopu na trg dela večinoma zaposlujejo v bolj fleksibilnih oblikah zaposlitve za določen čas, zaradi česar so bili na začetku krize pogosto prvi, ki so jih delodajalci odpustili. Večina teh oseb se je registrirala na Zavodu kot brezposelna oseba (ZRSZ, 2013, str. 7–8).

Tabela 4: Brezposelnost mladih (15–29 let) v obdobju 2005–2014 v Sloveniji

Leto	Število brezposelnih mladih, 15–29 let	Delež mladih v skupni brezposelnosti v %
dec.05	35.027	37,8
dec.06	25.734	32,9
dec.07	19.725	28,8
dec.08	18.223	27,5
dec.09	27.424	28,4
dec.10	27.694	25,2
dec.11	27.128	24,1
dec.12	27.850	23,6
dec.13	32.523	26,2
dec.14	30.151	25,2

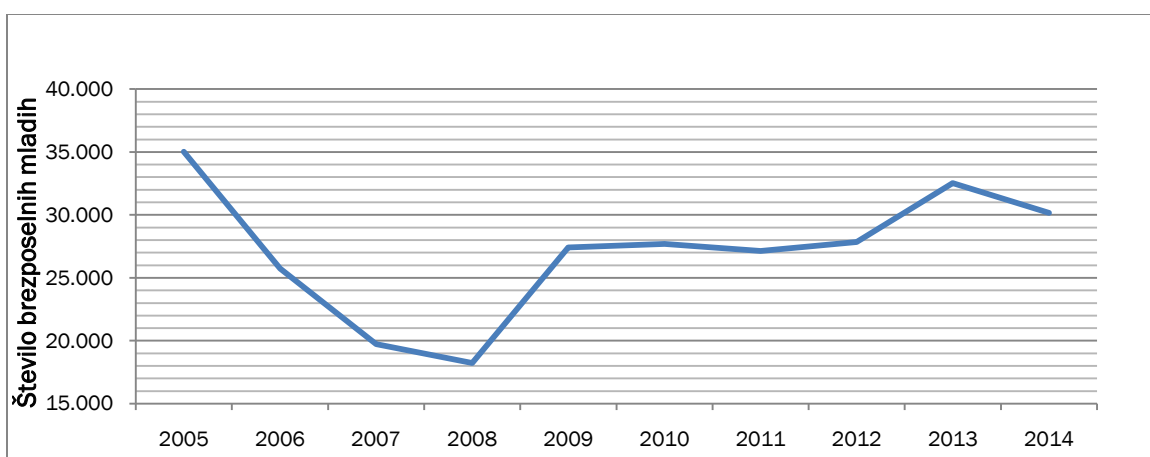
Vir: ZRSZ, 2015

Poslabšanje položaja na trgu dela je bilo torej tudi pri nas najbolj izrazito pri mladih. Stopnja delovne aktivnosti mladih (15–24 let) se je v Sloveniji v obdobju 2008–2013 zmanjšala za 11,9 o. t. Na drugi strani se je stopnja brezposelnosti mladih podvojila in je bila dvakrat višja kot med odraslimi. Delež mladih v starosti 15–24 let, ki so brezposelni, se je povečal s 4,5 % v letu 2008 na 7,3 % v letu 2013 (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 10).

Na povečanje brezposelnosti mladih je poleg krize vplivalo tudi pomanjkanje povezave med vpisom v šolanje in potrebami delodajalcev. Z vidika potreb trga dela je neustrezna tudi struktura diplomantov visokošolskega izobraževanja po področjih izobraževanja, saj ni usklajena s potrebami trga dela, kar je skupaj z velikim povečanjem števila diplomantov

vplivalo na poslabšanje položaja mladih na trgu dela. V razmerah skromnega povpraševanja in povečanja obsega vstopanja diplomantov bolonjskega programa na trg dela se je v obdobju 2008–2013 skoraj podvojila stopnja brezposelnosti visokošolsko izobraženih, ki je v letu 2013 znašala 6,1 %. Vstopanje mladih na trg dela v času visoke brezposelnosti lahko izrazito negativno vpliva na njihove možnosti za zaposlitev tudi ob kasnejšem okrevanju gospodarstva. Mladi z dlje časa trajajočo brezposelnostjo so tudi negativno zaznamovani v očeh potencialnih delodajalcev, na poslabšanje kasnejših možnosti za zaposlitev pa vpliva še pomanjkanje izkušenj, ki bi jih mladi pridobili, če bi bili v tem času zaposleni. Zaradi naštetih dejavnikov se povečujeta verjetnost in obseg bega možganov (UMAR, Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 11–13).

Slika 15: Brezposelni mladi (15–29 let) v obdobju 2005–2014

Vir: SURS, 2014

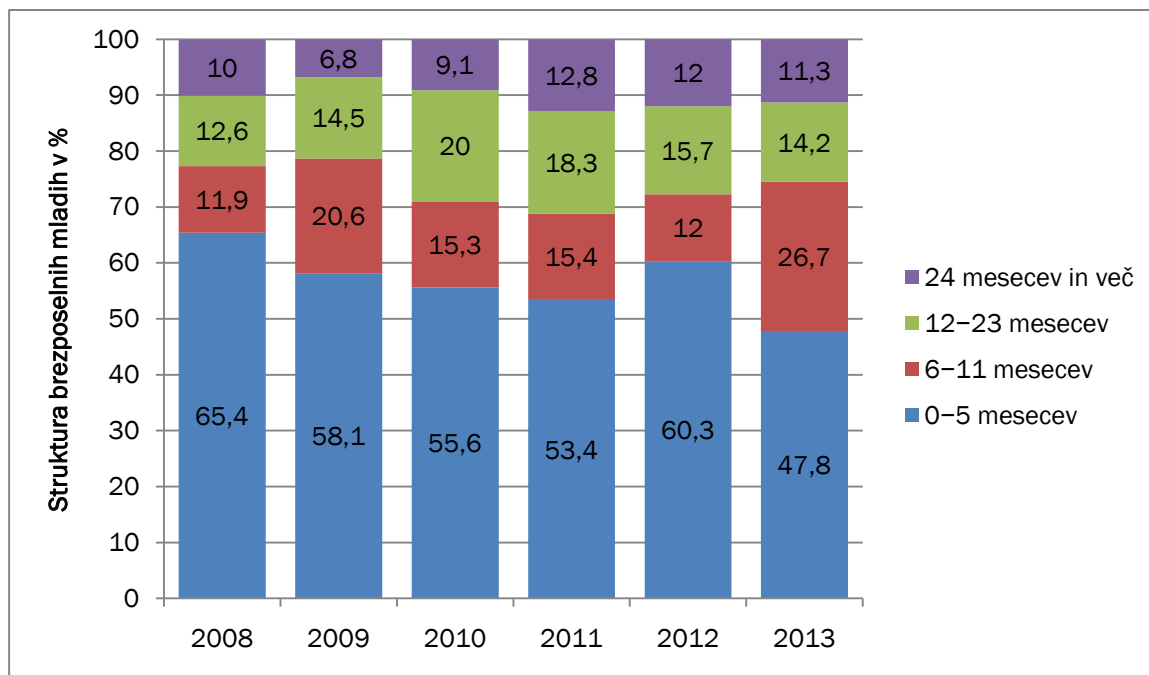
Z namenom osvežitve raziskanih podatkov do leta 2013 smo v zgornjem grafu (Slika 15) prikazali gibanje števila brezposelnih mladih, vključno s podatkom iz leta 2014. Kot je razvidno, je po strmem padcu števila brezposelnih mladih v letih 2005–2008 in prav tako številčnem porastu števila le-teh v letih 2008–2013 zaradi gospodarske krize v letu 2014 prvič spet zaznati občutnejšo izboljšavo stanja glede delovne aktivnosti med mladimi. Slednje gre najverjetneje pripisati prav velikem številu ukrepov na področju trga dela, namenjenih pomoči mladim iskalcem zaposlitve.

5.2.5 TRAJANJE BREZPOSELNOSTI MLADIH

Velik vpliv na trajanje brezposelnosti imajo gospodarske razmere. Ko se gospodarstvo razvija in se odpirajo in sproščajo delovna mesta, brezposelni lažje najdejo zaposlitev in je tako povprečni čas brezposelnosti praviloma krajši kot v času krize. Negotove gospodarske razmere in slabe razvojne možnosti vplivajo na previdnost delodajalcev pri zaposlovanju in problematičnost menjave zaposlitve za zaposlene. Brezposelni imajo na razpolago omejeno število prostih delovnih mest in s tem manjše možnosti za zaposlitev,

kar je vzrok za podaljševanje brezposelnosti. Delodajalci se pri zaposlovanju izogibajo tistim brezposelnim brez na trgu iskanih znanj, spretnosti in kompetenc, starejšim, zdravstveno šibkim, invalidom ipd.. Mladi, ki so v povprečju bolj pripravljeni sprejeti fleksibilne oblike zaposlitve oz. dela, se zato v povprečju hitreje zaposlijo. Mladi v starosti od 15 do 24 let so bili aprila 2013 na Zavodu v povprečju prijavljeni 8,5 meseca in mladi v starosti od 25 do 29 let 10,9 meseca, medtem ko so bili starejši brezposelni na Zavodu v povprečju prijavljeni več kot 2 leti (ZRSZ, 2013, str. 14).

Slika 16: Struktura brezposelnih mladih glede na trajanja brezposelnosti, 2008–2013

Vir: ZRSZ, 2013

Zgoraj predstavljena struktura brezposelnih mladih glede na trajanje brezposelnosti od leta 2008 naprej kaže, da je največ mladih brezposelnih manj kot 6 mesecev. Narašča delež mladih, ki so bili brezposelni od 6 mesecev in manj kot eno leto ter delež dolgotrajno brezposelnih mladih, ki je najbolj zaskrbljujoč. Skoraj vsak osmi mladi je bil brezposeln 2 leti ali več, med njimi pa je bilo 416 visoko izobraženih mladih, kar je izguba tako njihovega potenciala, kot tudi sredstev, ki jih je država vložila v njihovo izobraževanje. Tako dolga brezposelnost dolgoročno vpliva na kariero mladih, saj raziskave kažejo, da dlje časa, ko oseba išče zaposlitev, manj uspešna je njihova kariera, in to tako z vidika plače kot strokovnega razvoja (ZRSZ, 2013, str. 14).

5.3 VZROKI BREZPOSELNOSTI MLADIH

Kot ugotavljajo Džidić, Jarc, Milenković Kikelj in Mohorko (2013, str. 17–25), med ključne problematike na področju zaposlovanja mladih v Sloveniji uvrščamo gospodarske razmere, trende na področju zaposlovanja in brezposelnosti ter slabo povezavo med izobraževalnim sistemom in trgom dela, zaradi česar mladim primanjkuje praktičnih izkušenj in so zato v slabšem položaju pri pridobitvi kakovostne zaposlitve. Prav tako je skozi celotno

izobraževanje mogoče zaznati občutno pomanjkanje karijerne orientacije. Mladi na trg dela vstopajo pozno, za kar je kriv velik delež mladih, vključenih v terciarno izobraževanje, kar spada pod cilje EU, vendar podaljševanje šolanja odloži vstop na trg dela. Neformalne delovne izkušnje, ki jih mladi pridobivajo v času študija (zunaj redne zaposlitve) in v veliki meri prispevajo k njihovem osebnostnemu razvoju, družbeni odgovornosti, razvoju delovnih sposobnosti, aktivnem državljanstvu, zaradi njih pa bi morali biti bolj zaposljivi, niso priznane s strani države, formalnih izobraževalnih institucij ter zlasti delodajalcev, zaradi česar mladi težko vstopajo na trg dela in se uveljavljajo na svoji poklicni poti. Zaradi zgoraj navedenih okoliščin so tako mladi pri iskanju prve zaposlitve primorani sprejeti negotova, nestalna in zlasti neustrezna delovna mesta. Problem trga dela v Sloveniji je tudi ta, da je na nekaterih področjih preveč fleksibilen in premalo varen, zaradi česar se mladi pogosto znajdejo v zaposlitvah, ki jim ne nudijo dovolj velike socialne in finančne varnosti, mladi pa tam ne razvijejo občutka pripadnosti delodajalcu in želje po aktivnem sodelovanju.

Dejavniki, ki so vplivali na poslabšanje položaja mladih na trgu dela so naslednji (MDDSZ, ZRSZ in UMAR, Ekonomski izzivi, 2013):

- velika razširjenost začasnih zaposlitev med mladimi in nepodaljševanje pogodb o zaposlitvi za določen čas z namenom zmanjševanja števila zaposlenih v podjetjih;
- skromno povpraševanje po delu oz. število prostih delovnih mest, kjer imajo mladi zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj pogosto manjše možnosti za zaposlitve;
- obseg in sistem študentskega dela;
- neuskkljena struktura diplomantov visokošolskega izobraževanja po področjih izobraževanja s potrebami trga dela in veliko povečanje števila diplomantov.

Zaradi poslabšanja zaposlitvenih možnosti za mlade je potrebno oblikovanje posebej prilagojenih ukrepov na tem področju, ki bodo zajemali inovativne in učinkovite pristope, ter ukrepe za izboljševanje položaja mladih na trgu dela. V okviru Jamstva za mlade se bo nadaljevalo z izvajanjem ukrepov, ki so se doslej izkazali kot učinkoviti pri povečevanju zaposljivosti mladih in za katere na podlagi izvedenih evalvacij ocenjujejo, da jih je smiselno ohraniti in nadgraditi. V preteklih letih se je kot zelo učinkovito izkazalo tudi ustrezno kombiniranje med seboj kompatibilnih programov APZ za doseg trajnejših učinkov (Jamstvo za mlade, 2014).

5.4 POSLEDICE BREZPOSELNOSTI MLADIH

Številni psihologi in ostali raziskovalci so v preteklosti raziskali široko paleto psiholoških in tudi fizičnih zdravstvenih variabel, ki se povezujejo z zaposlitvijo in brezposelnostjo. Raziskave kažejo, da brezposelni mladi ljudje izkusijo več zdravstvenih težav kot zaposleni.

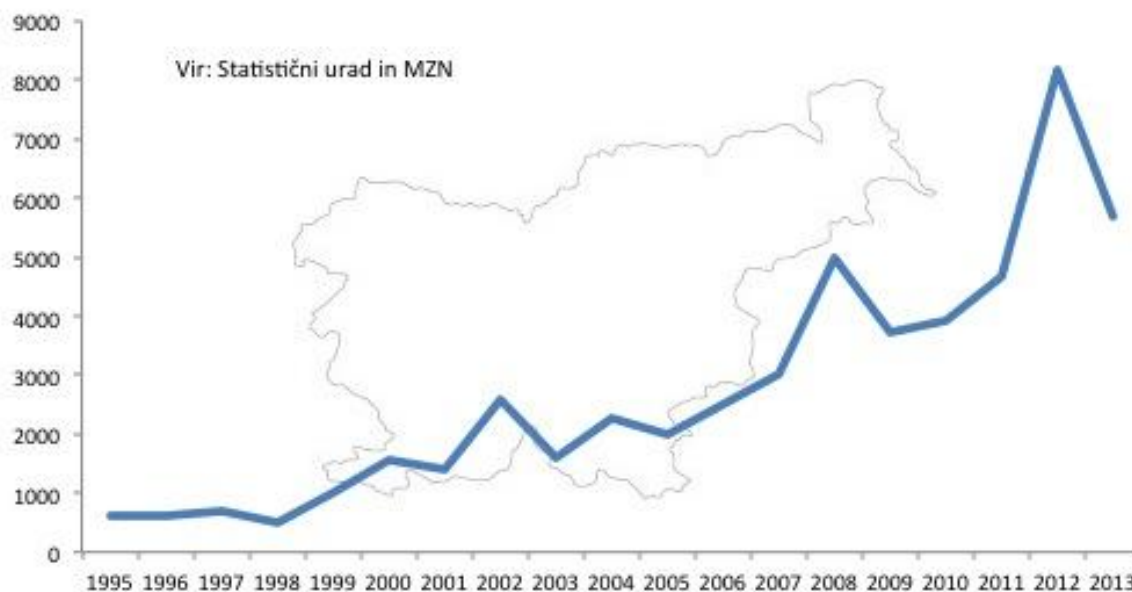
Če se najprej osredotočimo na povezavo med brezposelnostjo in fizičnim zdravjem, lahko zasledimo, da številne raziskave poročajo o tem, da je dolgotrajna brezposelnost povezana z oškodovanim fizičnim in psihološkim zdravjem – ima signifikativen negativen

efekt. Prečne študije so pokazale, da imajo brezposelni ljudje v povprečju slabše fizično zdravje in večje število psihosomatskih pritožb, pogosteje obiskujejo osebnega zdravnika, pogosteje zbolevalo ter jemljejo več medikamentov kot zaposleni, četudi v obzir vzamemo socialni razred in druge demografske variable. Pod psihološke težave z zdravjem, nastale kot posledica brezposelnosti, štejemo predvsem specifične aspekte psihološkega/mentalnega zdravja, kot so depresija, brezupnost, anksioznost, psihosomatski simptomi in negativna samopodoba. Ko govorimo o psiholoških zdravstvenih posledicah brezposelnosti, je vredno omeniti tudi komponento zadovoljstva z življenjem. Številčne raziskave so pokazale, da brezposelni poročajo o nižji stopnji dobrega počutja, vključno z zadovoljstvom z življenjem, in o višji stopnji mentalnega distresa ter velikega vpliva na subjektivno blagostanje (Knez, Petrič & Totič, 2014, str. 30).

BEG MOŽGANOV

Zaradi negativnih okoliščin se trend bega možganov povečuje. Mladi se pogosto odločajo za iskanje zaposlitve v tujini (brezposelni in zaposleni zaradi boljšega plačila ali boljših delovnih pogojev). Novih priložnosti za mlade v Sloveniji primanjkuje, zato prihaja do »bega možganov«, ki pa pomeni za državo izgubo perspektivnih kadrov in hkrati izgubo človeškega kapitala, v katerega je bilo vloženi veliko javnih sredstev. Iz Slovenije se je že v obdobju 2000–2006 na leto v povprečju odselilo nekaj več kot dva tisoč državljanov. V letu 2008 se je odseljevanje državljanov iz Slovenije zelo povečalo, kar se je nadaljevalo tudi v obdobju 2008–2011. Samo v letu 2011 je tako odšlo 4.679 državljanov, med katerimi je bilo 75 % delovno sposobnega prebivalstva. Največ jih je odšlo v države EU (58 %), zlasti v Nemčijo in Avstrijo, sledijo pa države nekdanje Jugoslavije (23 %). Le 37 % vseh odseljenih je bilo prej zaposlenih. Z nadaljevanjem krize, ki je globlja kot v večini drugih članic EU in s posledičnim pomanjkanjem zaposlitvenih možnosti v Sloveniji, se je odseljevanje v letu 2012 še povečalo. Število odseljenih z visokošolsko izobrazbo povečuje, zato lahko ob pomanjkanju delovnih mest za visokošolsko izobražene v prihodnje pričakujemo okrepitev bega možganov. Med študijem v tujini je mladim omogočeno pridobivanje dodatnega znanja in povečanje zaposljivosti doma ter na tujem. Število študentov v tujini se je zaradi neugodnih razmer na trgu dela v Sloveniji med letoma 2008 in 2010 povečalo, kar povečuje verjetnost, da bodo mladi po končanem študiju ostali v tujini. Splošno je njihova pripravljenost oditi na delo v tujino (ne glede na stopnjo izobrazbe) v Sloveniji med višjimi v državah EU (UMAR, Poročilo o razvoju 2013, 2013, str. 37).

Slika 17: Število izseljenih iz RS po letih

Vir: SURS in MNZ, 2014

V nobenem letu po osamosvojitvi se iz Slovenije ni odselilo toliko njenih državljanov kot v letu 2012, ko se je odselilo 1.570 mladih državljanov Slovenije (875 v letu 2011). Da je trend izjemno zaskrbljujoč, nam pove tudi podatek, da se je število državljanov Slovenije, starih med 20 in 29 let, ki so se izselili, skoraj podvojilo – iz 692 v letu 2008 na 1.231 v letu 2012 (Cerovšek & Lukič, 2013, str. 6).

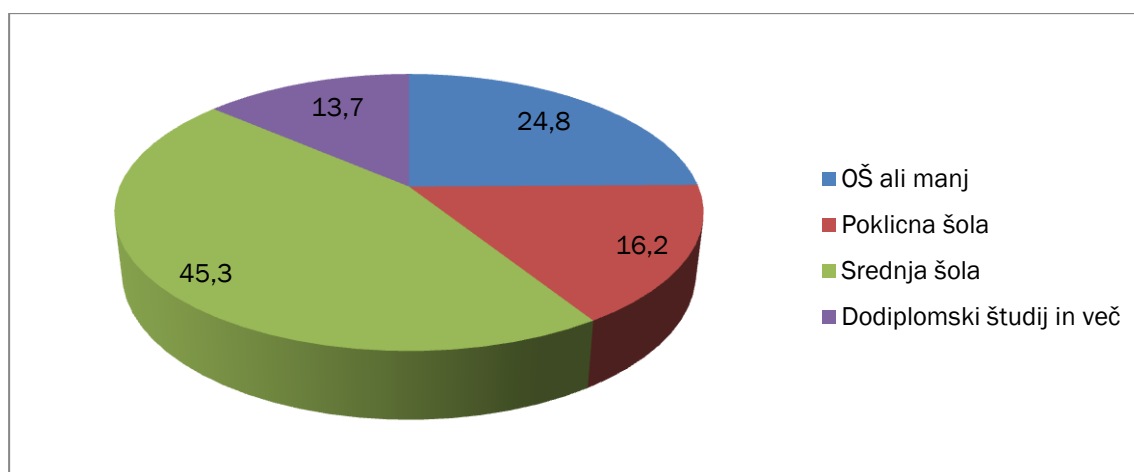
V letu 2013 je možno opaziti zmanjšano število tistih, ki so se izselili iz RS, kar je posledica dobrih učinkov kombinacije številnih strukturnih ukrepov zaposlovanja na trgu dela. Prav tako so ljudje skeptični glede selitve v druge države, saj se negativni učinki krize odražajo po večini držav po svetu in so razmere na svetovnem trgu dela zelo dinamične.

5.5 PRIMERJAVA STANJA Z REPUBLIKO HRVAŠKO

5.5.1 MLADI IN TRG DELA NA HRVAŠKEM

Vključenost mladih v svet dela med šolanjem poteka preko vključevanja v praktično delo, prekvalifikacije ali pripravništva, pri čemer so raziskave pokazale, da kar 78 % mladih ni nikoli sodelovalo v omenjenih oblikah dela. Po sodelovanju v praktičnem delu se mladi razlikujejo glede na stopnjo izobraženosti in socio-profesionalni status, pri čemer so visoko izobraženi in zaposleni mladi že imeli izkušnje s praktičnim delom za razliko od učencev in študentov (Ilišin, Bouillet, Gvozdanović & Potočnik, 2013, str. 47).

Slika 18: Mladi na Hrvaškem glede na doseženo stopnjo izobrazbe (2013) (v %)

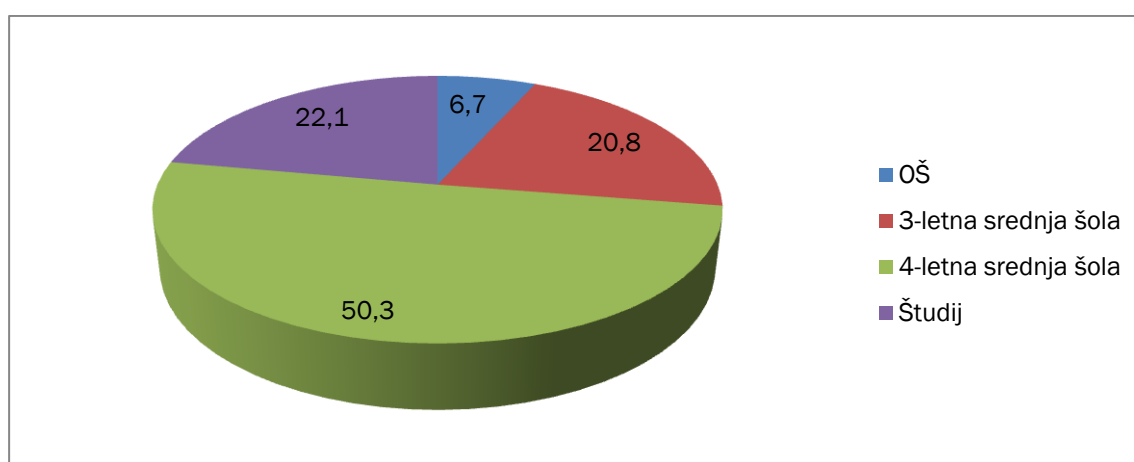

Vir: Mladi u vremenu krize, 2013

Zanimivo je, da se anketirani mladi s končano triletno srednjo šolo ne razlikujejo po tem, ali so imeli dovolj praktičnega dela. Pomanjkanje tovrstnih izkušenj pri mladih s triletno srednjo šolo kaže tudi na nizko stopnjo osvojitve potrebnih delovnih vrlin, potrebnih za delo v stroki, kar je problem, s katerim se Hrvaška sooča že vrsto let. Na Hrvaškem se v obdobju od uvedbe državne mature in t. i. bolonjske reforme vse pogosteje govori o nezadovoljstvu tako mladih kot tudi ostalih udeležencev izobraževalnega procesa. V raziskavi o zadovoljstvu/nezadovoljstvu s kvaliteto izobraževanja na Hrvaškem so rezultati pokazali, da je 2,5-krat več nezadovoljnih udeležencev kot zadovoljnih, kar je lahko znak potrebe po izboljšanju izobraževalnega sistema (Ilišin, Bouillet, Gvozdanović & Potočnik, 2013, str. 48).

Naslednji podatki kažejo vzorec stopnje izobrazbe med nekaj manj kot tretjino vseh mladih, ki so zaposleni.

Slika 19: Izobrazbena struktura zaposlenih mladih na Hrvaškem (2013) (v %)

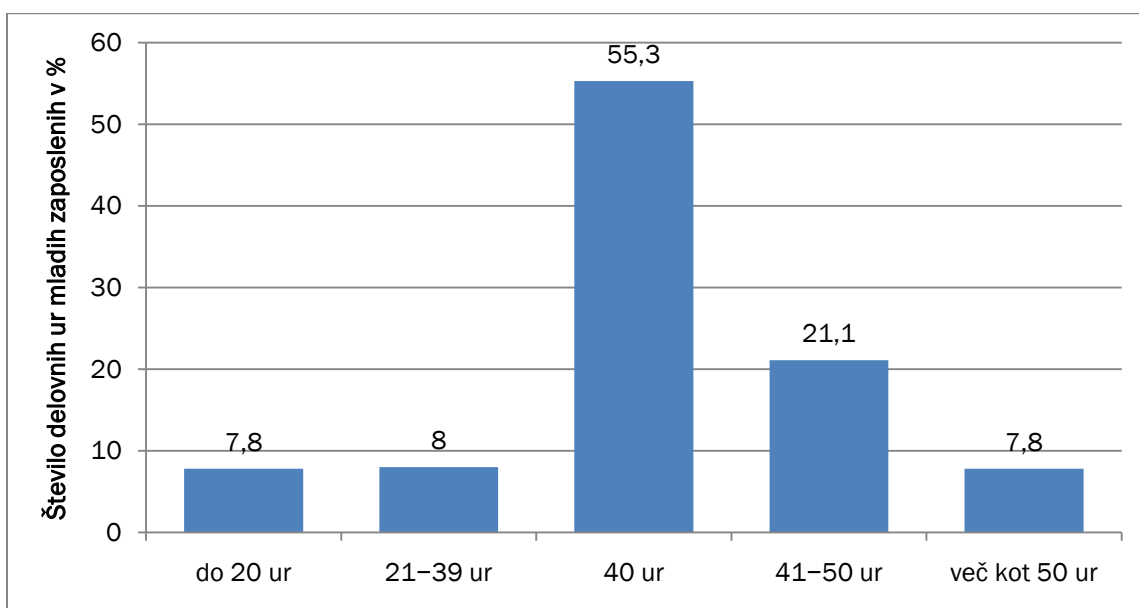
Vir: Mladi u vremenu krize, 2013

Večina zaposlenih mladih na Hrvaškem je zaključilo šolanja na eni izmed 4-letnih srednjih šol, kar je pričakovano, saj je to število zelo približano skupnemu številu mladih s to stopnjo izobrazbe. Naslednje uvrščeni kategoriji – zaposleni s 3-letno srednjo izobrazbo in višje/visoko izobraženi mladi – sta dokaj izenačeni. Število mladih zaposlenih s 3-letno srednjo šolo je prav tako blizu skupnemu številu s to izobrazbo, medtem ko je visoko izobraženih skoraj dvakrat manj v skupnem številu kot med zaposlenimi, kar kaže na to, da so veliko lažje zaposljivi oz. bolj iskati na trgu dela (Ilišin, Bouillet, Gvozdanić & Potočnik, 2013, str. 57).

Mlada generacija na Hrvaškem je prav tako pod negativnim vplivom ekonomske krize, predvsem zaradi visoke stopnje brezposelnosti, ki v populaciji mladih tekom zadnjih dvajsetih let vztraja nad 30 %. Ker so izpostavljeni negativnim vplivom in trendom, mladi pogosto izberejo službe izven svoje stroke in dela, ki jih v boljših pogojih ne bi sprejeli. Med tistimi, ki jim je uspelo najti delo v okviru svoje stroke, so najuspešnejši višje/visoko izobraženi mladi, medtem ko se morajo nižje izobraženi pogosteje odločiti za službo izven svojega področja dela (Ilišin, Bouillet, Gvozdanić & Potočnik, 2013, str. 58).

Največji del zaposlenih mladih (55 %) je zaposlenih za polni delovni čas, medtem ko dobra četrtina le-teh dela več kot 40 ur tedensko. Delež tistih s skrajšanim delovnim časom je relativno majhen.

Slika 20: Število delovnih ur mladih zaposlenih na teden na Hrvaškem (2013) (v %)

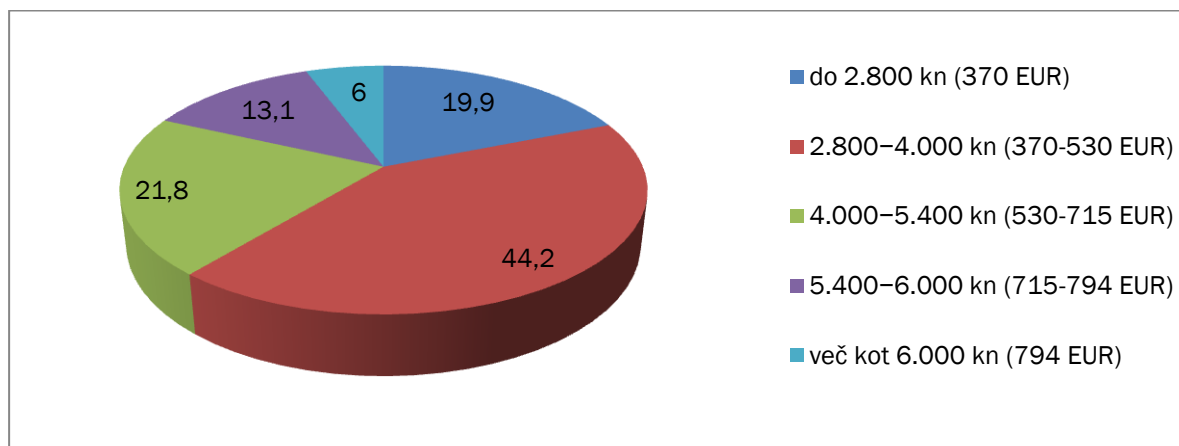

Vir: Mladi u vremenu krize, 2013

Glede na število delovnih ur na teden je zanimivo primerjati povprečne dohodke mladih zaposlenih. Podatki raziskav kažejo na njihovo koncentracijo v nižjih plačilnih razredih, saj ima okoli petina zaposlenih anketirancev mesečno plačo v višini z zakonom predpisane minimalne mesečne plače (2.814 KN oz. 372,50 EUR). Dve petini imata plačo med minimalno plačo in 4.000 KN (529,50 EUR). Sledi jim petina s plačami do 5.400 KN

(714,81 EUR), kar je v višini povprečne plače na Hrvaškem, šele vsaki deseti mladi zaposleni pa presega 6.000 KN (794,23 EUR) plače. Izračun tako kaže, da povprečni dohodek mladih zaposlenih iz plač znaša 4.244 KN (561,78 EUR) mesečno (Ilišin, Bouillet, Gvozdanović & Potočnik, 2013, str. 59).

Slika 21: Povprečna plača mladih zaposlenih na Hrvaškem (2013)

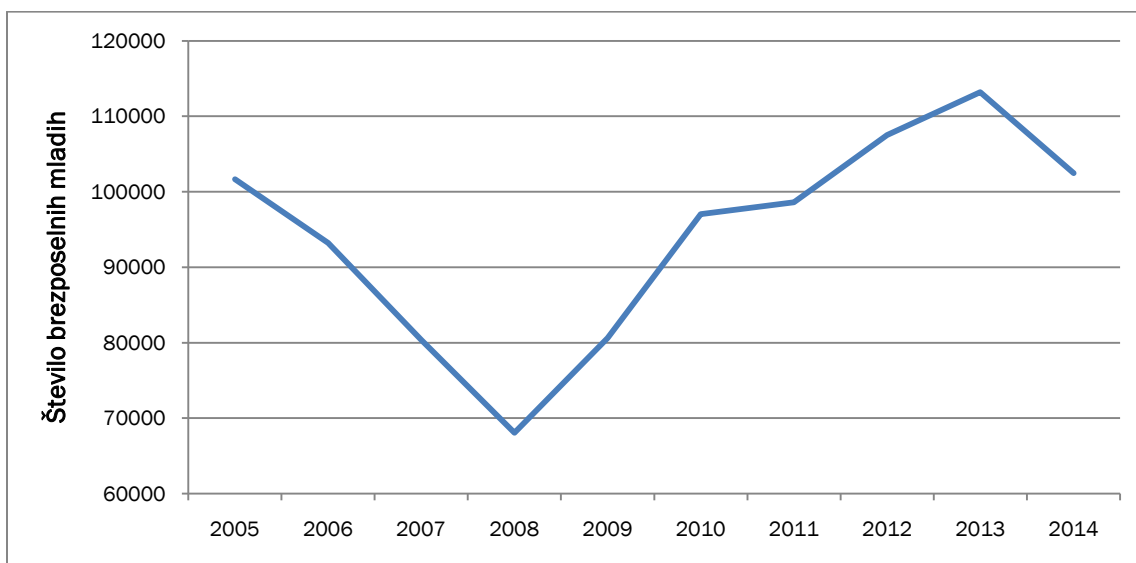
Vir: Mladi u vremenu krize, 2013

Povprečno nizki prihodki zaposlenih mladih se v veliki meri pogojuje z nizko izobrazbeno strukturo, saj sta več kot dve tretjini le-teh končali srednjo šolo, skoraj 7 % pa je tistih brez izobrazbe. Vzrok se lahko kaže tudi v tem, da se mlade kot zaposlene z manj delovnimi izkušnjami – kljub temu da imajo pripisano strokovno pripravljenost – razporeja na manj odgovorna in slabše plačana delovna mesta (Ilišin, Bouillet, Gvozdanović & Potočnik, 2013, str. 63).

Očitno je, da nezaposleni (posebej tisti, ki so dlje časa brezposelni), intenzivneje razmišljajo o tem, kako si ustvariti možnosti za zaposlitev. Ena izmed možnosti je prav gotovo preselitev na ugodnejše ozemlje. Zaradi boljših možnosti izobraževanja bi se v večini preselili učenci in študentje v veliki meri kot logično nadaljevanje šolanja na višji stopnji v mesto/državo, kjer je možno izobraževanje v določeni smeri. Med tistimi mladimi, ki bi se preselili izven meja Hrvaške, bi dve petini izbrali razviti del Evrope, četrtnina Severno Ameriko, vsak deseti pa Avstralijo. Očitno je, da je mladim za preselitev privlačnejši kontinent, na katerem že živijo, in države, ki so zemljepisno bližje Hrvaški, in to predvsem zaradi lažjega vzdrževanja stikov z družino, prijatelji in rodnim krajem nasploh. Nasploh je za državo, kot je Hrvaška, ki ji grozi depopulacija, podatek, da četrtnina mladih razmeroma resno razmišlja o emigriranju, zaskrbljujoč trend (Ilišin, Bouillet, Gvozdanović & Potočnik, 2013, str. 65).

5.5.2 GIBANJE BREZPOSELNOSTI MLADIH NA HRVAŠKEM

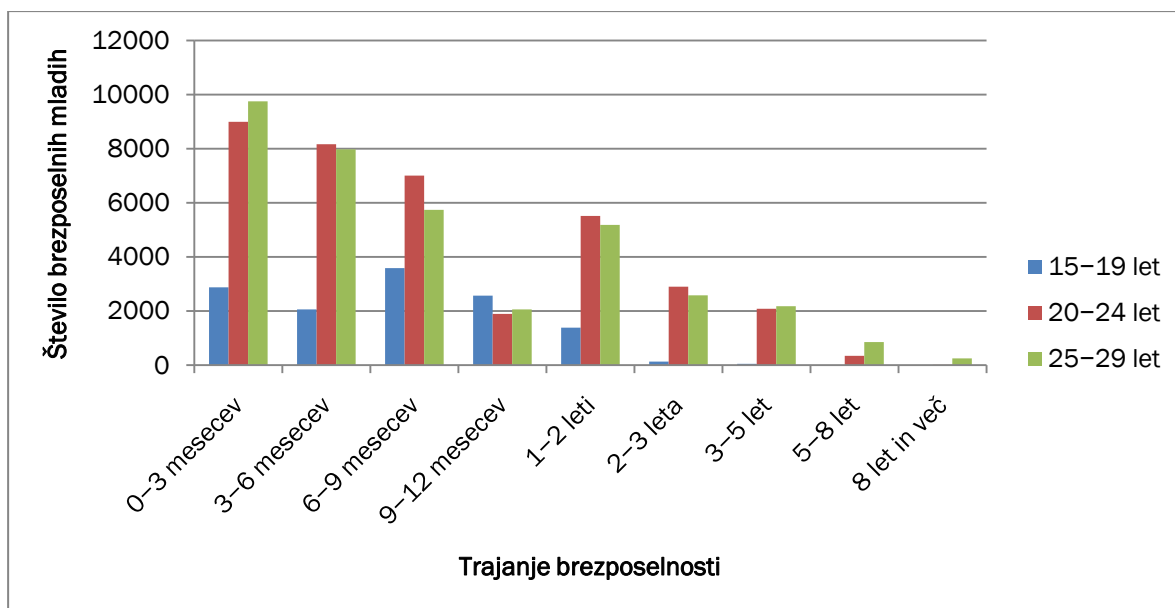
Slika 22: Gibanje števila brezposelnih mladih (15–29 let) na Hrvaškem med leti 2005 in 2014

Vir: Mladi u vremenu krize, 2013

Kot je prikazano v zgornjem grafu (Slika 22), je gibanje brezposelnosti med mladimi (15–29 let) med leti 2005 in 2008 zaznamoval strmi padec števila brezposelnih mladih, medtem ko lahko rast števila brezposelnih mladih po letu 2008 pripišemo zaostritvam razmer na trgu dela, opaznim takoj po začetku gospodarske krize. Največje število brezposelnih mladih so na Hrvaškem zabeležili leta 2013, medtem ko se je potem z vključitvijo države v EU in sprejetjem številnih ukrepov na področju zaposlovanja mladih (opisani v Poglavju 6) število brezposelnih mladih uspešno zmanjševalo (Mladi u vremenu krize, 2013).

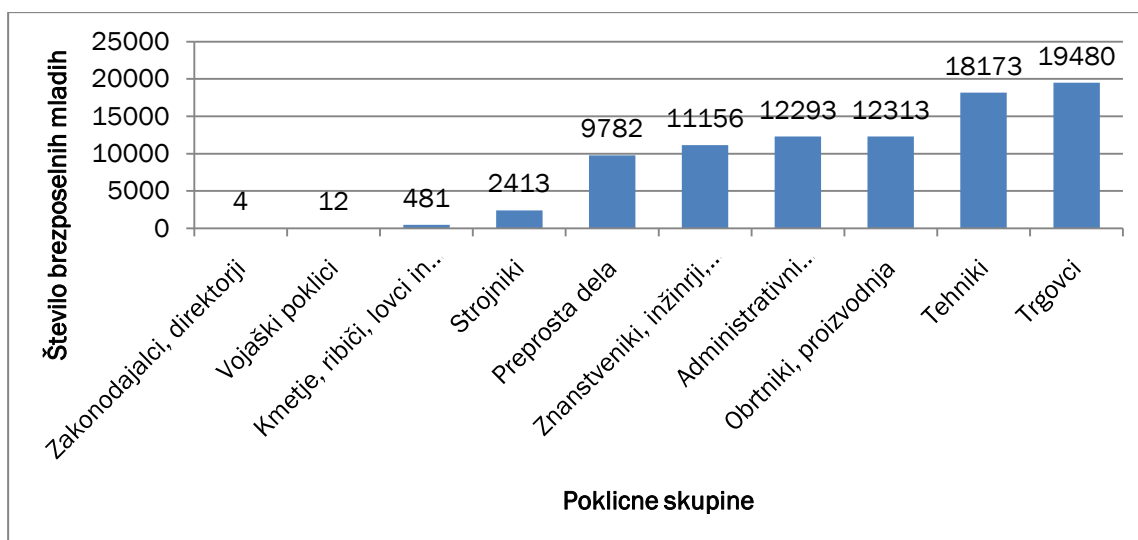
Slika 23: Število brezposelnih mladih na Hrvaškem po trajanju brezposelnosti

Vir: HZZ, 2014

Po trajanju brezposelnosti mladih je najobsežnejša skupina brezposelnih do 3 mesece, v kateri je največ mladih med 25 in 29 letom starosti. Zaskrbljujoč je predvsem podatek, da je precej mladih brezposelnih med letom do dveh let. Gre za dolgo obdobje, ki lahko na ranljive mlade iskalce zaposlitve pusti velik psihični vpliv, posledica katerega so negotovost, pomanjkanje samozavesti, nezaupanje v trg dela in ne nazadnje tudi socialna ogroženost.

Slika 24: Brezposelni mladi na Hrvaškem po poklicnih skupinah v letu 2015

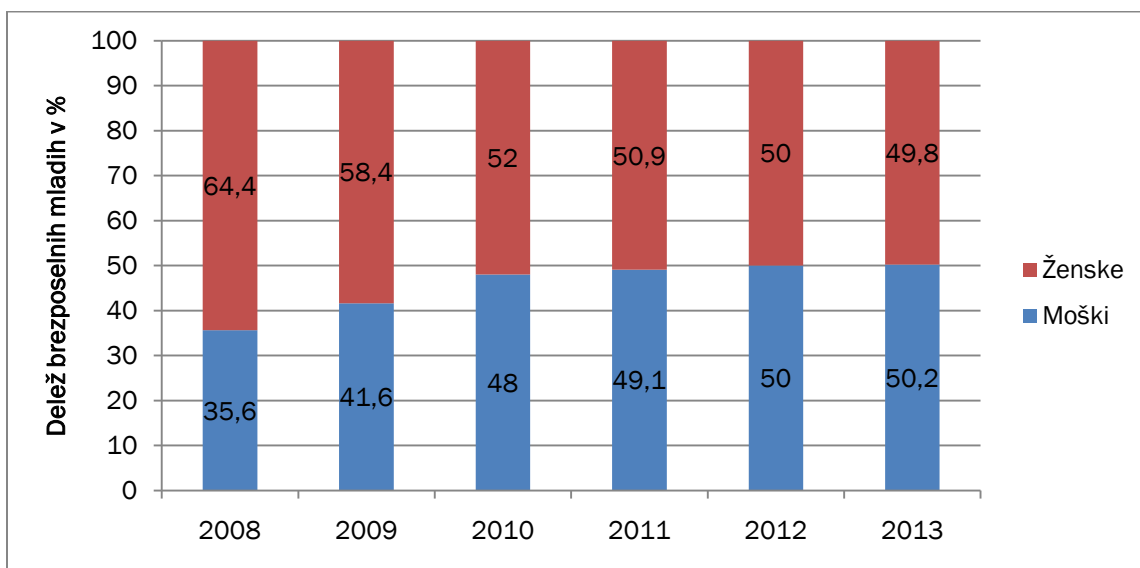

Vir: HZZ, 2014

Med brezposelnimi mladimi v letu 2015 je največ trgovcev in tehnikov, medtem ko jim sledijo obrtniki, delavci v proizvodnji, administrativni delavci, znanstveniki in delavci za

preprosta dela. Minimalni delež je brezposelnih mladih vojaškega poklica, zakonodajalcev, direktorjev, kmetov, ribičev, lovcev in gozdarjev.

Slika 25: Delež brezposelnih mladih na Hrvaškem po spolu (2008–2013)

Vir: Mladi u vremenu krize, 2013

V letu 2008 sta bili med brezposelnimi mladimi skoraj dve tretjini brezposelnih mladih žensk, kar lahko pripišemo višji izobraženosti med ženskami in posledično pomanjkanju ustreznih zaposlitev na trgu dela. Po letu 2008, ko je na trg dela močno vplivala gospodarska kriza, je opaziti naraščanje števila brezposelnih mladih moških, kar je najverjetneje posledica vpliva krize na poklice iz področja predelovalne dejavnosti, gradbeništva, prometa in podobnih, ki večinoma zaposlujejo nižje izobražene (med katerimi prevladujejo moški) (Mladi u vremenu krize, 2013).

5.5.3 VZROKI IN POSLEDICE BREZPOSELNOSTI MLADIH NA HRVAŠKEM

Na podlagi zgoraj opisanih raziskav HZZ lahko med ključne vzroke za brezposelnost mladih uvrstimo gospodarske trende in razmere na mladinskem trgu dela ter nepovezanost med izobraževalnim sistemom in trgom dela. Pomanjkljiva karierna orientacija, podaljševanje študija in izpodrivanje zaposlitev zaradi velikega obsega študentskega dela povzroča podaljšan prehod iz izobraževanja na trg dela. Ker se trg dela ne spreminja sorazmerno s stopnjo izobraženosti mladih, so mladi pogosto primorani sprejeti izobrazbi neustrezne zaposlitve. Prav tako obstaja problem nezaupanja delodajalcev v izkušnost mladih pri vstopu na trg dela, saj izkušenj iz naslova študentskega dela in pripravništva pogosto ne vrednotijo ustrezno, kljub temu da le-te v veliki meri prispevajo k njihovem osebnostnemu razvoju, družbeni odgovornosti, razvoju delovnih sposobnosti in aktivnem državljanstvu, zaradi njih pa bi morali biti bolj zaposljivi. Zaradi omenjenega so mladi negotovi, nesamozavestni in socialno prikrajšani, zaposlujejo pa se preko negotovih oblik dela (skrajšani delovni čas, določen delovni čas, delo na črno).

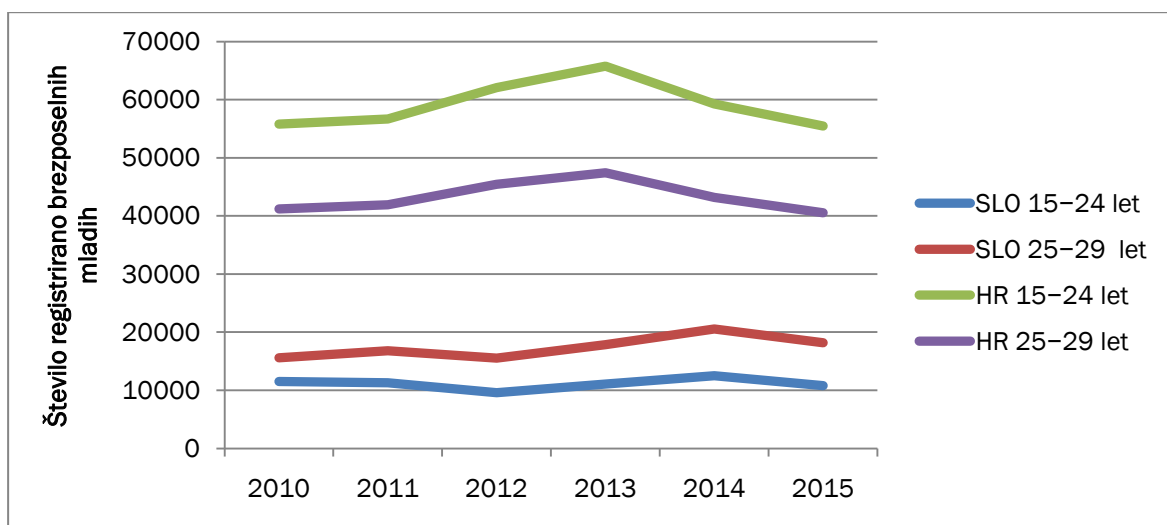
Brezposelnost ima znaten vpliv na psihološko in fizično zdravje mladih posameznikov, kar so pokazale številne študije na tem področju. Brezposelni imajo slabše fizično zdravje (pogosteje obiskujejo zdravnika) in večje število psihičnih težav, kot so depresija, brezupnost, anksioznost, psihosomatski simptomi in negativna samopodoba.

Kot posledico brezposelnosti mladih in nezadovoljstva s trgom dela gre omeniti tudi t. i. »beg možganov«. Gre za odseljavanje in preseljevanje prebivalstva v iskanju boljših razmer na trgu dela in večjih možnosti zaposlitve. V primeru množičnega pojava »bega možganov« izven meja države ostaja le-ta prikrajšana za izobražene posameznike, v katere je vlagala veliko sredstev v času šolanja.

5.5.4 PRIMERJAVA ANALIZE STANJA BREZPOSELNOSTI MLADIH PRI NAS IN NA HRVAŠKEM

Na podlagi navedenih in prikazanih podatkov podajamo primerjavo analize stanja brezposelnosti mladih v Sloveniji in jo primerjamo s stanjem v Republiki Hrvaški. V Sloveniji je stopnja brezposelnosti med mladimi (15–24 let) leta 2013 znašala skoraj 30 %, medtem ko podatki kažejo, da je na Hrvaškem stopnja brezposelnih mladih v skupnem številu (do 29 let) prav tako vztrajala celo nad 30 %.

Slika 26: Primerjava gibanja registrirane brezposelnosti mladih (15–29 let) med leti 2010 in 2015 v Sloveniji in na Hrvaškem

Vir: SURS, 2014; HZZ, 2014

Po zgornjem grafu je možno sklepati, da je na Hrvaškem na občutno zmanjšanje števila brezposelnih mladih vplival vstop v EU leta 2013, saj se je v obdobju enega leta število brezposelnih mladih zmanjšalo za približno 10 %. Slovenija je medtem vrh števila brezposelnih mladih dosegla v letu 2014 (samo med leti 2008 in 2011 se je delovna aktivnost mladih zmanjšala za skoraj 24 %), zatem pa je zaradi ustrezno strukturiranih ukrepov na trgu dela in na področju zaposlovanja mladih dosegla padec števila brezposelnih mladih. Na Hrvaškem se prav tako po zaslugi istih ukrepov število brezposelnih še naprej vztrajno znižuje.

Razlika med državama je v tem, da je v Sloveniji brezposelnost bolj razširjena med mladimi, starimi 25–29 let, medtem ko je na Hrvaškem občutno večje število brezposelnih mladih, ki so stari 15–24 let. Kot vzrok lahko navedemo vedno večje število vključenih v visokošolsko izobrazbo, zaradi katere se mladi na trg vključujejo pozno. Hkrati lahko poudarimo, da se povpraševanje na trgu dela na ujema s ponudbo vedno večjega števila visoko izobraženih. Na Hrvaškem je med zaposlenimi mladimi največ srednje izobraženih (71 %), medtem ko je le dobra petina takih, ki imajo visokošolsko izobrazbo.

Zaradi podaljšanja časa šolanja in s tem poznim vstopom mladih na trg dela se v Sloveniji mladi pogosto zaposlujejo preko netipičnih zaposlitvenih pogodb (skrajšani ali delni delovni čas, delo za določen čas, pripravništvo), ki so običajno nestalne narave in ne nudijo dobre socialne varnosti. V primerjavi držav članic EU po stopnji začasnih zaposlitev ima Slovenija najvišji delež začasnih zaposlitev (74 %), kar je kar trikrat več od istega deleža na Hrvaškem. Prav tako je največ (55 %) zaposlenih mladih na Hrvaškem zaposlenih za polni delovni čas, 22 % za podaljšan delovni čas in le 16 % za manj od polnega delovnega časa. Največ brezposelnih mladih je tako na Hrvaškem kot tudi v Sloveniji na poklicnih področjih prodaje, storitev, preprostih del in neindustrijskega načina dela, najmanj pa na področju kmetijstva, gozdarstva, lova/ribolova, vojske, uradništva in menedžmenta.

V Sloveniji je bilo leta 2008 brezposelnih več žensk kot moških, medtem ko se v zadnjih letih delež med spoloma bolj kot ne izenačuje, s tem da je pri ženskah večji delež zaposlenih za določen čas. Vzrok za izenačitev oz. zmanjšanje deleža brezposelnih žensk je najbrž slabšanje gospodarskih razmer in s tem zmanjšanje povpraševanja po »moških« delih (gradbeništvo, predelovalna dela idr.). Na Hrvaškem so gibanja strukture brezposelnih po spolu dosti bolj občutna. Brezposelnost žensk se je tam med leti 2008 in 2013 znižala iz 65 % (moški 35 %) na 50 % (moški 50 %), kar lahko pripišemo istim vzrokom kot v Sloveniji.

Po trajanju brezposelnosti mladih v Sloveniji leta 2013 je večina mladih v povprečju brezposelnih 9–11 mesecev, preden najdejo zaposlitev, a je kljub temu vsak 8. mladi posameznik brezposeln dve leti in več. Na Hrvaškem je največji delež mladih brezposeln do tri mesece, medtem ko je med mladimi (20–29 let) precej takšnih, ki prav tako čakajo na zaposlitev leto do dve. Dlje kot mlada oseba išče zaposlitev, bolj negativno to vpliva na njeno samopodobo, samozavest, psihično in fizično stanje ter karijerne možnosti.

Med vzroki brezposelnosti mladih so v obeh državah najpogosteje omenjeni gospodarska kriza, neuskkljenost izobraževanja s potrebami na trgu dela, velik obseg študentskega dela, vedno manj delovnih mest, nezkušenost mladih, povečevanje obsega visokošolsko izobraženih, neustrezne in netipične oblike zaposlovanja mladih idr. Prav tako lahko vzporedno med obema primerjanima državama naštejemo posledice mladinske brezposelnosti. Med najpogostejše štejemo psihične težave (depresija, nesamozavest, nezaupanje v trg dela idr.), socialno ogroženost mladih, preseljevanje v večja mesta ali države z boljšimi možnostmi za zaposlovanje idr.

6 UKREPI ZA VKLJUČITEV MLADIH NA TRG DELA

6.1 UKREPI NA SPLOŠNO IN V EU

V EU se je število reform trga dela v času gospodarske krize povečalo. Na to poslabšanje situacije na trgu dela so se države članice EU odzvale s sprejemanjem številnih reform na področju aktivne politike zaposlovanja (pomoč pri iskanju zaposlitve, dodatno izobraževanje in usposabljanje, subvencije za ustvarjanje delovnih mest idr.), posegi v plačne sisteme (zamrznitev ali znižanje plač v javnem sektorju, prilagoditev minimalne plače) in z drugimi reformami, osredotočenimi na blaginjo (upravičenost do socialne pomoči in drugih subvencij). Med prvimi fiskalnimi stimulacijami, ki so bile namenjene blaženju učinkov upadanja ekonomske aktivnosti na trgu dela, so bile spodbude povpraševanja po delovni sili, podpora iskalcem zaposlitve in finančna pomoč podjetjem, ki so se spopadala z manjšim povpraševanjem. Države poskušajo strukturna neskladja na trgu dela zmanjšati z reformami na področju zakonodaje varovanja zaposlitev, ki določajo odpuščanje posameznikov in skupin posameznikov ter njihovo zaposlovanje za določen ali nedoločen čas. Reforme na tem področju so namenjene zmanjševanju strukturnih neskladij na trgu dela, zato so se reform varovanja zaposlitve lotile predvsem države s tradicionalno velikimi strukturnimi neskladji na trgu dela. Manj stroga pravila pri odpuščanju so uvedle Italija, Portugalska in Španija, nabor razlogov za upravičeno odpustitev so razširili v Španiji in na Portugalskem, podaljšano obdobje poskusnega dela pa je bilo uvedeno v Romuniji in na Slovaškem. Na Portugalskem in v Španiji ter Grčiji, na Slovaškem, Češkem in v Združenem kraljestvu so bili prav tako znižani stroški in bolj jasno določeni kriteriji upravičenih in neupravičenih odpustitev (UMAR, Spmembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str. 26–28).

Na podlagi slednjega je leta 1999 MOD v poročilu, ki je obravnavalo učinkovito delo pod pogoji svobode, enakosti, varnosti in dostojanstva, uvedla *koncept dostojnega dela*. Kot ključno vrednost je MOD izpostavila trajnostno zmanjševanje revščine in ga opredelila kot sredstvo za doseganje enakopravnega, vključevalnega in trajnostnega razvoja. Koncept dostojnega dela se opiše z desetimi elementi, ki naj bi bili povezani s štirimi stebri – t. i. »Decent Work Agende«: polna in učinkovita zaposlitev, pravice na delu, socialna varnost in promocija socialnega dialoga (Cerovšek & Lukič, 2013, str. 7–8).

6.2 UKREPI V SLOVENIJI

Od začetka krize je Slovenija pogosto spreminjala sistem zavarovanja za primer brezposelnosti, v letu 2013 pa so bile uveljavljene tudi spremembe na področju varovanja zaposlitve. Najnovejše spremembe v regulaciji trga dela v Sloveniji prinašata Zakon o delovnih razmerjih in spremembe ZUTD. Omenjena zakona sta začela veljati sredi aprila 2013 in posegata na področje varovanja zaposlitve (UMAR, Spmembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize, 2013, str.29).

MDDSZ na svoji spletni strani objavlja aktualne ukrepe za zaposlovanje in usposabljanje (MDDSZ, 2015):

- YEI: Prvi izziv in pripravništva;
- Podjetno v svet podjetništva in spodbujanje samozaposlovanja;
- delovni preizkus;
- krajše oblike usposabljanja brezposelnih oseb;
- nacionalne poklicne kvalifikacije;
- usposabljanje mladih na delovnem mestu;
- usposabljanje mladih v kulturi pod mentorstvom;
- zaposlovanje in usposabljanje mladih na področju kulture (za delo s pripadniki ranljivih skupin);
- oprostitev plačila prispevkov delodajalca;
- spodbude za zaposlovanje mladih v organizacijah v mladinskem sektorju;
- spodbude za zaposlovanje ranljivih skupin na trgu dela in podpora socialnemu podjetništvu;
- pripravništva;
- mentorske sheme za mlade;
- spodbude za zaposlovanje mladih na regionalni in lokalni ravni (prevzemanje kmetij);
- razvoj novih pristopov zaposlovanja in samozaposlovanja mladih kot odgovor na družbene izzive;
- boljše zaposlitvene in samozaposlitvene možnosti na vseh področjih kulture s poudarkom na mladih ustvarjalcih;
- spodbujanje zaposlovanja mladih raziskovalcev v gospodarstvu;
- univerzitetni inkubatorji;
- program za zagon inovativnih podjetij.

6.2.1 AKTIVNA POLITIKA ZAPOSLOVANJA (APZ)

Katalog APZ je izvedbeni dokument *Načrta za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leto 2015*, ki ga je 11. 12. 2014 na svoji 13. redni seji sprejela Vlada Republike Slovenije. Katalog APZ je v skladu s 36. členom ZUTD pripravilo MDDSZ.

V skladu z opredelitvijo zakona, ki ureja trg dela, je aktivna politika nabor ukrepov na trgu dela, ki so namenjeni povečanju zaposlenosti, zmanjševanju brezposelnosti, večji zaposljivosti oseb na trgu dela in povečanju konkurenčnosti ter prožnosti delodajalcev. Brezposelne osebe in drugi iskalci zaposlitve imajo zaradi povečanja svojih zaposlitvenih možnosti pravico in obveznost, da se vključijo v ukrepe APZ skladno s podlagami za njihovo izvajanje (MDDSZ, 2015).

V okviru APZ država na trgu dela izvaja pet ukrepov (MDDSZ, 2015):

- *usposabljanje in izobraževanje* (večanje zaposlitvenih možnosti s pridobitvijo novih znanj in kompetenc za vstop na trg dela in razvoj kariere; vključitev v javno veljavni program in pridobitev javno veljavne izobrazbe – višja raven izobrazbe);
- *nadomeščanje na delovnem mestu in delitev delovnega mesta* (pridobivanje novih znanj in kompetenc oseb; subvencionira se nadomeščanje oz. delno nadomeščanje zaposlene osebe z brezposelno);
- *spodbude za zaposlovanje* (namenjene ranljivim skupinam brezposelnih; v obliki subvencij);
- *kreiranje delovnih mest* (subvencioniranje začasnih zaposlitev; največkrat usposabljanje pri neprofitnih delodajalcih ali v javnem sektorju).
- *spodbujanje samozaposlovanja* (uresničitev podjetniške ideje, ustvarjanje delovnih mest v malih podjetjih, spodbujanje katere koli samostojne dejavnosti; pomoč in subvencioniranje).

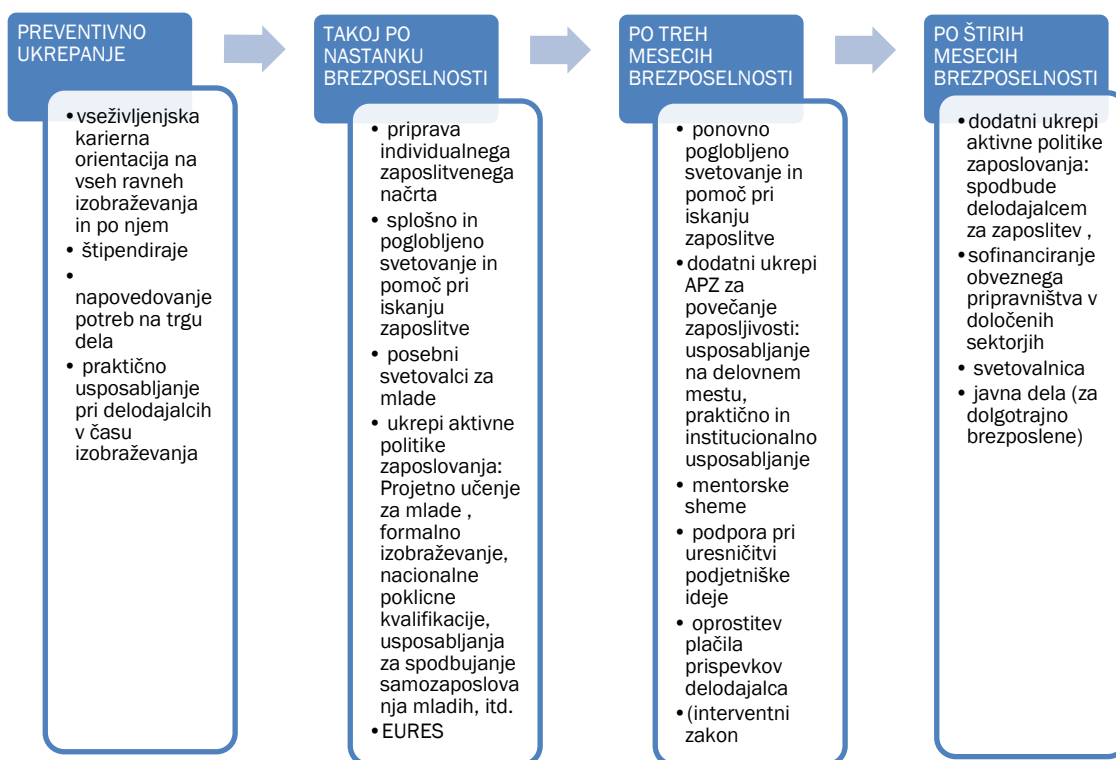
Ukrepi APZ so namenjeni brezposelnim osebam, iskalcem zaposlitve, zaposlenim, katerih zaposlitev je ogrožena, ranljivim skupinam brezposelnih oseb na trgu dela, zaposlenim in delodajalcem, pri čemer imajo prednost pri vključevanju v omenjene ukrepe osebe, ki prejemajo denarno nadomestilo za primer brezposelnosti ali socialnovarstvene prejemke, osebe iz ranljivih skupin na trgu dela ter brezposelne osebe, ki še niso bile vključene v noben ukrep APZ. Brezposelne osebe in prijavljeni iskalci zaposlitve, katerih zaposlitev je ogrožena, imajo pravico in obveznost do vključitve v ukrepe APZ na podlagi *zaposlitvenega načrta* (MDDSZ, 2015).

6.2.2 JAMSTVO ZA MLADE

Zaradi zaostrenih razmer na trgu dela za mlade in nujnosti, da se država sooči s tem povezanimi izzivi, ter ob upoštevanju usmeritev Evropske komisije, priporočil in dobrih praks sveta EU je Vlada Republike Slovenije po posvetu s ključnimi deležniki 29. 1. 2014 sprejela program Jamstvo za mlade, s katerim bo vsaki mladi osebi v starosti 15–29 let ponujena zaposlitev (tudi s pripravništvom), usposabljanje na delovnem mestu, vključitev v formalno izobraževanje ali krajšo obliko institucionalnega ali praktičnega usposabljanja v štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih oseb pri ZRSZ (Jamstvo za mlade, 2014).

V skladu z v nadaljevanju predstavljeno shemo (glej Sliko 27) se bo Jamstvo za mlade v obdobju 2014–2015 uresničevalo s strukturnimi reformami in konkretnimi pobudami, ki bodo izboljšale položaj mladih na trgu dela.

Slika 27: Shema, po kateri se bo uresničevalo Jamstvo za mlade 2014–2015

Vir: Jamstvo za mlade, 2014

Konkretni ukrepi Jamstva za mlade so naslednji:

- oprostitev plačila prispevkov za zaposlitev mladih (za mlajše od 30 let, ki so najmanj tri mesece prijavljeni na ZRSZ, lahko delodajalec uveljavlja oprostitev plačila prispevkov za prvi dve leti zaposlitve v primeru zaposlitve za nedoločen čas);
- iz faksa takoj praksa (za mlajše od 30 let, ki imajo visokošolsko izobrazbo, ZRSZ omogoča enoletno prvo zaposlitev s programom izpopolnjevanja na konkretnem delovnem mestu);
- davčne olajšave za zaposlovanje invalidov;
- vračilo prispevkov za prvo zaposlitev (mlajšim od 26 let in mamam otrok do 3. leta starosti ZPIZ nudi uveljavitev vračila prispevkov delodajalca za prvo zaposlitev za nedoločen čas);
- povračilo prispevkov delodajalca na območjih z visoko brezposelnostjo (Hrastnik, Trbovlje, Radeče, Pokolpje, Maribor z okolico, Pomurje);

- povračilo prispevkov delodajalcu, ki za najmanj eno leto zaposli več kot 6 mesecev redno brezposelno osebo, osebo z nedokončano srednjo strokovno ali poklicno šolo ali osebo s statusom invalida;
- davčna olajšava za zaposlovanje brezposelnih, mlajših od 26 let, ki so vsaj 6 mesecev prijavljeni v evidenci Zavoda in jih delodajalec zaposli za nedoločen čas;
- spodbude za zaposlovanje v Pomurski regiji (delodajalec lahko uveljavlja znižanje davčne osnove v višini 70 % stroškov);
- po enem letu brezposelnosti možnost vključitve v Javna dela 2015;
- oprostitev plačila prispevkov za nove samozaposlene;
- delovni preizkus za mlade 2015;
- usposabljanje na delovnem mestu 2015;
- PUM – projektno učenje za mlajše odrasle (mlajši od 26 let z nedokončanim šolanjem brez zaposlitve);
- institucionalno usposabljanje;
- priprava in potrjevanje NPK (nacionalna poklicna kvalifikacija).

Za uspešno izvajanje Jamstva za mlade je ključnega pomena sodelovanje in povezovanje s socialnimi partnerji, predstavniki mladih in z ZRSZ. Samo na ta način bodo doseženi želeni dolgoročni učinki na trgu dela, zadoščeno bo potrebam gospodarstva, hkrati pa bodo upoštewane želje in potrebe mladih. Obdobje izvajanja Jamstva za mlade je dvoletno (2014–2015). Konkretni ukrepi se bodo pripravljali za posamezna proračunska obdobja glede na razpoložljiva sredstva integralnega proračuna in kohezijske politike ter v skladu s potrjenimi izvedbenimi dokumenti posameznih resorjev. Ocenjujejo, da bo na letnem nivoju podporo v okviru ukrepov iz Jamstva za mlade potrebovalo približno 37.000 brezposelnih mladih/letno (ciljna skupina mladih v izobraževanju v tem številu ni vključena) (Jamstvo za mlade, 2014).

6.3 UKREPI NA HRVAŠKEM

V decembru 2012 je Svet EU sprejel nekatere politične smernice, imenovane »Paket ukrepov za zaposlovanje mladih« (Youth employment package), ki so v prvi vrsti namenjeni za izboljšanje prehoda mladih iz izobraževanja na delo (Garancija za mlade, 2014).

Tudi na hrvaškem se je po uvedbi v EU 1. 1. 2014 začel izvajati ukrep »Garancija za mlade« (Jamstvo za mlade). Gre za paket ukrepov, ki je namenjen izboljšanju razmer na trgu dela in spodbujanju mladih pri zaposlovanju. Je nov pristop k reševanju problema brezposelnosti mladih, ki jih poskuša čim prej aktivirati na trgu dela in tako zagotoviti večjo motivacijo za mlade iskalce zaposlitve ter hitro nadgrajevanje med izobraževanjem pridobljenih znanj in spretnosti. Hitro aktiviranje v okviru tega pristopa pomeni kakovostne ponudbe (za delo, vajeništvo, pripravništvo ali stalno izobraževanje) v 4 mesecih od zaključka izobraževanja ali začetka brezposelnosti, in to ne glede na to, ali je oseba registrirana na zavodu za zaposlovanje ali ne, s poudarkom na prilagajanju individualnim sposobnostim in potrebam vsakega mladega človeka. Samo Jamstvo za mlade ne zagotavlja zaposlitve, ampak predstavlja strukturno reformo, ki naj bi omogočila

hitro aktiviranje mladih iskalcev zaposlitve v najkrajšem možnem času (Garancija za mlade, 2014).

V decembru 2012 je Svet EU sprejel politične smernice, imenovane »Paket ukrepov za zaposlovanje mladih« (Youth employment package), ki je v prvi vrsti namenjen izboljšanju prehoda mladih iz izobraževanja na delo. Sestavljen je iz dveh priporočil in ene podpore oz. pobude za vajeništvo, pripravništvo in mobilnost, ki vključuje vrsto ukrepov za pomoč državam članicam, zlasti za reševanje vprašanja brezposelnosti mladih in njihove socialne izključenosti. Cilj paketa je povečati zaposljivost in zaposlovanje mladih državljanov Evropske unije v starostni skupini od 15 do 25 let.

Potrebam mladih na trgu dela na Hrvaškem so prisluhnili tudi v letu 2012, ko je bil sprejet zakon o spodbujanju zaposlovanja, ki omogoča:

- upravičenje do davčne olajšave za delodajalce za obdobje 2 let, če delodajalec zaposluje osebo v tretjem letu delovanja;
- poklicno usposabljanje za delo v zasebnem sektorju s širjenjem ciljne skupine tistih, ki nimajo izkušenj, in tistih, ki imajo 12 mesecev delovne dobe v poklicu, za katerega so bili izobraženi.

Hrvaški zavod za zaposlovanje je paket ukrepov Garancije za mlade dopolnil še s paketom za mlade »Mladi i kreativni«, ki zajema 11 ukrepov, usmerjenih predvsem na mlade do 29 let in izboljšuje kompetence le-teh na trgu mladih ter spodbuja podjetništvo (HZZ, 2014).

Izvedbeni načrt vključuje popolni opis reform in ukrepov, ki jih je treba izvesti, da se olajša prehod mladih iz izobraževanja v zaposlitev in se vzpostavi sistem Garancije za mlade. Je prožen dokument, ki se lahko spremeni s spreminjanjem okoliščin, kot so razpoložljivost financiranja, spremembe na trgu dela, učinkovitost posameznih ukrepov ipd. Izvedbeni načrt je razdeljen na naslednja dva dela:

- reforme in ukrepi, ki naj bi preprečile zgodnje opuščanje izobraževanja in aktivacije neaktivnih mladih odraslih (osebe, ki niso registrirane kot brezposelne in niso v izobraževanju ali usposabljanju);
- reforme in ukrepi za aktiviranje mladih na trgu dela z okrepitvijo ustvarjanja novih delovnih mest za mlade s pomočjo subvencije, ki pooblašča delodajalce, da ponudijo programe visoke kakovosti učenja na delovnem mestu (pripravništva, poklicnega usposabljanja) za spodbujanje podjetništva mladih itd.

Ključni cilji Garancije za mlade so (Garancija za mlade, 2014):

- prispevati k vseživljenjskemu učenju;
- izvesti celovito reformo predšolskega, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja;
- razviti nacionalni učni načrt za poklicno izobraževanje in usposabljanje v skladu s potrebami na trgu dela;

- pregledati in nadgraditi sistem visokošolskega izobraževanja;
- podpirati izobraževanje odraslih;
- prispevati k nadaljnjemu razvoju sektorja na področju znanosti in tehnologije;
- razviti modele in orodja za napovedovanje prihodnjega povpraševanja po spretnostih in kvalifikacijah;
- zagotoviti učinkovitejšo podporo in dostop do izobraževanja, usposabljanja in zaposlovanja mladih (= 22 regionalnih uradov CES);
- spodbujanje zaposlovanja za aktiviranje mladih;
- usposobiti svetovalce;
- vzpostaviti in opremiti centre za zaposlovanje mladih;
- zagotoviti informacije o trenutnih trendih na trgu dela kot podlago za sprejemanje odločitev o karieri;
- poiskati neskladje med spretnostmi in vplivati na izboljšanje digitalnih spretnosti;
- zagotoviti medsebojno podporo, da bi našli delo (= 29 klubov za zaposlovanje);
- zagotoviti inovacije v okviru reforme izobraževalnih programov;
- omogočiti mladim, da pridobijo znanje v skladu s potrebami na trgu dela;
- razviti nove učne načrte za pridobitev poklicnega izobraževanja in programov za izvajanje izpita, ki temelji na učnih rezultatih, zlasti v skladu s potrebami lokalnega in regionalnega trga dela in gospodarstva;
- zagotoviti štipendije za študente višjih strokovnih šol, ki so se odločili za izobraževanje v zapostavljenih obrtnih poklicih, da bi povečali privlačnost poklica, saj so kompetence, pridobljene v času garancije poklicnega izobraževanja za pridobitev specifičnih znanj in veščin, v interesu strokovnega razvoja in podjetništva;
- spodbujati majhne delodajalce, da sodelujejo pri izobraževanju študentov z zagotavljanjem podpore pri zaposlovanju;
- pridobivanje znanja in razvoj socialnih in podjetniških kompetenc za obrt;
- podpirati sheme mentorstva pri učenju na delovnem mestu v okviru srednjega poklicnega izobraževanja;
- podpreti sheme mentorstva pri učenju na delovnem mestu v visokem šolstvu;
- podpreti sheme mentorstva v pripravništvu;
- izpeljati podporne sisteme za izvajanje učenja na delovnem mestu v izobraževalnem sistemu;
- izpeljati podporne sisteme za izvajanje učenja na delovnem mestu po zaključku formalnega izobraževanja (usposabljanje na odprtem trgu ali v MAPZ);
- izvesti raziskave o možnostih delodajalcev, da učenje izvajajo na delovnem mestu;
- itd.

7 ZAKLJUČEK

V Sloveniji in po celotnem Evropskem prostoru je gospodarska kriza, ki nas je zajela v letu 2008, pustila velik pečat na razmerah gospodarstva in na področju brezposelnosti. Z vsakim letom od začetka krize so se razmere zaostrovale in povzročale nove in nove negativne učinke, ki jim večina držav članic ni mogla slediti in jih sproti reševati.

Za lažjo interpretacijo podatkov smo v prvih nekaj poglavjih opredelili raziskovano področje zaposlovanja, usposabljanja in izobraževanja, pri čemer smo se osredotočili na prvi kontakt mladih s trgom dela v sklopu študentskega dela, ter raziskali pojem prve zaposlitve. Ugotovili smo, da so mladi, ki so na prehodu iz obdobja izobraževanja v iskanje zaposlitve, v težkem položaju, saj so jim razmere na trgu dela zelo nenaklonjene, na kar kaže dejstvo, da je brezposelnost med mladimi dvakrat bolj pogosta kot pri odraslih. Poleg omenjenega pri delodajalcih mladi (diplomanti) pogosto naletijo na nezaupanje v njihovo usposobljenost in izkušnje, ki so jih pridobili v času šolanja (preko študentskega dela in prakse). Slednje v večini delodajalci nizko vrednotijo, zaradi česar se poslužujejo predvsem netipičnih in prožnih oblik zaposlovanja, ki pa mladim ne zagotavljajo stalnosti in varnosti zaposlitve. V izobraževalnem sistemu izstopa predvsem trend povečanja visokošolskega izobraževanja, pri čemer prihaja do neujemanja povpraševanja na trgu dela po tolikšnem številu visoko izobraženih mladih. Prav gotovo lahko sklepamo, da je podaljševanje študija med drugim tudi posledica slabih razmer na trgu dela, zaradi česar se mladi odločajo za relativno pozen vstop na trg dela in se poslužujejo zaposlovanja preko študentskih servisov. To je dvorezen meč, saj študentsko delo v velikem obsegu povzroča izpodrivanje zaposlovanja mladih po zaključku šolanja ter zaposlovanja nasploh.

Problematiko brezposelnih mladih smo podrobneje opredelili glede na starost, spol in izobrazbeno strukturo ter pri tem navedli poglobitve vzroke za nastanek brezposelnosti mladih. Predstavili smo tudi njene posledice. S pregledom podatkov iz uradnih evidenc smo potrdili dejstvo, da smo mladi iskalci zaposlitve najbolj ranljiva in od krize najbolj prizadeta skupina brezposelnih. Prehod v zaposlitev je zaradi neujemanja povpraševanja na trgu dela in široke ponudbe visoko izobraženega mladega kadra zelo težaven, saj je število ustreznih prostih delovnih mest premalo, zato so mladi velikokrat primorani sprejeti neustrezne in z izobrazbo neujemajoče se poklice.

Pri primerjavi stanja na trgu dela z Republiko Hrvaško smo ugotovili, da se problematika brezposelnih mladih kaže skoraj sorazmerno z našim trgom. Večja odstopanja se kažejo pri kasnejšem vstopu na trg dela, saj se v Sloveniji študenti šolajo dlje, zato je pri nas večje število brezposelnih med 25. in 29. letom starosti, medtem ko je na Hrvaškem precej bolj opazna brezposelnost med mladimi do 19. leta. V Sloveniji smo po nastopu krize največje število brezposelnih zabeležili leta 2014, medtem ko je na Hrvaškem na trg zaposlovanja mladih pozitivno vplival že vstop v EU, saj je število brezposelnih začelo padati že v letu 2013. Kar zadeva ukrepe za zaposlovanje mladih in vključevanje na trg

dela sta državi sprejeli istovrstne ukrepe s strani EU, ki jih od leta 2014 že uspešno izvajata.

V slabe razmere na trgu dela in zaposlovanja je posegla EU s številnimi ukrepi, s katerimi naj bi se prestrukturiralo področje zaposlovanja (predvsem mladih – prva zaposlitev). Med pomembnejšimi smo predstavili ukrepe APZ, ki so namenjeni povečanju zaposlenosti in zmanjševanju brezposelnosti, večji zaposljivosti oseb na trgu dela, povečanju konkurenčnosti in prožnosti delodajalcev ter zajemajo usposabljanje in izobraževanje, nadomeščanje na delovnem mestu, delitev delovnega mesta, spodbude za zaposlovanje, kreiranje delovnih mest in spodbujanje samozaposlovanja. Poleg slednjega velja omeniti reforme in konkretne pobude zaposlovanja mladih v okviru Jamstva za mlade. To je ukrep, s katerim bo vsaki mladi osebi v starosti 15–29 let ponujena zaposlitev, usposabljanje na delovnem mestu ali vključitev v formalno izobraževanje, krajšo obliko institucionalnega ali praktičnega usposabljanja, in sicer v štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih oseb pri Zavodu RS za zaposlovanje.

Ugotovili smo, da so aktualni ukrepi na področju zaposlovanja mladih (v Sloveniji in na Hrvaškem) izboljšali stanje in uspeli zmanjšati število brezposelnih mladih, a se ob tem zopet poraja vprašanje, ali bodo ti ukrepi dolgoročno rešili problem brezposelnih mladih ali gre bolj za začasno rešitev. Mnogi so namreč mnenja, da zaposlovanje in usposabljanje mladih za neko omejeno obdobje ne kaže znakov kakovostne dolgoročne rešitve in je malo verjetno, da bodo ukrepi zagotovili mladim posameznikom stalno zaposlitev. Ukrepi so torej korak v pravo smer, a jih bo treba še izpopolniti in razširiti njihovo strukturno shemo tako, da bodo mladi lahko po zaključku šolanja in morebitnega usposabljanja svoje znanje in pridobljene izkušnje tudi unovčili v okviru stalne zaposlitve ter si tako zagotovili samostojnost in socialno stabilnost.

Na koncu lahko z zagotovostjo na podlagi raziskanih podatkov potrdimo na začetku postavljeno hipotezo, da so mladi v najbolj depriviligiranem položaju na trgu dela glede na druge generacije. Pri primerjavi stanja mladih na trgu dela med Slovenijo in Hrvaško smo ugotovili, da kriza ni bolj prizadela mladih v Sloveniji, vzpon števila brezposelnih mladih po letih krize pa je bil nekoliko večji na Hrvaškem. S tem drugo hipotezo zavrnamo. Pri tem lahko omenimo še, da se je stanje visoke brezposelnosti med mladimi na Hrvaškem začelo izboljševati z letom 2013, ko je Hrvaška vstopila v EU, medtem ko je v Sloveniji število brezposelnih mladih naraščalo vse do sprejetja aktualnih ukrepov na področju zaposlovanja mladih leta 2014.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA:

1. Bubnov-Škoberne, A. (1997). *Pravni vidiki socialne varnosti za brezposelne*. Ljubljana: Časopisni zavod Ur. List Republike Slovenije.
2. Cerovšek, D., Lukič, G. (2013). *Problemska analiza položaja mladih na trgu dela v luči agende dostojnega dela*. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije.
3. Džidić, S., Jarc, T., Milenković Kikelj, N., Mohorko, M. (2013). *Zaposlovanje mladih, programski dokument Mladinskega sveta Slovenije*. Ljubljana: Mladinski svet Slovenije.
4. Festić, M., Mencinger, J., Romih, D., Brinar, B., Softić, A. (6. 3. 2015). Vključevanje mladih na trg dela (povzetek). Pridobljeno iz http://www.eipf.si/fileadmin/eipf/user_upload/publikacije/konference/001-vkljucevanje-mladih-na-trg-dela-povzetek-si.pdf
5. Ignjatović, M., Trbanc, M., Rakar, T., Boljka, U. (2009). *Med otroštvom in odraslostjo, Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad za mladino, Inštitut RS za socialno varstvo. Pridobljeno 15. 4. 2015 iz http://www.mlad.si/files/knjiznica/med-otrosvom-in-odraslostjo_analiza_polo%C5%BEaja_mladih_v_sloveniji_2009.pdf
6. Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A., Potočnik, D. (2013). *Mladi u vremenu krize*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
7. Ivančič, A. (2010). *Spremembe na trgu delovne sile, pomen izobrazbe in pismenost zaposlenih*. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize.
8. Knez, N., Petrič, P., Totič, T. (2014). *Mladi, zaposljivost in zdravje*. Maribor: Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta.
9. Kramar Zupan, M. (2014). Vpliv globalne krize na pomanjkanje delovnih mest. Revija za ekonomske in poslovne vede, 2014, str.68. Novo mesto: Fakulteta za poslovne in upravne vede.
10. Možina, S., Kavčič, B., Tavčar, M., Pučko, D., Ivanko, Š., Lipičnik, B., Gričar, J., Repovž, L., Vizijak, A., Vahčič, A., Rus, V., Bohinc, R. (2002). *Management: nova znanja za uspeh*. Radovljica: Mladinska knjiga.
11. OECD (2008). *Education at a Glance 2008*. OECD Indicators.
12. Podmenik, D. (2013). *Diplomanti v času družbene krize; Kako do ustrezne zaposlitve?* Ljubljana: IRSA.
13. Setnikar-Cankar, S. (2004). *Temelji ekonomije*. Ljubljana: Fakulteta za upravo.
14. Svetlik, I. (1985). *Brezposelnost in zaposlovanje*. Ljubljana: Delavska enostnost.

VIRI:

1. Služba vlade Republike Slovenije za razvoj in Evropske zadeve. (3. 4. 2015). Trg dela. Pridobljeno iz http://www.arhiv.svrez.gov.si/si/delovna_podrocja/priprava_strategije_razvoja_slovenije_2013_2020/javna_razprava/trg_dela/index.html

2. SURS. (2012). *Aktualno na trgu dela: prožne oblike dela, brezposelnost in neaktivnost*. Pridobljeno 16. 5. 2015 iz https://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=5045
3. Garancija za mlade. (8. 11. 2014). Pridobljeno iz <http://www.gzm.hr/> garancija za mlade
4. HZZ. (18. 12. 2014). Paket mjera za mlade: »Mladi i kreativni«. Pridobljeno iz Hrvatski zavod za zapošljavanje: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=11698>
5. MDDSZ. (6. 5. 2015). Katalog ukrepov APZ. Pridobljeno iz Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/zaposlovanje/zutd/katalog_ukrepov_apz_arhiv/
6. MIZŠ. (6. 3. 2015). Šolski sistem v RS. Pridobljeno iz Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_visoko_solstvo/enicnaric_center/solski_sistem_v_rs/
7. SURS (2005). *Zasnova kvalifikacijskega sistema izobraževanja v Sloveniji*. Pridobljeno 14. 3. 2015 iz <http://www.stat.si/doc/pub/09-RV-224-0501.pdf>.
8. SURS (2011). *Statistične informacije- trg dela (2011b)*. Pridobljeno 23. 3. 2014 iz http://www.stat.si/tema_geografsko_trg.asp.
9. UMAR. (2013). *Poročilo o razvoju 2013*. Ljubljana: UMAR. Pridobljeno 24. 4. 2015 iz http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2013/POR_2013s.pdf
10. UMAR. (2013). *Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize*. Ljubljana: UMAR. Pridobljeno 25. 3. 2015 iz http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/izzivi/2013/trgdela.pdf
11. ZRSZ. (2013). *Mladi in trg dela*. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje v sodelovanju z Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno 30. 3. 2015 iz http://www.ess.gov.si/_files/4809/mladi_in_trg_dela.pdf
12. ZRSZ. (3. 4. 2015). *Samozaposlovanje in drugačne oblike zaposlovanja*. Pridobljeno iz Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: http://www.ess.gov.si/_files/4341/samozaposlovanje_in_drugacne_oblike_zaposlitve.pdf